STRIP SCHRIFT

Prijs f 5,95
Bfr. 110

BRUSSEL STRIPSTAD
LUC CROMHEECKE
STRIPS MET 'N KUIFJE
BENOÎT VAN INNIS

240 – JAARGANG 24 NUMMER 3 – 'S WERELDS OUDSTE STRIPINFORMATIEBLAD – VERSCHIJNT 10x PER JAAR

BETAPRESS ZORGT ER VOOR DAT UW STRIPS IN DE WINKELS LIGGEN!!

Betapress BV, Gilze

Jaargang 24 december 1990 nummer 3 (240)

Verschijnt 10 maal per jaar
Stripschrift wordt samengesteld door een onafhankelijke redactie in opdracht van Het Stripschap. De verantwoordelijkheid voor de artikelen berust bij de auteurs

Redactie
Eric de Graaf, Arco van Os, Hans Pols, Noël Ummels

Medewerkenden
Pam de Beer, Eduard Bergman, Ben Bits, Ruud Booms, Etienne Bricheux, Har Brok, Luc Cromheecke, Guy Dessicy, Yves Duval, Daniël Fouss, P. Hans Frankfurther, Gezellig, Patrick van Gompel, Gerrit de Jager, Béatrice Lebouille, Laurent Letzer, Leuk, Mark Maes, Willem Naber, Michel Nadorp, Stefan Nieuwenhuis, Ron Pirson, Eddy Ryssack, Rich Thomassen, Ferry van Vosselen, Rudy Vrooman, Gert Wijninckx, Rein van Willigen.

Redactie-adres
Stripschrift
Postbus 9808
1006 AM Amsterdam
Telefoon: 030 - 319968

Abonnementen
Voor abonnementen kunt u terecht bij
Uitgever Het Stripschap
Postbus 11335
1001 GH Amsterdam
Telefoon 03404-11117
Telefax 03404-32674
Abonnementsprijs f 55,- / Bfr. 1030
Leden van Het Stripschap f 2,50 / Bfr. 45 korting
Nederland: Postbank 209948 of ABN-bank 54.89.74.330 ten gunste van Het Stripschap, Amsterdam
België: ABN-bank 721-520.62.74-81 ten gunste van Het Stripschap, Amsterdam
Opzeggingen alléén schriftelijk en uiterlijk twee maanden voor het aflopen van een abonnementsjaar

Reprorecht
Het overnemen, evenals het vermenigvuldigen van artikelen en illustraties is slechts geoorloofd na schriftelijke toestemming van de redactie

Advertenties
Voor de opgave van advertenties en het opvragen van de tarieven contact opnemen met de redactie van Stripschrift

Druk
Drukpartners, Amsterdam

Distributie
Richard, Amsterdam
Geknipt Papier, Gent

Omslag
The Little Mermaid
© 1990 The Walt Disney Company

Redactioneel

Stripschrift is altijd een blad geweest, dat puur Nederlands was en dus gericht op het Nederlands publiek. Natuurlijk kwamen er heel wat buitenlandse stripauteurs, uitgevers etcetera aan het woord onder wie een grote schare Belgen, maar ons blad heeft steeds de nadruk gelegd op hetgeen zich in Nederland op stripgebied afspeelde en hiervan met een Nederlandse 'tongval' verslag gedaan. Het merkwaardige feit doet zich voor, dat een soortgelijk blad als òns gevarieerde stripmagazine in Nederlandstalig België niet bestaat, ondanks dat dit land een veel rijkere stripcultuur heeft dan Nederland, waar het beeldverhaal al sinds de oprichting van Pep de kinderschoenen nooit uitgetrokken heeft. Het was derhalve een logische stap voor Stripschrift aan de afwezigheid van een podium voor stripjournalistiek in Vlaanderen een eind te maken, door van een NEDERLANDS blad een NEDERLANDSTALIG blad te worden. Voortaan streeft de redactie ernaar de Belgische en Nederlandse stripmakers en hun gevolg gemiddeld evenveel aan bod te laten komen. Ook zult u vanaf heden Stripschrift in de Vlaamse stripwinkels terugvinden, dankzij Geknipt Papier, onze kersverse distributeur in België. En om aan die 'tongval' iets te doen, zijn wij naarstig op zoek naar Belgische stripjournalisten. Wij zijn dan ook verheugd, dat wij wat het laatste betreft reeds aan kunnen kondigen, dat VTM-medewerker Patrick van Gompel regelmatig een bijdrage zal leveren aan Stripschrift. In dit extra dikke nummer, dat ten gevolge van onze 'opening der grenzen' in het teken staat van België - met veel artikelen over dit land - publiceert hij alvast een 'plezant' stuk over sex in strips.

Inhoud

4 **EDDY WALLY** Noël Ummels en Ron Pirson
8 **BITS & PIECES** Ben Bits
9 **BENOÎT VAN INNIS** Noël Ummels
12 **LUC CROMHEECKE** Ruud Booms
17 **DE KLEINE ZEEMEERMIN** Rein van Willigen
20 **VEEL LIEFS UIT BRUSSEL** Arco van Os en Noël Ummels
28 **BAARD EN KALE** Rich Thomassen
30 **BOMMELS AUF DEUTSCH** P. Hans Frankfurther
34 **BIGGLES IN TIBET** Har Brok
36 **MILO MANARA** Hans Pols
39 **STRIP BELGISCH CENTRUM VAN HET BEELDVERHAAL** Ferry en Yves Duval
46 **STRIPS MET EEN KUIFJE** Patrick van Gompel
50 **BOEKEN**
56 **ACTUALITEITEN**
58 **STARS & STRIPS** Michel Nadorp

door
NOËL UMMELS
en
RON PIRSON

EDDY W

'Vreest niet, wij komen uit Ertvelde,' grapt *Kapitein Wally* **steevast als nieuw volk zich aandient op zijn ruimteschip in een aflevering van** *Wally in Space*, **hèt hoogtepunt uit het televisieprogramma** *Lava*. **Maar dat we humor vaak serieus moeten nemen, mag blijken uit het feit, dat de grote artiest** Eddy Wally **daadwerkelijk uit dit plaatsje nabij Gent komt. Als je de tamelijk onbeduidende straat inloopt waar het fenomeen Wally resideert, wordt je blik al gauw gegrepen door een fier flikkerende neonverlichting, die er geen misverstand over laat bestaan, dat je hier te maken hebt met één van de grootsten der aarde. 'Eddy Wally', 'Eddy Wally' brandt zij je al aan- en uitknipperend voor eeuwig op het netvlies. Achter dit neongeweld gaat zijn eigen feestzaal schuil, waar de briljante duizendpoot avond aan avond, van half zeven tot acht uur, de allerfraaiste liedjes ten gehore brengt. Een happening die men beslist eens moet meemaken. Want** Eddy Wally **beleven is in een mensenleven nog belangrijker dan geboren worden.**

Als twee bevoorrechte onderdanen werden wij ten paleize van Wally ontboden. De rijen tafels en stoelen in de feestzaal schreeuwden om een veelkoppig publiek, maar moesten nog een goed uur geduld oefenen. Overal aan de muren glunderden de portretten van de fantastische **Eddy Wally** *ons toe en dra werden wij door de maëstro in hoogsteigen persoon ontvangen in zijn kleine en bont versierde huiskamer. Hij oogde als een wat oudere rocker, die evenwel niets aan glans heeft ingeboet. Schrijvers dezes keken elkaar aan in het besef, dat zij nog nooit zo gelukkig waren geweest. Onnodig te zeggen, dat het enige minuten vergde eer wij over de grootste emotie heen waren gekomen en onszelve weer zodanig in de hand hadden, dat wij in staat waren een eerste vraag aan dit unicum, want er is, zoals hij ons zelf later toevertrouwt, maar één* **Eddy Wally**, *te lanceren. Eén van zijn talrijke onmogelijk geachte prestaties is, dat hij nog beter slecht acteert dan* **Dolf Brouwers**. *Hoe keek hij zelf tegen zijn optredens in* Lava *aan, zo waren wij benieuwd? Vol bewondering moesten wij vanaf dat moment ondervinden, dat ook Wally's woordkeuze van een uitzonderlijke, zij het dadaïstische, schoonheid is.*

Ja, op televisie ben ik acteur en dat gaat mij heel goed af, want er komen nu zoveel afleveringen van *Lava* in Nederland op televisie. In november begint dat.

Daarvan waren wij reeds op de hoogte, vandaar dat wij zo graag in de loop van de zes uitzendingen een interview met u in *Stripschrift* **wilden plaatsen...**
Oh, buitengewoon! Buitengewoon! In februari gaan we weer van start met zeven afleveringen. Van Lava, ja. Beginnen wij te werken daaraan, begrijpt u? Het wordt nog niet uitgezonden, maar dat komt pas dan weer met het seizoen dan weer in België eerst.

Kunt u op uw rol van *Kapitein Wally* **zelf invloed uitoefenen of dient u uitsluitend** Kamagurka**'s teksten op te volgen?**
Ik mag ook een beetje dingen doen, dat ik wil. Ik breng d'r zo teksten bij, die ik zelf maak. Bijvoorbeeld 'Alstanblieft, meneer'.

U voegt aan uw teksten typische zegswijzen **toe?**

foto BRT

ALLY

Ja, van die sex, eh van die... ja, ik weet niet wat dat is. 'Alstanblieft', ha, ha, zoietskes!

Hoe spel je dat, 'alstanblieft'?
'Alstanblieft', zoietskes. Dat komt er ook in, dat is lollig! Dat betekent 'alsjublieft'. 'Alstanblieft' of zoietskes. Ja, dat is plat van deze streek, hè. Hier zijn de mensen wel een beetje anders.

En als u zegt: 'Vreest niet, vreemdeling, wij komen uit Ertvelde'...
Vrees niet, wij komen uit Ertvelde!

Is die tekst van u?
Eh... haha... ja, **Urbanus** was ook heel tof om mee te werken. Die heeft ook een rolletje gespeeld daarin. En die vond het ook leuk van met mij te werken.

Verliep de samenwerking met Kees van Kooten **ook naar uw tevredenheid (Van Kooten viel de eer te beurt naast de glorieuze Eddy Wally op te mogen treden in** Wally in Space**; red.)?**
Zeer goed. Dat is een grote acteur.

Hebt u het nooit als vervelend **ervaren, dat televisie een consciëntieuze werkwijze vereist en men bij opnames de kleinste handelingen soms eindeloos opnieuw moet verrichten (Kees van Kooten berichtte in** Humo **en** NRC Handelsblad **hoe het weinig coöperatieve wijnglas van zijn idool Eddy Wally telkens op het verkeerde moment brak, waardoor de onderhavige scène vele malen overgespeeld moest worden; red.)?**

Pfffff... Dat doe ik graag. Is mijn lievelings... ding. Als ze bijvoorbeeld zeggen: '**Eddy Wally** moet een uur daar staan,' zou ik daar een uur staan. 'k Wou zeggen: ik doe het graag. Want 't is werken hoor, neemt dat niet op met een korreltje zout. Da's keihard werken!

Hoe bent u in Lava **verzeild geraakt?**
Ja, dat is hij me zelf komen vragen. **Kamagurka** is naar hier gekomen en **Herr Seele**. Maar die was een grote fan van mij, ja een hele grote fan van mij. Die kwam kijken vroeger naar de sjouws; hoe dat ik het allemaal in mekaar stook.

Al toen hij nog klein was?
Nee, daar was ik al eh... verstaat u?

Neemt u mij niet kwalijk, maar ik bedoelde toen Kamagurka **nog klein was...**
Toen híj klein was, kwamtie al kijken, begrijpt u? En nu nog steeds.

Bent u ook fan van hem?
Jazeker! Héél goed, ja. Ja, ja, ik waardeer ze allebeide.

En Herr Seele **is ook fan van u?**
Ja, ja. 'n Heel goeie artiest. Maar Luc (als zijn moeder hem roept, luistert **Kamagurka** naar de naam **Luc Zeebroek**; red.) die kan ook goed schrijven. Ik denk, dat het in Nederland ook een heel groot succes zal worden.

Kunt u het altijd eens zijn met het karakter **van de humor van genoemd tweetal?**
Ze hebben grove humor.

Dubieuze liedjes over de monarch van dit land, en dergelijke...
Dat zou ik niet doen. Ik zou dat persoonlijk niet aandurven. Maar ja, het wordt aanvaard door het publiek, want ze zijn heel populair. In Nederland en in België. Ik zat toch in een serie apart, begrijpt u? Ik zat toch in een andere... met '*Emanuella*, meisje' zat ik toch in een aparte serie. Verstaat u?

U raadt ze niet aan om de wat pikante **zaken achterwege te laten?**
Neueueuh... neuneuneu! We hebben een producer, we hebben een regisseur en alles, dus... Als ik de eerste proefopname deed, was 't éél leuk. 't Was prachtig, da we da gemaakt hebben!

Ondanks alles zijn het gewoon goede jongens?
Hééél goed. Moet je een kopke koffie hebben?

Nadat wij, ontroerd door zijn vrijgevigheid, bevestigend op zijn vraag geantwoord hadden, bewoog de magistrale ***Eddy Wally*** *zich keukenwaarts. Voordat de ketel floot, had hij het personeel in de belendende feestzaal verzocht de daar reeds door een bandje gereproduceerde meezingers wat minder brutaal uit de versterkers te laten vertrekken. En dit alles ten behoeve van een vraaggesprek met twee eenvoudige lieden! Trots en onderwijl geboeid nippend aan onze koffie zetten wij het onderhoud voort.*

Koestert u, als we Lava **buiten beschouwing laten, verder nog acteerplannen?**

PROFICIAT KAPITEIN, DIT IS HET GROOTSTE MONSTER DAT JE OOIT NAAR DE VAANTJES GEZONGEN HEBT...
'T IS NU MAAR TE HOPEN DAT SABAM MIJ PER KILO ZAL BETALEN...
... NEE MENEER STOCK, IK HEB MIJN AUTO GEEN CHAUFFEUR GEGEVEN... IK HEB HEM 25 LITER LOODVRIJE SUPER KADO GEDAAN!

Eddy Wally verstrippen was natuurlijk Hec Leemans' eervolste opdracht sinds jaren

Ja, ik zou graag willen acteur worden, filmartiest. Maar dat kon ik al in negentienhonderddrieënzeventig in Amerika. Daar waren al plànnen voor mij voor aan de film te beginnen, maar ik heb het gelaten voor mijn familie. Ik ben teruggekomen naar België. Ik had hier alles. Ik heb het hier in België heel goed naar mijn zin, begrijpt u? Maar ik heb graag Amerika, hè! Enòrm graag. 't Is een land waar ik heel veel van houd. Ik denk, dat ik kommend jaar op televisie kom in Amerika. Ik kom on televisie in New York. Ze liken mister **Eddy Wally**! Much of Europe liken ze in New York te zien on the televisie. Maar de Amerikaan spreekt ook geen perfect Engels, hoor. 't Is ook allemaal met een accent, da ze spreken. U zult dat zien op een film die de *BRT* met mij in Amerika opgenomen heeft, hoe da de Amerikanen gek zijn op mij. In Las Vegas lieten ze allemaal de jackpotten staan toen ik opnamen aan het maken was! Die denken allemaal, dat ik een filmartiest ben. Die mensen zijn enthousiàst en... Als ik bijvoorbeeld... ik zou nu in Las Vegas zitten dineren... allez... en d'r komen mensen voorbij, die blijven allemaal staan. 'Oh, it's a star! 't Is 'n moviestar!' Maar in drieënzeventig was ik al in de Verenigde Staten in opspraak gekomen voor film. Ze wilden ook een zaak voor mij opbouwen... Begrijpt u: zo veel kansen heb ik gekregen heb in het leven.

Wat voor soort **films wilde men in Amerika met u maken?**
Ja, dat kan ik nog niet zo zeggen. Muzikaals... Muzikale film. Maar ik kan ook wel dramatisch films spelen, een beetje de stijl naar *Dzjie Ar*, zo ietskes. Nederland is daar ook al voor aangevraagd, maar we hebben al een draaiboek liggen: *The story of my life*, dat is mijn story over mijn leven, mijn groot levensverhaal. Maar het is lang voor te vertellen, begrijpt u? 't Is een langspeelfilm die t'r gaat komen, prachtig! De draaiboek is al klaar. De producer is er ook al en de regisseur is t'r ook al, maar d'r moet alleen nog het geld komen. Moest deze film van stabel lopen, zou ik mijn bèst, uiterste best doen. 't Zijn zekers veertig dagen, dat wij moeten draaien. Maar ik ben héél vlug voor alles in te studeren. We zullen zien hoe dat het... We wachten op de centen. Het is misschien Nederlandse productie; België, Nederland. Misschien zal het een samenwerking worden. Ze zullen mij ook bekijken nu, met *Lava* dus dan. Begrijpt u: Nederland gaat nu alles bekijken, hoe het evalueert. Een grote, schone film maken in België, ja, daar zou zeker een massa volk naartoe komen kijken. En Nederland ook.

U bent begonnen als zanger, daarna werd u acteur en nu treedt u bovendien op als stripheld in Lava TV (Hec Leemans **tekende en** Kamagurka **schreef voor dit album een strip met Eddy Wally's sublieme creatie** Kapitein Wally **in de hoofdrol; red.).**

Ja, dus eh... Nu kent heel België mij. De kleine kinderen kennen mij nu al vanaf... allez, heel klein. Echt waar, als je dat ziet, dat moeders met de kinderen op de arm komen en... 'Kijk, daar zit **Eddy Wally**! Dat is Eddy Wally, dat is die man nou!' Mijn fans komen al van vier jaar tot negentig jaar. Ik heb er gehad van honderden... van eentje van honderd jaar. Haha! Mijn populariteit is nog groter geworden. Nu ben ik nòg bekender! Bij de jeugd. Door dingen die ze van mij niet verwachten, begrijpt u? Zien ze ineens Eddy Wally als acteur! Dat vinden ze prachtig! Dat komt trouwens ook veel door *Lava* en ook de *VTM* in België, ook op de commerciële televisie.

U werkt ook voor VTM?
Ja, heel veel. Ik maak daar schone sjouws voor. Het is ook een goeie samenwerking met de VTM en mij ook.

Het kan niet anders zijn dan dat uw duizelingwekkende populariteit **in belangrijke mate heeft bijgedragen aan het succes van Lava in België.**
Ja, ja! 'n Hele bekende figuur hebben ze mij d'r... Zonder mij zou er geen tweede *Lava* uitgekomen hebben. En Nederland wil weer dan de tweede kopen, maar ze moeten nog... op voorwaarde dat **Eddy Wally** meedoet. Of anders doen ze het nie. Maar ze hebben mij genomen, omda ze ook fan van mij waren en da ze wisten, maar nu weten ze meer, de producer en de mensen, **Mark Maes** (dit is de producer van Lava; red.) en allemaal, die weten nu wat Eddy Wally allemaal bezit van capaciteiten. Wa datie allemaal aankunt! Ik ben zelfs twee keer uit een vliegmachien gesprongen!

Vreselijk nieuwsgierig waren de interviewers inmiddels geworden naar de ins and outs van de ongeëvenaarde triomfen, die ***Eddy Wally*** *over de hele wereld als zanger had gevierd. Het kon haast niet anders of deze grootheid had model gestaan voor een zekere* ***Bemelmans****, over wie een smakelijke mop de ronde doet. Deze persoon geniet een zodanige bekendheid, dat omstanders zich afvragen met wie Bemelmans toch staat te praten als hij zich nota bene in het gezelschap van de* paus *bevindt. Een portret van de kerkvader en één van Eddy Wally, die vlak naast elkaar op het dressoir in huize Wally prijken, lijken de juistheid van dit vermoeden aan te tonen. Dat van de laatste is een ietsje groter, zodat voor het blote oog waarneembaar wordt gemaakt wie de mensheid het meest in zijn ban houdt. Hoe was de fabelachtige* ***Eddy Wally*** *zijn zangcarrière begonnen?*

Ik was nog maar zeven jaar... ik was oeoeh... Ik kun nog alles vertellen vanaf de kleuterklas, ja? Zó'n computer! De Russen, de mensen in de Sovjet-Unie zeggen: '**Eddy Wally** is een man met een computer in het hoofd.' Als je dat ziet wat ik allemaal voor zoveel mensen met zo'n grote sjouw in de Sovjet-Unie, dat ik gemaakt heb. Daar was een orkest van zesentwintig mensen met een koor van acht mensen bij. En altijd een staande ovatie kreeg ik, als Vlaamse artiest. In negentienhonderdnegenenzeventig was ik de eerste Vlaamse artiest, die mocht in de Sovjet-Unie optreden! En Eddy Wally kreeg daar de beschikking over een autobus, een taxi, een jacht, een vliegtuig, een trein en een tolk, die een gouden medaille voor vertalen had gewonnen en gewerkt had voor **Brezjnev**. Ik heb opgetreden voor tien miljoen mensen, meneer! Tesamen met **Elton John**, in een groots televisieprogramma. En ik zong ook in 't Russisch; ik spreek ook Russisch! **Eddy Wally** brengt eerst zijn Vlaamse liedjes en dan zingt hij in de taal waar hij is. En de Russen vonden dat ook gewèldig. 't Is toch, dat ik een heel goede... Ik heb ìéìél schone sjouws gemaakt. Ik weet wat sjouwmaken is en ik kèn mijn vak. Ik ben opgetreden in Parijs, in New York, in Rusland, in Londen, in Deutschland, waar Sie sehr schöne Schaus gemacht heb in Deutschland voor die Fans und was onglooflich, dass ich eine Schauplatte jetz mach in Deutsch. Ik word door heel de wereld gevraagd. DDR zit te wachten op mij, maar het is nu één Duitsland. Maar DDR wacht op mij. Nu vertrek ik naar Malta, kommende maand. Daar gaat ik optreden in een chique, groot hotel. En dan gaat ik een maand weer in België werken; daar is ook vakantie bij. Maar dan vertrek ik naar Rwanda, Belgisch Kongo. Voor drie sjouws, of vier of vijf.

Voor wie gaat u daar optreden?
Voor de Kongolezen. Die kennen **Eddy Wally** toch allemaal! Die kennen Eddy Wally toch van een radioprogramma. Ik heb toch twaalf jaar mijn eigen radioprogramma gehad. Onvergetelijk op de radio. En d'r werd dikwijls eh... wereldomroep, dus...

Wie komt de eer toe, ofschoon uw talent **natuurlijk onmogelijk over het hoofd gezien kon worden, u ontdekt te hebben?**
Eh... **Johnny Hoes**. Ik kan zeggen: ik zit bij *Telstar*, bij Johnny Hoes, al vijfentwintig jaar kom ik daar. Dus ik ben de langste artiest, die bij hem is gebleven en hem trouw is gebleven. Johnny Hoes is multimiljonair geworden door **Eddy Wally**! Ik was al in België tot 'n grammofoonplaat, maar dat kwam niet. Maar plaatselijk artiest. Van mijn veertien jaar was ik al plaatselijk overal héél bekend. Dan ging ik trouwfeesten spelen met mijn accordeon en dan ging ik 's middags in de

caféskes spelen vanaf één uur tot één uur 's nachts. En dat was zó'ne microfoon, moesten wij het doen. U zou wel een boek kunnen schrijven over mijn leven! D'r zijn al een paar boeken uit van mij. Ja maar, die zou een hele mooie boek zijn, moest ik er eentje nog d'ruit brengen. Als die er komt, dan zal de mensen zien hoe hard **Eddy Wally** er moeten heeft voor knokken. Ik heb enòrm, enòrm succes gehad in het leven, maar ik heb er dag en nacht voor gewerkt! Máár: succes kùnnen we niet kopen. D'r is overal in de wereld maar één stuk van. D'r is maar één artiest, er is maar één **Sinatra**, ja? D'r is maar één **Elvis Presley**. Bent u met mij eens? Al die t'rachter komt, zijn imm... die immiteren, begrijpt u? Maar dienen, dan toch geen eh... waar de mensen... Succes, dat kun je niet kopen; de mensen moeten u kiezen! En de mensen hebben mij gekozen. Ik heb toch twintig gouden platen in mijn carrière en het komend jaar krijg ik er tien bij. Alsjeblieft! Want zoveel platen er verkocht zijn van mij, dat heeft geen naam, jongen! Mijn eerste plaat kwamt uit met *Chérie*, een eenvoudig liedje, stond máánden nummer één! In de grote hitlijsten. Daar stond op **Will Tura** met *Ik ben zo eenzaam zonder jou*, **Sinatra** met *Strangers in the night*. En **Eddy Wally** kwam nummer één te staan maanden met zijn hit! Maar ik heb dan de één achter de ander gemaakt! Ik ga ook mee met de moderne tijd, want ik heb ook een nieuwe plaat nu gemaakt. Mijn stem kent geen grenzen.

foto BRT

Ook Kees van Kootens leven nam een andere wending na zijn optreden met de grote Eddy Wally.

Onder, dankzij Wallys enorme artistieke bagage zette hij in een handomdraai nooit eerder aanschouwde acteerprestaties neer.

U bezit hier een feestzaal. Heeft u die speciaal vanwege uw eigen optredens laten verrijzen?
Ja, ik heb eerst begonnen met een klein cafeetje, héél klein cafeetje. Zo heb ik alles uitgebouwd tot een groot, internationaal spektakel, mag ik wel zeggen. Mijn vrouw is mijn grote steun, ja, die leeft ook in de sjouwwereld. Gans mijn familie leeft voor de sjouwwereld. Die hebben mij allemaal gesteund en ik heb ze allemaal in dienst genomen ook dan, hè. Ik vinda prachtig, zoiets verwezenlijken.

U ontvangt busladingen vol fans heel persoonlijk **bij u thuis.**
Ja, echt thuis, gezellig! D'r zijn vijfhonderd plaatsen voor de mensen. 't Is nu al van februari tot nu, dat ik aan het alle dagen bijna aan het optreden ben. Op de vrijdag is de sluitingsdag, dan gaat ik buitenhuis. Ik heb buitenhuis nu al tweehonderd sjouws d'rop zitten, tweehonderd! Dit jaar. Meest allemaal België, nu zou Nederland weer... Ik heb al in Amsterdam opgetreden! Ik ben al – oeioei! – in Nederland ook al veel opgetreden. In Eindhoven. Kijk, ze komen al allemaal toe, de mensen! Gisteren was 't hier ook weer stampetevol! Veel Nederlanders, veel uit België. Van alle kanten uit. En de zaterdag is dat zo'n programma, dat ik moet zeggen... Kijk, mensen die nu van Amerika kommen, die kommen naar België toe om... die willen toch allemaal **Eddy Wally** zien! Die Ollanders ook, die zeggen: 'Waar is die wonderbare man?'

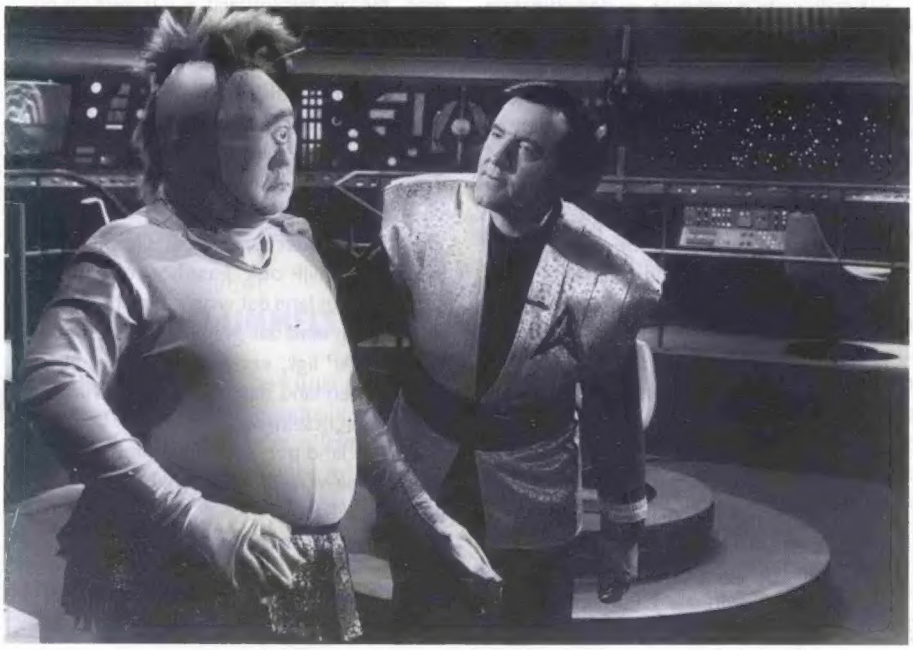

foto BRT

Hoe weten die mensen u allemaal te vinden?
Dat vragen ze aan telefoons en noem maar op, verstaat u?

Ondanks het feit dat ***Eddy Wally*** *na* ***koning Boudewijn*** *de grootste artiest is, die België ooit heeft gekend, staat hij nog steeds iedere morgen om vijf uur op om met zijn kraampje op de markt te gaan staan. Het is tekenend voor zijn bescheidenheid.*

Als ik kind was, heb ik dan vroeg moeten gaan werken. Toen heb ik op de markt gewerkt. Mijn vader was ook markthandelaar van huis tot huis zowat van alles ook wat. Ik heb de markt gezien van mijn vrouw als ik daar getrouwd ben, begrijpt u? Mijn vrouw die zat ook in het markt... eh... zaak... business, verstaat u? En ik heb da samen opgebouwd met mijn vrouw, dit markt...

gebeuren. Is iets unuuk in België, dat een Vlaamse artiest met zulke... ik mag toch zeggen met een wereldfaam nu, nog altijd de markt blijft doen. En dat is ook iets folklorisch voor de mensen; ik lok enòrm veel volk naar de markt. Ik doe Blankenberge, Oudenaarde, Roeselare, Knokke... Ja, ik heb ze allemaal gezegd. Vijf dagen in de week.

Welke produkten **biedt u aan?**
De produkten zijn handtassen, maar dat zijn ook grammofoonplaten, zijn ook portefeuilles, portemonnaies, noem maar op. Alles! Toestanden (onbekend is of de magnifieke Wally hier doelt op het stripperiodiek van de concurrent; red.) en kleren. Maar Nederland is ook heel goed voor mij. Ik heb zó veel mensen die mij komen bezoeken op de markt, van Nederland... och! '**Eddy Wally**, die cassette moet ik hebben en die cassette moet ik hebben van jou. Deze compactdisc.' Er zijn zo eventjes negentien compactdiscs van mij op de markt gekomen! Negentien!

Huis EDDY WALLY
biedt U de nieuwe collectie aan van dit jaar - enig in de streek !
Ons winkelcentrum is altijd open en wij zijn er steeds voor U.
Achterstraat 22 - ERTVELDE
☎ (091) 44 61 98
BTW 711 083 145 HR.G. 68437

U zult er vast veel genoegen **uit putten, als u uw nerinkje op de markt ondanks uw drukke en lucratieve artiestenleven niet eraan wenst te geven?**
Ja, ik vind het echt leuk, want ik mag zeggen: ik ben nu internationale artiest geworden, want zo ben ik bij de *BRT* ook uitgeroepen, begrijpt u? Ik heb toch al zeker 'n achtendertig langspeelplaten opgenomen. Alsjeblieft!

Het moment brak aan waarop de meesterlijke ***Eddy Wally*** *het toegestroomde publiek zou gaan toezingen. Gul nodigde hij ons uit van deze performance getuige te zijn. De uitgelaten menigte danste, zong en liet zich gewillig onderdompelen in de gelukzaligheid, die Wally's zoetgevooisde stem – verpakt in de meest kleurrijke liedjes – teweegbracht. In de pauze stond de magistrale kunstenaar ons nog even te woord over de soms schrijnende problemen, waarvoor deze aardkloot zich al eeuwenlang gesteld ziet. Als knapen van achterin de twintig moesten we de schitterende Eddy Wally teleurstellen, toen hij ons vroeg of wij de oorlog hadden meegemaakt. Wat daar allemaal gebeurd was, was zielig voor de Joden, zo bracht hij aan het licht en gezien onze toenmalige afwezigheid, namen wij dat graag van hem aan. Met moeite wisten wij ons na de pauze uit het feestgewoel los te rukken, want na alles wat hij ons die dag geschonken had, konden we van de geniale* **Eddy Wally** *moeilijk verwachten, dat hij ons ook nog onderdak voor de nacht zou verschaffen.*

Bits & Pieces

Een Belgennummer van Stripschrift. Hoe halen ze het in hun hoofd. Ik ben er zeker van dat er moppen in staan. Van die domme. Want zeg nou zelf, Belgen en Nederlanders da's toch één pot nat. Hoewel. Nederlanders kunnen over één ding geweldig zeuren. Geld.
Die stripdagen 90 waren nog niet voorbij of ze hingen al aan de lijn.
'Heb je dat gezien Ben, die zeefdrukken van Daan Jippes?'
'Nee. Die maakt toch al twintig jaar geen albums meer. Dan ga je toch zeker niet aan de zeef.'
'Klopt. Maar ene Van Helden heeft van het stokoude Partir c'est mourir zeefjes gemaakt.'
'Nou en? Hij zal ze ook wel genummerd hebben. Zodat je als koper wordt geacht te denken dat je een uniek exemplaar hebt. Allemaal vaste prik.'
'Maar Bits, ze kosten 250 piek per stuk. Of 750 met een origineel paginaatje erbij. Dat is toch schandalig.'
Zie je wel. Altijd gezeur over geld. 't Is natuurlijk een overbodig en onzinnig stripbijprodukt. Dat wel. Mijn advies daarbij is altijd: koop het gewoon niet. En laat de woekeraar met z'n eigen semi-artistieke ellende zitten. Maar zeur niet over de prijs. Je wilt het hebben of niet. Klaar.
Diezelfde consument hoorde ik overigens niet toen Lombard vanuit België ging stunten. Chlorophyl, drie voor twaalf vijftig. Drie niet opeenvolgende delen in een pakketje. Dus geef je flink wat geld uit voor je ze allemaal op rij hebt. Met tien delen dubbel op de koop toe. Ja, die Rob Harren is inmiddels getransformeerd in slimme Belg.
Hier in Nederland zeurt die Martijn Daalder van het blad Oor-geef-het-door over het ontbreken van veel geld bij heel weinig stripprijzen. In het onvolprezen blad De Toestand werpt hij zich tevens direct op als eerste prijswinnaar na intrede van het geld. Hebberig Hollands gezeur. In België hebben ze twee keer zoveel ereprijzen. Van de Franstalige en de Nederlandstalige Kamer. Van de nood een deugd gemaakt. En aan de taalstrijd besteed je geen geld. Zo zit dat.
Wat gedacht van Suske en Wiske. De oplage per deel is wat aan het dalen. Dan maak je eenvoudig de verhalen acht pagina's korter. Van 56 terug naar 48. Dus in plaats van zes delen heb je er zeven in dezelfde tijd. Je handhaaft de verkoopprijs op vijfvijftig. En dan stijgt je omzet weer. Knap toch?
En wie valt er weer over een gestrekt liggend dubbeltje? Juist. Jan de Hollander. Zo af en toe mag ik namelijk even in de ingezonden brieven van de redactie neuzen. En daar was hij dan, onze Jan.
'Is er voor zover u weet een verklaring voor het feit dat Suske en Wiske vanaf deel 225 acht pagina's minder bevat? Dat is een prijsverhoging van wel 14%!'
Niets in de trant van: ach, wat zijn nu acht bladen op 225 delen. Of: jammer, jammer, helaas, helaas, wat is het verhaal nu kort of bedroevend. Nee. Hij is duurder. Alleen dat. Klacht blijkt copie conform verstuurd naar de halve wereld. Kosten: een vermogen aan briefpapier en postzegels. Maar zeuren over de goede zaak, daar hebben wij Hollanders graag geld voor over. Wonderlijk hè.
Dat onze zuiderburen veel slimmer zijn weet u eigenlijk ook. Laat het tot u doordringen. Ons land dat wordt omringd door dijken, een land dat gemiddeld een meter onder NAP ligt, een land waar het altijd regent, een land dat vol zit met rivieren, kanalen en IJsselmeer.
Aan zo'n land per jaar miljoenen kubieke meters Spa-water verkopen. In heel zuinig gevormde flesjes.
Dat is toch van eenzame klasse.

Ben Bits

Vlaanderen heeft een traditie hoog te houden wat betreft kwalitatieve en vaak zelfs vernieuwende cartoonisten. Te denken valt aan Kamagurka, Zak **en niet in de laatste plaats Benoît ofwel** Benoît van Innis. **Hij vertoont zijn – letterlijk – kunsten in onder meer** *De Morgen*, *De Volkskrant* **en** *The New Yorker*. **Zijn humor is ongrijpbaar en nooit helemaal te doorgronden en ofschoon zijn grappen afstandelijk gebracht worden, heeft hij er hart en ziel in gelegd, zodat ze je echt kunnen raken. Raak verwonderd, verontwaardigd en ontroerd door de observaties van het leven in het algemeen en de kunstwereld in het bijzonder in Benoîts onlangs verschenen boek** *Het verboden museum*.

Een vat vol tegenstrijdigheden

door
NOËL UMMELS

De dertigjarige Bruggenaar Benoît heeft een opleiding genoten in de klassieke schilderkunst aan de kunstacademie Sint Lucas te Gent, waar hij onder anderen les kreeg van de kunstenaar **Dan Van Severen**. In 1984 begon hij cartoons te tekenen. Benoît: 'In het begin was het moeilijk iets met die cartoons te doen, zodat mij voldoende tijd restte om te schilderen. De laatste twee jaar publiceer ik evenwel veel en slokken zij mijn tijd volledig op. Maar de scheiding tussen mijn cartoons en vrije werk zie ik niet zo expliciet. Ik mis de plastische kunst niet, want als ik cartoons maak, ervaar ik het schilderen ook. Dat geldt niet alleen voor de geschilderde, maar ook voor mijn zwart/wit-cartoons.' Die beleving van de vrije kunst schuilt volgens Benoît in het volgende: 'Ik besteed veel aandacht aan de compositie, aan de ordening van de ruimte. Mijn cartoons ontstaan in een zekere abstracte benadering, die maakt, dat in mijn geval het onderscheid tussen cartoonist en plastisch kunstenaar miniem is.'

IN EEN HEEL EMOTIONELE TOESPRAAK DEELDE DE DIRECTEUR MEE DAT IK HET COLLEGE VERLATEN HAD OM NAAR SINT-LUCAS, EEN KUNSTSCHOOL IN GENT, TE GAAN.

Het leidt geen twijfel, dat hij zich artistiek volledig uitleeft en zijn prenten hem in de gelegenheid stellen tot het scheppen van kunst met de grote k, want in het museum zouden zij niet misstaan. 'Daar ben ik het mee eens en het is wat dat betreft tekenend, dat Belgische kunstcollectioneurs geïnteresseerd zijn in mijn werk.'

Haat-liefdeverhouding

Benoît zegt, ondanks het feit dat zij herhaaldelijk in zijn werk aan bod komen, niet uitsluitend de kunstenaarskringen en de bourgeoisie te willen belichten. 'Ik vertrek wel uit een wereld, die hieraan refereert en omdat ik ze goed ken, kan en mag ik er dingen over zeggen.' Dat zijn mannelijke personages inclusief de artiestenkliek er in hun maatpakken bijlopen als de beduusde bewonderaars van koning Boudewijns smaak, geeft evenwel aan, dat 'ik geen specifiek milieu wil tekenen, maar een soort maatschappij, die tijdloos is. Daarbij zijn uiterlijkheden voor mij onbelangrijk; het gaat mij om het innerlijk van de mens. Ik heb een hekel aan de karikatuur van de artiest met de lange baard en vieze haren. Een maatpak geeft daarentegen een spanningsveld met een artiest; er ontstaat een andere sfeer.'

'Met de kunstwereld heb ik een haat-liefdeverhouding. Ik heb er veel vrienden,

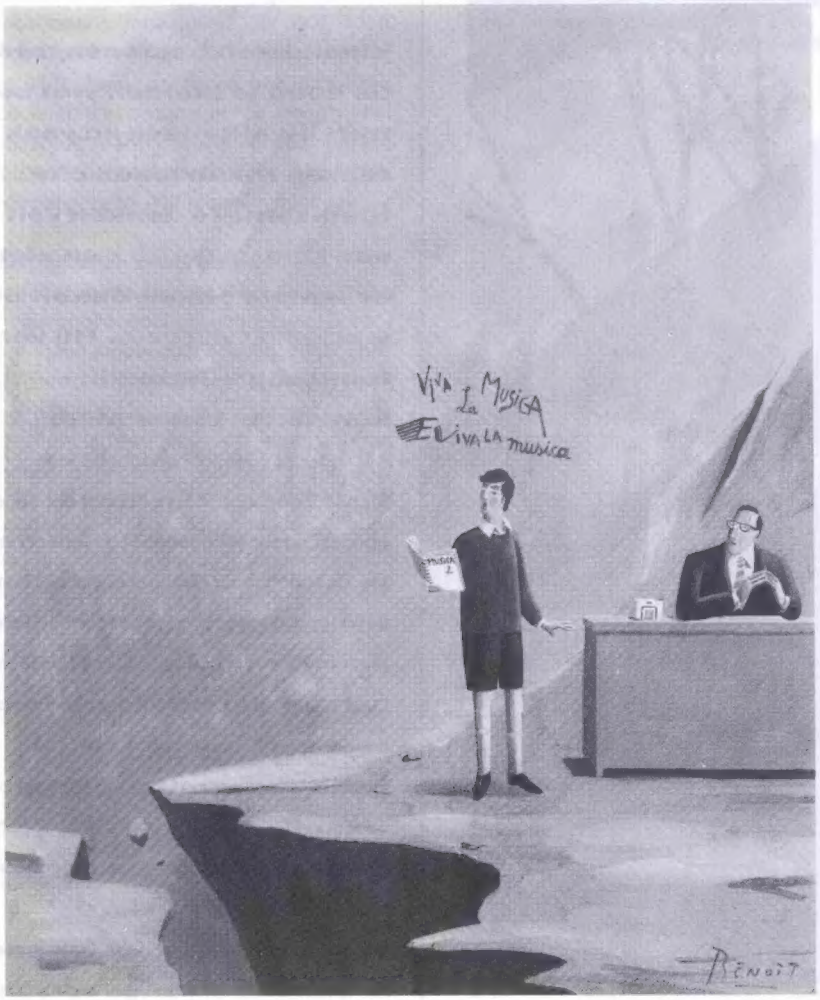

OP HET EXAMEN ZANG HAD IK WEL HET ONGELUK STEEDS NA EDDY VANDEVYVERE, DIE ZIJN NOTENLEER PERFEKT KENDE, TE MOETEN ZINGEN. EDDY VANDEVYVERE KON TROUWENS NIET VOETBALLEN.

maar toch spreekt zij mij niet zo aan. De kritiek die ik erop heb, betreft het snobisme. Ik heb in mijn omgeving meegemaakt, dat mensen belangrijk werden en daarom plots veranderden, zich anders kleedden of hun haar aanpasten. In België verwacht men van mij nu ook wel eens, dat ik de grote meneer ga uithangen, omdat ik in *The New Yorker* publiceer. Door dit succes gaat men zich een ander beeld van mij maken. Maar ik distantieer me van snobisme. Ik uit echter geen eenzijdige kritiek op het artistieke milieu; je moet niet iedereen over één kam scheren en ik heb dan ook een hekel aan van die goedkope cartoons, waarin beweerd wordt, dat alles onbereikbaar is in de kunst. In mijn cartoons over hedendaagse kunstenaars laat ik iemand met water werken; dat kun je natuurlijk belachelijk vinden. Toch heb ik mensen dit echt zien doen en van hen waren sommigen heel goed en andere charlatans. Een schilderij met twee lijnen kan subliem zijn, maar ook dom. Ik ben er evenwel vooral in geïnteresseerd, dat deze mensen zich met eigenaardige dingen bezighouden en in dàt opzicht heeft de cartoon van de kunstenaar die met water werkt, ook een poëtische betekenis,' zo vertelt Benoît.

Juist zijn bewondering voor kunstenaars en, op zijn zachtst gezegd, scepsis jegens 'kunstenaars' zorgen voor een zekere spanning in zijn cartoons, doordat hij die twee sentimenten in één plaat weet te vervatten. Daarmee stuiten we op Benoîts opmerkelijke talent met zijn tekeningen tegelijk sympathie vóór en afkeer vàn mensen op te wekken. Zijn werk is voor velerlei uitleg vatbaar en dat is één van de boeiende aspecten ervan. Je kunt er de meest uiteenlopende kanten mee op, al naar gelang je bui, karakter of sociale milieu. Zo lijkt hij soms te willen zeggen, dat het leven een toneelstuk is, alsof elke menselijke interactie is gespeeld. Maar: 'Dat is een te harde constatering, te cynisch. Het zit er wel voor een deel in, maar toch uit ik ook mijn sympathie voor de mensen en mijn bewondering voor hen die een eigenzinnige manier van leven hebben. Ik teken niet de vervreemding in de maatschappij, ofschoon zij wel in mijn cartoons aanwezig is, doordat ik zaken aanhaal, die aan het verdwijnen zijn.'

Subtiliteit

Benoîts kracht schuilt in zijn eenvoud. Hij haalt geen halsbrekende toeren uit om tot een gekunsteld soort humor te komen. Integendeel, tekst en tekeningen weet hij zo ver door te stileren, dat alleen de essentie overblijft. De eenvoud verleent Benoîts grappen een zekere vanzelfsprekendheid, een haast terloops en laconiek karakter, alsof hij het allemaal zó uit de mouw schudt. Dat is voor een deel het gevolg van de talrijke autobiografische elementen in zijn werk. Benoît: 'Ik vind het goed als ik erin slaag mijn cartoons op de lezer een laconieke indruk te laten maken. Het gebeurt ook wel eens, dat zij spontaan uit de lucht komen vallen, maar meestal moet ik eraan bijschaven. Ik noteer veel vondsten in een boek en neem ze pas maanden later weer ter hand.' Maar in feite luistert zijn humor heel nauw, omdat die al in een gelaatsuitdrukking of handgebaar verstopt kan zitten. 'Juist de eenvoud die ik in mijn cartoons wil bereiken, de subtiele manier waarop ik mijn humor wil brengen, maakt het heel moeilijk een tekening uit te voeren, want het onderscheid tussen banaliteit en subtiliteit is heel gering. Soms kan het bij mij hierdoor dagenlang niet lukken om in een grap de juiste toon te zetten. Bijgevolg werk ik dan wel veel, maar ook traag.'

Curieus genoeg is de tot in het abstracte doorgevoerde soberheid weer bijzonder rijk aan details, waardoor een grap van Benoît niet in één oogopslag te overzien is, maar stukje bij beetje ontdekt dient te worden. In de vaak misleidende decors, in de verwarrende situaties, de ontastbare personages en de onderschriften, die in de geest van de lezer geboren worden als futiliteit, maar dan heel verrassend aanzwellen tot een haarscherpe ontleding van het menselijk bestaan, ligt zoveel besloten, dat je met een cartoon van Benoît haast een boek leest. En zelfs na herhaaldelijke bestudering zal zo'n boek niet altijd al zijn geheimen prijsgeven.

Paradox

Door de eenvoud en gedetailleerdheid van zijn tekeningen, de liefdevolle bewondering voor het mensdom en de kritische kanttekeningen die hij bij ons bestaan plaatst en tenslotte door de frictie, die ontstaat wanneer bijvoorbeeld handeling en plaats van handeling niet geheel met elkaar in overeenstemming zijn, lijkt Benoît de uitvinder te zijn van een nieuw soort humor, waarin de paradox een sleutelrol vertolkt. Hij: 'Bij *The New Yorker* vond men mijn werk ook heel nieuw, maar wat dat betreft heb ik geen pre-

tenties. Ik ben een schakel binnen deze beschaving en binnen het gilde van cartoonisten, dus ben ik beïnvloed. Je persoonlijk milieu, je opvoeding en andere invloeden komen op een kruispunt en bepalen je persoonlijkheid. Hieruit kunnen zaken ontstaan, die de indruk wekken iets nieuws te zijn. Ik ben opgegroeid met de Franse humoristische tekenaars uit de zestiger jaren, **Sempé** bijvoorbeeld. **Kamagurka** en **Glen Baxter** heb ik pas op latere leeftijd ontdekt en ik zie zowel verwantschappen als verschillen met deze twee. In een interview met hem, dat ik op een bepaald moment las, stelde ik tot mijn verbazing vast, dat Baxter en ik veel ideeën gemeen hebben. Doordat ik natuurlijk geïnteresseerd ben in hetgeen andere cartoonisten maken, ben ik verder op het spoor van een Pool – **Maris Bishofs** – en een Iraniër – **Ardeshir Mohassess** – gekomen, die inhoudelijk gelijkaardige dingen doen zonder dat zij mijn werk gekend kunnen hebben. De laatste heeft ook – om heel andere redenen dan ik – voor het absurdisme gekozen: hij ontwijkt op die manier het probleem van de censuur in zijn land.' Is de invloed van **René Magritte** terug te vinden in de cartoons van Benoît? 'Hij heeft me wel beziggehouden en indruk op me gemaakt, maar dat moet je niet overdrijven. Magritte's surrealisme is heel duidelijk, bij hem ben je met de neus op de feiten geplakt. Hij tekent bijvoorbeeld een heel groot blad aan een boom of een landschap met een lepel erin. Ik zeg niet, dat ik dat nooit zou doen, maar het is minder typerend voor mij. Mijn surrealisme zit hem in de relatie van de voorwerpen met elkaar, waardoor een zekere vervreemding optreedt.' Wat te denken van een huis-, tuin- en keukentafereel, dat plaatsvindt tegen een bergachtige achtergrond? Of de weg die leidt naar het college van de jeugdige Benoît, die door het ontspoorde surrealisme waarmee hij getekend werd, de wilde gedachtengang lijkt te symboliseren die de jongen op zulke momenten hardnekkig teisterde. Eén van de ontroerende hoogtepunten uit *Het verboden museum*, waarin tragiek en melancholie veelvuldig de boventoon voeren. 'Mijn werk ontlokt heel expressieve en intro-

SCHRIJVER MET COURGETTE

verte reacties. Sommigen schaterlachen, anderen raken ontroerd. Ik ben met alle reacties tevreden, zolang men mijn werk maar apprecieert.'

Het verboden museum
Benoît
Loempia 1990
ISBN 90-6771-191-8
Prijs f55,– / Bfr.995

NIET ALLE HEDENDAAGSE KUNSTENAARS WERKEN MET MARMER, KLEI OF OLIEVERF

HIER ZIEN WE RUDOLF WÖHNER MET WATER WERKEN

Fitzgerald en Luc Cromheecke foto EDUARD BERGMAN

Vanaf begin 1989 wordt het dagblad De Volkskrant onveilig gemaakt door een ogenschijnlijk traditionele strip in drie prenten. Maar tradities worden hier juist met de voeten getreden. Bij nadere bestudering blijken we te maken te hebben met een controversiële strip. De U-pagina van De Volkskrant is tot op heden de plek waar de lezer hetzij ertegen fulmineert, hetzij in blinde adoratie platgaat voor *Taco Zip*, want zo heet het werkje.

Je houdt van de platte gebeurtenissen rond *Van Tilt*, de politieman met de varkenssnuit, zijn chef *Kapitein Piep*, het eendje *Wilbur*, het beertje *Harold*, de sprekende en intens meelevende boom en de *Plunk*, een wezen van de planeet Smurk, of je verafschuwt het geheel. Er is geen middenweg. Tijdens de Stripdagen 1990 te Breda werd het onderstaande vernomen van de tekenaar en co-scenarist van Taco Zip, **Luc Cromheecke**, geboren op 2 augustus 1961 te Antwerpen; het relaas van een vriendelijke, bescheiden Belg, die verbaasd is over datgene wat zijn creatie teweeg heeft gebracht.

'Op de Academie voor schone kunsten te Antwerpen, waar **Vincent van Gogh** mij is voorgegaan en waar ik behalve aan publiciteit aan grafiek heb gedaan, ontstond het idee om me te wijden aan het stripverhaal. Mijn studie- en jaargenoot **Gert Wijninckx**, nu door het leven gaand als **Fritzgerald** en niet gespeend van schrijftalent, ondersteunde dit idee. Beiden werden we nogal gegrepen door de schrijf- en tekenstijl van **René Windig** en **Eddie de Jong**, het duo **Gezellig en Leuk**. Hun album *Ouwe Troep*, ergens in België uit een ramsjpartij getrokken, was voor ons de eye-opener. Door het daarin getoonde wisten wij wat onze richting zou worden.'

'In 1986 hebben wij als verlegen studenten op de Strip-3-daagse ook hier in Breda contact met Windig en De Jong gezocht. Zij hadden net het album *Rockin' Belly* op de markt gebracht en op hun stand een punker neergezet; zo schoon, dat ons de mond openzakte van verheerlijking. Voor *Spirou* tekende ik toen reeds *Tom Carbon*, ook een drie prentenstripje, dat geschreven werd door **Laurent Letzer**. Het is een echt huiselijke strip in de Franse Robbedoesstijl volgens de *Franquin*-school met veel rommeltjes in de decors. Deze strip was het referentiekader van waaruit het contact met Gezellig en Leuk kon worden uitgebouwd.'

'Aangezien Windig en De Jong zich vooral willen profileren in de regionale kranten, zijn onderhandelingen tussen hen en De Volkskrant over het publiceren van een gagstrip zoals *Heinz* stukgelopen. Gelukkig voor ons herinnerden zij zich ons stripje *Taco Zip* in *Robbedoes*, dat daar incidenteel in verscheen. Zij brachten ons in contact met de redactie van De Volkskrant. Als serieuze tekenaars togen wij ruim twee jaar geleden naar Amster-

LUC CROMHEECKE

door

RUUD BOOMS

dam met in onze binnenzak vijfentwintig Taco Zip-grappen. Wij hebben destijds maar niet gesproken over de voorloper van Taco Zip met dezelfde naam in Robbedoes, want De Volkskrant wilde coûte que coûte een primeur. Wèl, naar mijn mening, hebben zij die volop gekregen.'

'Bij het ontwikkelen van de strip Taco Zip stond ons een paar criteria voor ogen, namelijk: het diende een grap te zijn in drie prenten, het figuurtje moest een eendje zijn, dat in een autootje de snelweg onveilig maakte en het moest simpel te tekenen zijn, meer op de Amerikaanse toer met een zeer sober decor en figuurtjes neergezet met een paar streepjes. Allengs is de politie-agent met zijn – tegen alle esthetische normen in – agressief gegroeide neus de hoofdrol gaan opeisen en is *Taco* uit de strip verdwenen.'

'We hebben ons bij het maken van de gags verlaten op de kennis die **De Jong** heeft aangedragen. In zijn optiek moet de grap in het tweede plaatje worden verteld en is het derde prentje voor het commentaar. We vallen regelmatig terug op vaste thema's zoals de hang naar slapen van *Van Tilt*, de infantiele onderdanigheid van Van Tilt aan zijn superieur *Kapitein Piep* en de daarmee samenhangende drang om hem te belazeren, het weer, de invloed van de zon en de maan op de bewoners van de strip en de *Plunk* van de planeet Smurk.'

'De Plunk is bij toeval ontstaan. **Laurent Letzer** en ik kregen een opdracht van het Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal / Centre Belge de la Bande Dessinée te Brussel om bij de tentoonstelling over het ontstaan van een stripverhaal het gedeelte over merchandising te verzorgen. In een strip van twee pagina's zonder tekst – altijd makkelijk met onze tweetaligheid – creëert een striptekenaar het figuurtje *Plunk*. Het wordt gebruikt als ontwerp voor poppetjes met van die zuignapjes voor op het raam, er komt een

Plunkland en meer van dat kolderieks. In het slotakkoord zie je dan weer de tekenaar, die in zijn atelier wakker wordt van het geluid van in een teiltje druppelend water, veroorzaakt door een lekkage. Zo van: 'Plunk, plunk'. Hij heeft alles gedroomd. Gert, die dit allemaal op afstand had zien ontstaan, vond de Plunk wel een plezant manneke voor *Taco Zip*. En zo geschiedde.'

DRIIIIING!
$
PLUNK
ALBUM PLUNK
HAHAHA
PLUNKS
PLUNK YAOURT
MIAM, MIAM!
PLUNK YOGHURT
BOOKSHOP
PLUNK

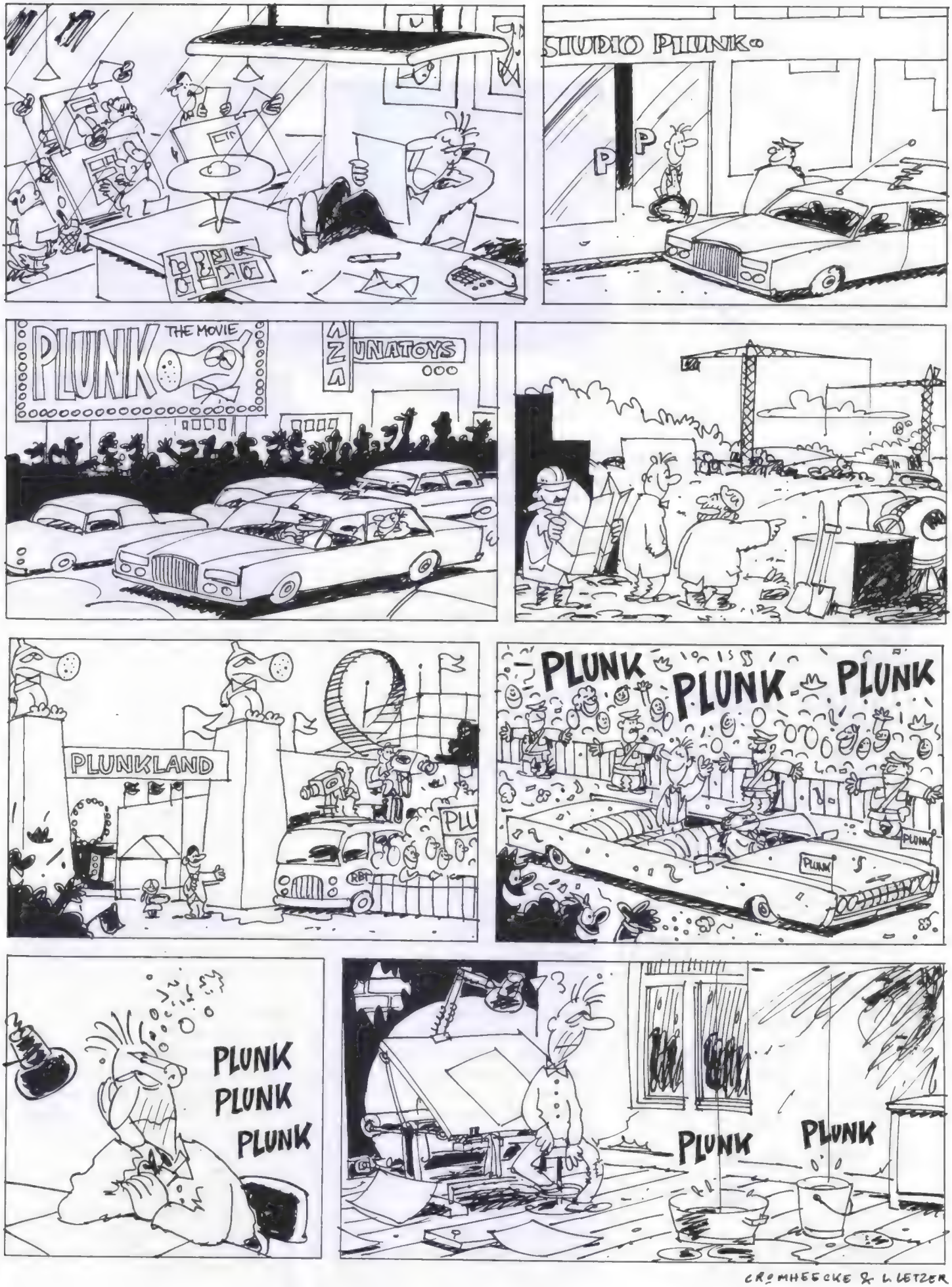

CROMHEECKE & LETZER

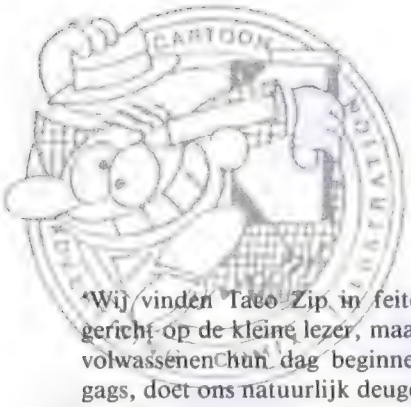

'Wij vinden Taco Zip in feite speciaal gericht op de kleine lezer, maar dat ook volwassenen hun dag beginnen met de gags, doet ons natuurlijk deugd. In mijn beleving is het soort humor van onze strip totaal anders dan hetgeen gemiddeld wordt aangeboden. De grappen zijn gewoon stom en tja, daar kunnen sommige mensen niet tegen. Ik ervaar de schrijfstijl van **Fritzgerald** als volslagen idioot en dus grenzend aan het geniale, ook al zijn enkele van zijn grappen op de rand van flauwigheid. Het tweede album van *Taco Zip* komt begin november op de markt (ligt nu dus in de winkels. Red.). Ik heb daarvoor een speciale winteromslag gemaakt om de sfeer extra aan te dikken. Overigens is het selecteren van de gags een moordend karwei geweest.'

'Het lezerspubliek van De Volkskrant is, naar ons is verteld, links en kritisch. In België kennen we niet zo'n dagblad; het is daar of conservatief of liberaal. Om De Volkskrant te lezen, wip ik even van Kalmthout, waar ook **Vandersteen** zijn domicilie had, naar Putte, pal over de grens, want ik heb geen abonnement. We werken keihard om de deadline te halen. Meestal stuur ik op vrijdagavond vijf stroken bestemd voor de week daarop per expresse naar Amsterdam. In het uiterste geval kan ik per fax sturen, maar dat doet de kwaliteit geweld aan, dus met dat in het achterhoofd, blijf ik gelukkig steeds net binnen de marge.'

'*Taco Zip* en *Tom Carbon* vormen geen full time-job. Ik doe nog wat aan reclame, maar ik wil het liefst continu bezig zijn met het maken van strips. Mijn belangstelling gaat vooral uit naar de humorstrip. Door de ontwikkelingen van de afgelopen twee jaren is het nu zo, dat uitgeverij Dupuis **Letzer** en mij een contract voor vijf Tom Carbon-albums heeft aangeboden. Bovendien zal de strip vanaf januari 1991 verschijnen in *Sjors en Sjimmie*.'

'Terugziend op de voorbijgegane jaren kan ik slechts vol vreugde constateren, dat de afkeurende houding van de profs van de academie ons er niet van heeft weerhouden om dit smalle strippad op te gaan. Noem het maar de synergie van de groep studenten waarbinnen wij existeerden. Met collega's als **Mandryka** van *De gemaskerde komkommer* en **Bercovici** van onder meer *Vrouwen in 't wit* wisselen we regelmatig uit en evalueren onze strips. Ik heb het gevoel met mijn ideetjes samen met **Fritzgerald** nog jaren voort te kunnen. De progressie is er nog.'

Voorbeelden in gebruik van de Plunk voor merchandising-doeleinden

foto DANIEL FOUSS

foto DANIEL FOUSS

foto DANIEL FOUSS

TOM CARBON, VERSCHENEN IN SPIROU. ZELFDE REEKS VERSCHIJNT VANAF 1 JANUARI 1991 IN SJORS EN SJIMMIE. BEHALVE DE MOEILIJK VERTAALBARE GRAPJES, ZOALS DEZE HIER.

Wij vroegen enkele auteurs commentaar te leveren op het werk van onze jonge hond:
Eddy de Jong en René Windig**: 'Wij zijn grote liefhebbers van het duo Cromheecke/Fritzgerald. Al vanaf het moment dat zij in Robbedoes/Spirou publiceren zijn wij fans.* ***Marc Smeets *attendeerde ons op de vegetarische wolf en daarmee gingen we plat voor die twee. Sinds het werk van Franquin is naar onze mening niets zo verfrissend in Robbedoes als de strips van die twee. Het uitgeven van* Taco Zip *is eigenlijk uit een soort verontwaardiging ontstaan; aangezien geen uitgever zich meldde voor Taco Zip hebben wij het maar gedaan. Het eerste album loopt redelijk en naar ons idee breken Cromheecke en Fritzgerald nu ook door in eigen land. Toch is dat daar vooral door* Tom Carbon *en niet door Taco Zip. Tot slot: elke twee maanden zien we elkaar – hetzij in Amsterdam, hetzij in Antwerpen – en we hebben dezelfde ideeën over het maken van grappen, dus zo'n samenzijn is dan vooral gericht op lekker uitwisselen. We vertrouwen erop dat deze band nog lang zal blijven bestaan.'*
***Gerrit de Jager**: 'Ik ben een fan van het eerste uur. Kijk, de tekeningen en teksten van Cromheecke en Fritzgerald hebben hetzelfde effect op mij als die van Gezellig en Leuk (René Windig en Eddy de Jong); het neigt naar het debiele en dat heeft voor mij een grote aantrekkingskracht. Ik was meteen al enthousiast door hun werk in Spirou. Het is het feest der herkenning van broeders in de negende kunst onder elkaar. Eigenlijk is er sprake van een school-idee: zij daar in Antwerpen, wij in Amsterdam en in Parijs* **Bercovici** *met zijn* Vrouwen in 't Wit. *Dupuis is daar gevoelig voor en neigt naar labelvorming door dit nieuwe soort humor. Deze verwantschap heeft ons dicht bij elkaar gebracht. Prima toch!'*

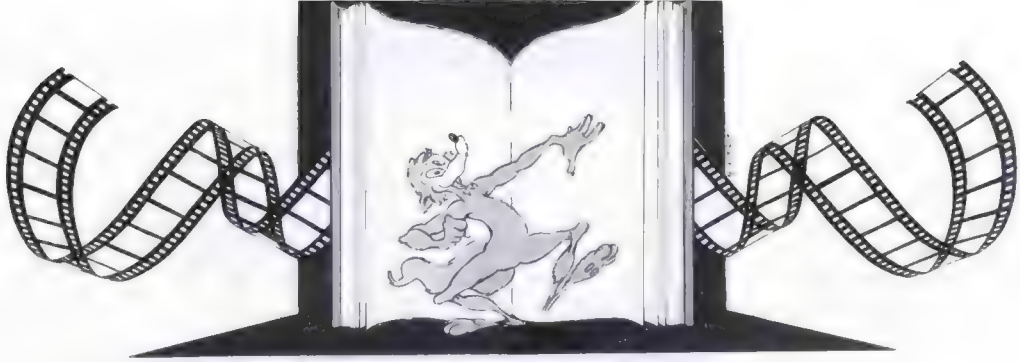

DE KLEINE ZEEMEERMIN

Mooiste tekenfilm ooit gemaakt

In de jaren '80 zag het er op de tekenfilm-afdeling van Walt Disney **niet al te florissant uit. Hoewel men er in slaagde regelmatig een lange tekenfilm af te leveren, daalde het niveau zienderogen. In 1988 werd met een getekend wrak als** *Oliver & Co.* **duidelijk, dat het zo niet langer kon.**
De koppen werden bij elkaar gestoken. Oude technieken werden bestudeerd. Er werd teruggegrepen op een oud sprookje. De nieuwste (video)technieken werden gebruikt. Kortom, alles werd er aan gedaan om de jaren '80 waardig af te sluiten. Het resultaat is nu in de bioscopen van de Lage Landen te zien: *De kleine zeemeermin*.

Ondanks de stroom van andersoortige produkten blijft Walt Disney de maker van sprookjesfilms. De klassiekers die om de zoveel jaar terug te zien zijn, denk aan *Pinocchio*, *Fantasia*, *Bambi* en noem ze maar op, hebben het sprookje als basis.

door

REIN VAN WILLIGEN

In de tijd dat Disney zelf nog leefde (hij overleed in 1966) was het zijn stiel, de sprookjes die hij zich kon herinneren, opnieuw te vertellen aan zijn medewerkers. Ademloos luisterden ze toe. Disney 'vergat' wat elementen uit de klassieke meesterwerkjes en voegde er zelf het nodige aan toe. Zijn verhaal werd als uitgangspunt genomen om door het storydepartment te worden omgetoverd tot een klinkend verhaal. Maar, hoewel de firma met sprookjes groot is geworden, werd het genre in 1959 min of meer uitgezwaaid. De schone slaapster viel de eer te beurt door de meester zelf onder handen te worden genomen. Helaas bracht de film de nodige centjes niet op. Er was zo waanzinnig veel geld aan gespendeerd, dat de entreeprijzen verhoogd moesten worden. Bovendien was het 'uiterlijk' van de film voor velen dusdanig stilistisch, dat ze er Disney niet meer in herkenden en massaal thuis bleven. Om de ramp compleet te maken was een speciaal, peperduur, bijwerk vervaardigd ter opluistering van het voorprogramma, *The Grand Canyon*.
Het doek viel voor de sprookjestekenfilm. Misschien door het hierboven geschetste beeld, maar misschien ook, omdat Disney zijn interesse een beetje (veel) verloren had voor onder meer zijn pretpark *Disneyland* en zijn regelmatige televisie-optredens. Zijn gezondheid werd er bovendien ook niet beter op.

De jaren '60

In deze periode sloeg de studio een andere weg in. Shorts werden niet of nauwelijks meer gemaakt. De langere tekenfilms werden veelal op bestaande boeken, dus geen sprookjes, gebaseerd. *101 Dalmatiners* was de eerste. Ook vanwege de invoering van het Xeroxen (het overzetten van de potloodtekening op cel, via electronische weg) gaf deze Disney niet hèt uiterlijk wat men gewend was. Ondanks het wat slappe begin, kwam de film na enig geduld op gang. Dat was niet het geval met de verfilming van *Merlijn de Tovenaar*. Hoewel de onderdelen op zich best aardig zijn, is het als geheel een rammelend produkt, waarin weinig of geen structuur in valt te ontdekken. Beter ging het met *Het Jungleboek*. Vele films zouden volgen. De één wat beter dan de ander, maar toch ... de echte Disney-touch, the magic zogezegd, zat er niet meer in.

De jaren '80

Zeer waarschijnlijk hebben mensen als **Don Bluth** (zie Stripschrift, jaargang 23, nummer 10) de Disney-studio's wakker geschud. Don en de zijnen lieten aan het begin van deze periode met *The Secret of*

NIMH zien, dat er nog steeds mogelijkheden bestaan en bestonden om kwaliteitstekenfilms te maken, die ook als zodanig door het grote publiek worden erkend. Hoewel de Disney-studio's in ieder geval waren gewekt, dreigden ze weer in te dommelen. Met *Taran en de Toverketel* werd geprobeerd een oude traditie in ere te herstellen. Don maakte *An American Tail*, terwijl Disney met de beduidend mindere *Speurneuzen* op de proppen kwam.
The Land Before Time (ook van Don) won het in tekenfilm-opzicht glansrijk van *Oliver en Co.* Financieel niet, omdat Disney toch de naam heeft. Maar gelukkig kwam men bij Disney tot het besef, dat een produkt als Oliver, ondanks zijn kwaliteiten – hoewel dat er weinig zijn – alles behalve de reeds genoemde Disney-touch had. De koppen werden bij elkaar gestoken en men baarde niet alleen *De kleine zeemeermin* als film, maar met het produkt als zodanig ook opzien ...

THE WALT DISNEY COMPANY

THE WALT DISNEY COMPANY

© THE WALT DISNEY COMPANY

Het verhaal

Begin the beginning, zullen we maar zeggen. De studio greep eindelijk weer terug op een sprookje, en wel één van de sprookjes-schrijver bij uitstek, **Hans Christian Andersen**. Het gegeven is bekend. *De kleine zeemeermin*, bij Disney Ariel geheten, heeft slechts één wens: haar vissestaart ruilen voor mensenbenen. Uiteraard volgt Disney het verhaal allesbehalve trouw, maar dat komt de film alleen maar ten goede. Bij Disney kan Ariel benen krijgen als ze Ursula, de onderwaterheks, haar prachtige stem geeft. Dat doet ze, daardoor niet meer in staat haar geliefde – één of andere bovenwaterprins – te kunnen spreken. Wordt het einde bij Andersen droevig – de meermin wordt het schuim der golven – bij Disney loopt het gelukkig – volgens de echte Disney-traditie – beter af. Een happy ending dus.

Produktie

De voorbereidingen zijn weer ouderwets Disneyaans geweest. Een dikke 400 artiesten en techneuten hebben ruim drie jaar gewerkt aan *De kleine zeemeermin*. Het eindresultaat, wat in Nederland in de bioscoop en in België in de cinema is te aanschouwen, bevat 150.000 cels, die gefotografeerd zijn tegen 1100 achtergronden. Er zijn ruim 1000 verschillende kleuren te onderscheiden in de produktie. Dat de voorbereidingen miljoenen tekeningen, schetsen (en noem ze maar op) heeft opgeleverd, spreekt voor zich.
Ruim tweederde van de film speelt zich onder water af. dat geeft een andere kijk

op bewegingen. Werden er voor *Bambi* nog hertjes in de studio losgelaten ter observatie, het versieren van een beetje zeemeermin kost – laten we eerlijk zijn – de nodige moeite. Vandaar, dat de tekenaars de wetten van de zwaartekracht hebben bestudeerd om te kijken hoe een eventuele meermin (wat een woord overigens) zich in dergelijke contreien voortbeweegt. En ik moet zeggen, dat ze daar in geslaagd zijn. Weten we dankzij Don's *The Land Before Time* hoe dinosaurussen lopen, dankzij Disney weten we hoe zeemeerminnen zich wentelen in het koninkrijk van Neptunus.
Om het geheel een extra onderwater-effect te geven zijn, volgens de gegevens, honderdduizenden luchtbellen getekend. Wat een klus! En dan spreken we nog niet over de lichtval en andere 'special effects'. Disney beweert, dat sinds *Fantasia*, die uitkwam in 1940, er niet meer zoveel getekende effecten zijn gebruikt. Ik geloof ze graag.

De stemmen

Zoals altijd zijn stemmen een zeer belangrijk onderdeel van een tekenfilm van Disney. *Sneeuwwitje* is in Amerika nauw verbonden met haar stemmengeefster **Adriana Caselotti**. *Jungleboek* idem dito. Met *Oliver & Co.* werd het wat minder precies genomen. **Bette Midler** vond ik niet uit de verf komen als 'hondje'. De Nederlandse nasynchronisatie, waar ten onrechte vaak negatief over wordt gedaan, heeft de film een push-up gegeven, door de stemmen met extra veel zorg in het Nederlands te dubben. Met *De kleine zeemeermin* is ook in Amerika weer zeer zorgvuldig met het materiaal omgesprongen. Sebastiaan de krab, een beetje de oppasser van Ariel, heeft een prachtige negroïde stem en kok Louis heeft een bekakt Frans accentje. Het heeft moeite gekost, geloof me, maar in Nederland is het perfect nagesynchroniseerd. Wie niet beter weet, zou denken, dat de film van oorsprong Nederlands gesproken is. Zo heeft men niet of nauwelijks gebruik gemaakt van de vaste kern van nasynchronisatie-acteurs, maar gezocht naar nieuw en uniek stemmenmateriaal. **Nelly Frijda** is de onderwaterheks Ursula. **Arnold Gelderman**, die ook voor de regie tekende, de maffe kok Louis. Verbazing en verwondering zal **Freddie Gumbs** oogsten met zijn stem als krab Sebastiaan.

THE WALT DISNEY COMPANY

Muziek

Eindelijk, eindelijk is ook de muziek weer een wezenlijk onderdeel van de film geworden. Op gepaste tijden, zonder dat het verhaal geforceerd wordt onderbroken, zijn zeven liedjes te horen. Disney zelf bombardeert De kleine zeemeermin daarmee meteen tot de eerste getekende musical, maar helaas hebben ze dan eventjes *Raggedy Ann & Andy* vergeten. Foei.
De componisten **Menken** en **Ashman** (onder andere *The Little Shop of Horror*) hebben ruim 18 maanden gewerkt aan de muziek. 'Werken met een sprookje,' aldus Ashman, 'doet je het gevoel voor tijd verliezen en biedt daardoor de mogelijkheid dat je allerlei soorten muziekstijlen kunt gebruiken.'
Wie de muziek gehoord heeft, zal dit kunnen beamen. De Franse kok Louis, zonder meer één van de hoogtepunten van de film, heeft een schitterende song, waarin hij keurig op de maat van de muziek 'kleine visjes' met een vlijmscherp mes al zingend panklaar maakt. Dit tot walging van de nog levende krab Sebastiaan.
Ook het lied waarin Ariel haar hoge sopraanstem verliest en de melodie overgaat

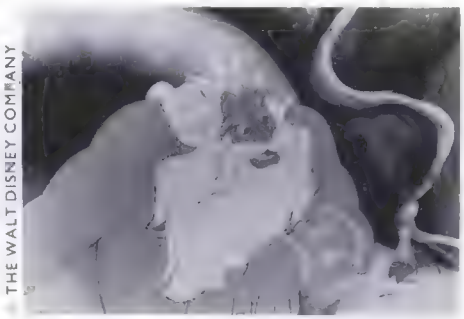

THE WALT DISNEY COMPANY

in één en al dreiging, is een fantastische compositie. Maar dat geldt voor werkelijk alle muziek.

Tot slot

Wie van tekenfilms houdt mag deze film absoluut niet missen. Wie er niet van houdt, raakt op het genre verliefd als hij dit unicum ziet. Want over één ding kunnen we het eens zijn: de film heeft een 10+ verdiend. Alles, maar dan ook alles, is goed aan de film. De animatie, de bewegingen, zijn perfect. De montage is zo snel, dat een Amerikaanse recensent schreef, dat er periodes zijn, dat je al het moois amper kunt bekijken. De muziek is schitterend. Het verhaal is zowaar ijzersterk, niet flauw of melig, maar gewoon onderhoudend en zeker meer dan humoristisch door de rol van de krab Sebastiaan.
En de kleuren ... oogverblindend!
Kortom: *De kleine zeemeermin* is een sprookje van een film, waarmee Disney heeft bewezen, dat geen tekenfilmzee hem te hoog, of in dit geval te diep gaat.

Veel liefs uit Brussel

Een stad bombarderen tot stripstad lijkt op het eerste gezicht wat overdreven. Maar België heeft in Europa de rijkste striphistorie en in zijn hoofdstad is dat volop merkbaar. Overal in Brussel kom je het beeldverhaal tegen en toont men zich vol trots over hetgeen creatieve geesten als Franquin, Vandersteen en vooral Hergé hebben voortgebracht. Voor stripliefhebbers is de stad het Mekka; zeker nu het *Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal* zich er gevestigd heeft. Een rondleiding langs de voornaamste attracties in het teken van de strip in een stad die echter nog veel meer te bieden heeft. En Bobby is onze geleidehond.

door **ARCO VAN OS** en **NOËL UMMELS**

BELGISCH CENTRUM VAN HET BEELDVERHAAL

De Zandstraat, Rue des Sables, is niet de mooiste van de stad. Tegenover nummer 20 – de plaats van bestemming – staan de troosteloze restanten van wat eens een fier bolwerk van de socialisten was. En zelfs het reisdoel zelf ziet er aan de buitenkant weinig opvallend uit. De tekst bij het grappige logo van een door stripkaders geblokt *Kuifje* annex tekstballon vertelt in het Frans en Nederlands, dat we zijn aanbeland bij het *Centre Belge de la Bande Dessinée* ofwel het *Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal*. Zo zie je maar weer, dat je nooit alleen op het uiterlijk af moet gaan. Het interieur van het in 1989 compleet gerenoveerde oudtextielmagazijn van **Charles Waucquez**, een Art Nouveaubouwwerk uit 1906 van de architect **Victor Horta**, is zelfs als je strips haat een lust voor het oog. Het is zeer ruimtelijk en er stroomt overvloedig daglicht door de glazen overwelving naar binnen. In de met mozaïek bezaaide hal staat een pracht van een lantaarn voor de statige trap met een stel leuningen, dat de moeite van een nadere bestudering waard is. En dan zijn er nog de fraai gekrulde ballustrades uit gegoten ijzer. Het vele steen en de zware, gietijzeren balken zijn keurig opgepoetst en waar nodig van een verfje voorzien.

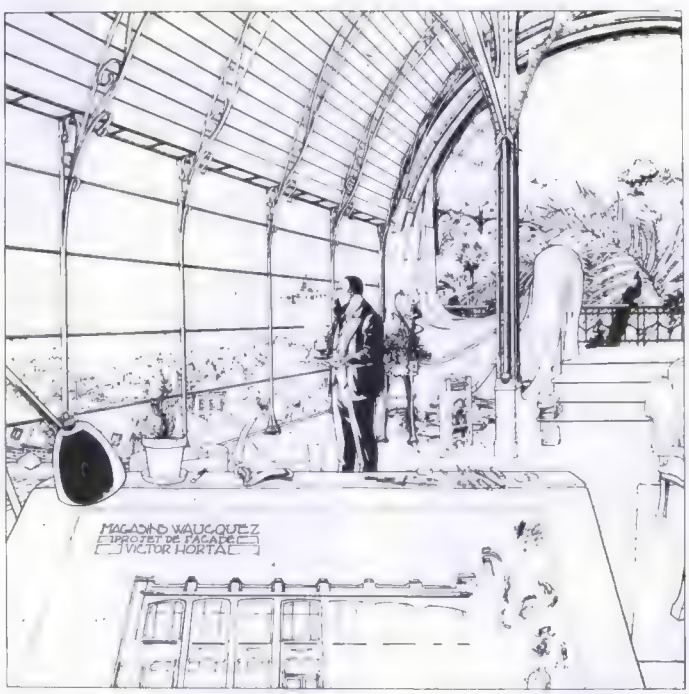

FRANK

Victor Horta, met het ontwerp van het Waucquez warenhuis, door Frank

Bijna werd dit juweel met de grond gelijk gemaakt, had men niet de koppen bij elkaar gestoken om een museum ter ere van **Hergé** en zijn held *Kuifje* in te richten. Het was het idee van **Jan Breydel**, die zo de jonge reporter bij wilde zetten in de galerij der groten en in één adem het monumentale bouwwerk trachtte te redden. Hergé vond het evenwel overdreven om zo veel ruimte slechts aan zijn werk te wijden en zo ontstond het plan om dan maar meteen de gehele Belgische stripcultuur, die in dit land als best verkochte exportprodukt te boek staat, het museum te schenken, dat zij verdiende. Het leidt geen twijfel, dat het beeldverhaal in grote mate aan status wint bij degenen die het heringerichte Waucquez-magazijn bezoeken en een opvijzeling van zijn aanzien kan het nog altijd goed gebruiken. Men spreekt er dan ook voortdurend van 'de negende kunst'.

Maar niet alleen het gebouw heeft allure, ook de exposities, bibliotheek en verdere entourage zijn met precies die professionaliteit gerealiseerd, die er in de stripwereld zo vaak aan ontbreekt. Eenmaal binnen de muren van het Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal hoef je je er even niet voor te schamen, dat je je wel eens

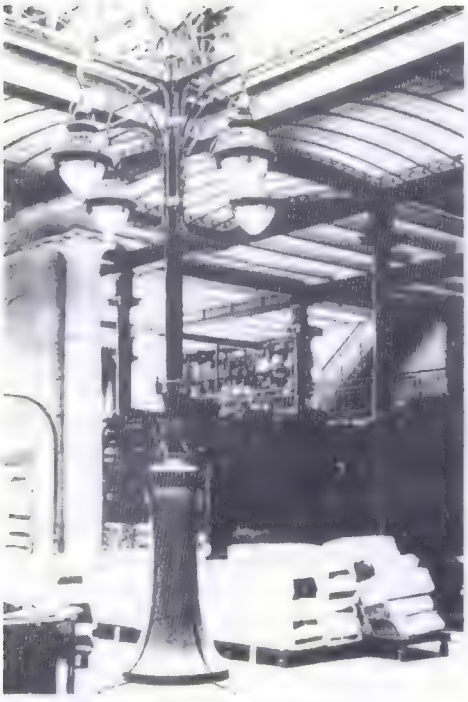

Zoals het textielmagazijn eruit zag

Interieur van het magazijn door Schuiten

met 'die plaatjesboekjes' inlaat.

Op de begane grond van wat in de volksmond al tot 'stripmuseum' is omgedoopt, bevinden zich een uitgebreide bibliotheek, stripwinkel *Slumberland*, brasserie-restaurant *Horta* en de Horta-ruimte. In de laatste is een permanente expositie ingericht met een overzicht van leven en werken van deze baanbrekende architect, die talrijke grootwaren- en privé-huizen in het Brusselse op zijn naam heeft staan. Veel van dit moois is evenwel met de grond gelijk gemaakt, maar naast het Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal houdt ook het Horta-museum dapper stand. In het huis waar de man vroeger woonde – Amerikaansestraat of Rue Américaine nummer 23-25, open van twee tot half zes behalve op maan- en feestdagen – word je een nog uitgebreider kijkje op zijn nalatenschap gegund dan in de Horta-ruimte. Brasserie-restaurant Horta voorziet in drank en spijzen om een mens een dag lang op de been te houden. De keuken bereidt uitstekende, niet extravagante maaltijden tegen een redelijke prijs. Maar al heb je je buik uiteindelijk vol van de stripverhalen, dan nog moet je hier even binnen wippen om nog maar een keertje verbluft te raken door **Victor Horta**'s overweldigende bouwkunst.

Naast Slumberland met een voorraad zeefdrukken, T-shirts en natuurlijk albums, tref je de bibliotheek en leeszaal van het museum aan. Het zijn de enige ruimtes waar je op de begane grond van het Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal entree voor moet betalen, respectievelijk Bfr.50 ($\pm f$2,75) en Bfr.20 ($\pm f$1,10) voor een hele dag. Als reeds toegang is betaald voor de exposities (Volwassenen Bfr.120 ($\pm f$6,50) en kinderen Bfr.60 ($\pm f$3,25)), kan gratis van deze ruimtes gebruik worden gemaakt. In de leeszaal gaat men, doorgaans onderuit gezakt, helemaal op in de voor de bibliotheek overtollige stripalbums, die dus letterlijk stuk gelezen mogen worden. Deze zaal, waar door de liefhebbers dag in, dag uit gebruik van wordt gemaakt, is leuk aangekleed met een aan een paal geklemde Marsupilami en een gehelmde Bobby, die recht uit *Mannen op de maan* is komen lopen. De bibliotheek voorziet in alle mogelijke documentatie over het beeldverhaal en heeft als heilige streven om alle strips die ooit in het Nederlands of Frans verschenen, in de schappen te hebben staan. En in het archief, want voor de zekerheid bewaart men van elk stripboek nog een exemplaar elders. Met gepaste trots weet men te melden, dat de bibliotheek van het stripmuseum de grootste stripverzameling ter wereld in haar bezit heeft. Spijtig is, dat er niet kan worden geleend. Men zal zijn striplicht ter plaatse op moeten steken. Daartoe staan eenieder enkele computers ter beschikking, die aan de hand van een trefwoordenregister de weg naar het gewenste boek wijzen.

Het moment breekt aan om het hogerop te gaan zoeken. De trap die naar de verschillende exposities leidt, wordt bewaakt door een beeld van *Kuifje*, dat gemaakt werd door de beeldend kunstenaar **Nath Neujan**. Hij vereeuwigde de jonge held al eerder, maar de vermetele pogingen die werden ondernomen om dit beeldhouwwerk, dat in het Brusselse park *Wolvendael* stond opgesteld, van zijn sokkel te halen, deden de bestuurderen van de stad besluiten het een veilig onderkomen te verschaffen in het Cultureel Centrum van Ukkel. Helaas uit het zicht van de Kuifjepelgrims. In de nabije toekomst hoopt men het evenwel voor eeuwig in een park aan de grond te nagelen.

Aanbeland op de tussenverdieping, beneemt een witte wand het uitzicht op de erachter liggende tentoonstelling *Bij de wieg van een strip*. Diverse grote panelen en vitrines brengen de niets-over-strips-wetende bezoeker tweetalig op de hoogte.

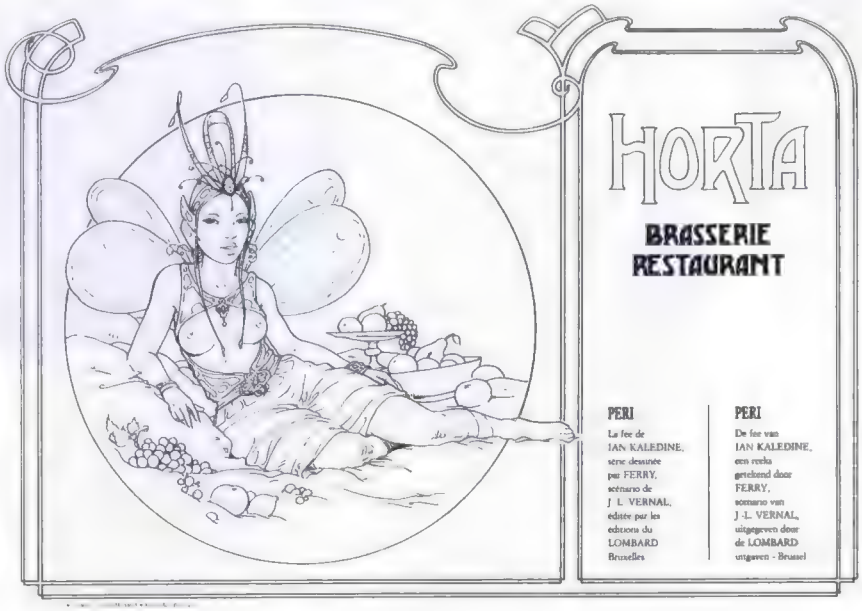

Place-mat voor Horta, brasserie restaurant door Ferry

(Nu blijkt maar weer, hoe jammer die tweetaligheid is. Was één taal voldoende geweest, dan had anderhalf keer de hoeveelheid tentoongesteld materiaal opgenomen kunnen worden in dit museum.) Achtereenvolgens worden onvervangbare creatieve geesten als de scenarist, de tekenaar, de letterschrijver(!), de inkleurder en de drukker onder de loep genomen. Tevens zijn enkele panelen gewijd aan de diverse technieken die door tekenaars worden gebruikt om tot hun eindprodukt te komen. Het slot van de tentoonstelling bestaat uit een vitrine waarin het onderwerp merchandising wordt behandeld. **Luc Cromheecke** en **Laurent Letzer** hebben speciaal hier-

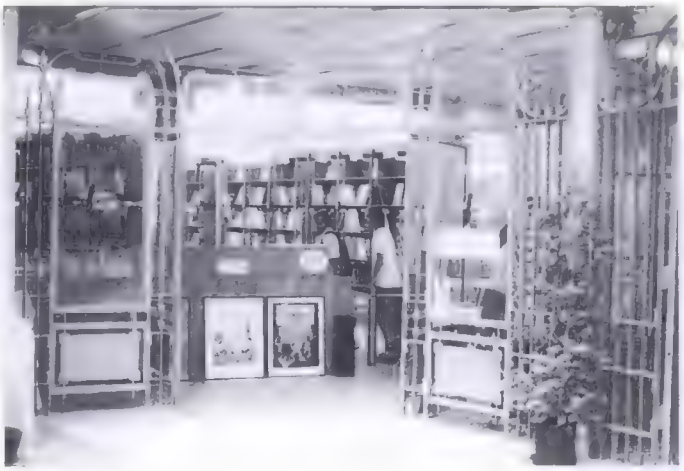

Slumberland

daire literatuur over Plunk niet ontbreken.
We passeren de projectieruimte, die met zijn steeds wisselende dia-voorstellingen de moeite van het bezoeken meer dan waard is.

Leeszaal

voor een strip gemaakt (die elders in dit nummer van Stripschrift te bewonderen is) over de figuur *Plunk*. In de vitrine staat – goed verpakt in doorzichtig plastic – de eerste uitgave uit 1955 (harde kaft en linnen rug!) van het album *Plunk op de maan*, dat in menig verzamelaars-boekenkast ontbreekt. De meesten zullen zich moeten behelpen met de heruitgave in slappe kaft of met het nog onvertaalde – misschien nog wel betere – tweede deel, *Le Plunk noir*. Ook hangen of staan er op dit karakter gebaseerde merchandising-artikelen, zoals Plunk-stropdassen, Plunk-brillen, Plunk-aanstekers, Plunk-pennen, Plunk-horloges, Plunk-servetten, Plunk-tandpasta, Plunk-wekkers en Plunk-washandjes.
Uiteraard mocht de secun-

Het op band uitgesproken commentaar krijgt men wisselend in het Nederlands en het Frans te horen.

En dan (na de dankborden met dankwoorden aan de sponsors) … *De Schatkamer*. Uit een archief van meer dan 1000 originele pagina's, wordt regelmatig een selectie gemaakt, die in de vitrines van de *Saint-Roche-zaal* kan worden bewonderd. Noem een Belgische tekenaar en er is wel een plaat van te vinden. De volgorde waarin de werken aan de bezoeker worden getoond, lijkt willekeurig en is dat waarschijnlijk ook. Een zekere logische ordening valt namelijk zelfs op het tweede gezicht niet te ontdekken. Toch is dit voor menigeen dè gelegenheid om in één keer te overzien hoe verschillend de diverse teke-

naars zijn in hun manier van werken. Aangebrachte correcties kunnen bij 60 Watt niet worden verbloemd en potlood-opzetjes zijn nog duidelijk zichtbaar.

Tijdens het beklimmen van de trap naar de eerste verdieping, krijgt men steeds meer zicht op de **Hergé**-raket, die niet per ongeluk in het midden van de grote expositie-ruimte is geland. De grote glazen koepel van het gebouw, die de expositie-ruimte overdekt, is uit pure noodzaak door architect Horta aangebracht. Op deze eerste verdieping lagen namelijk in 1906 de diverse textielsoorten – in al hun kleurenpracht – om daar door de klanten te kunnen worden gekeurd. Het grootste deel van de vele expositie-wanden in deze ruimte wisselt regelmatig

Bibliotheek

van onderwerp of tekenaar, zoals het een goed museum betaamt.
De helft van de ruimte wordt daarentegen ingenomen door *Het Uitstalraam van de Verbeelding*, een permanente tentoonstelling over het werk van tekenaars die tussen 1920 en 1960 naam hebben gemaakt: **Hergé**, **Jijé**, **Jacobs**, **Vandersteen**, **Marc Sleen**, **Cuvelier**, **De Moor**, **Tillieux**, **Hubinon**, **Franquin**, **Martin**, **Macherot**, **Morris**, **Tibet**, **Peyo** en **Roba**. Iedere tekenaar heeft zijn eigen ruimte gekregen, die op een voor die desbetreffende auteur kenmerkende manier is ingevuld. Bij de ruimte van **Franquin** is de bezoeker bijvoorbeeld genoodzaakt om door een zwarte gang te lopen, waarvan de wanden onder andere zijn voorzien van de bekende humor van dezelfde non-kleur. Van **Jacobs** is zijn atelier nagebouwd; uiteraard inclusief tekentafel met daarop de onlosmakelijk met deze auteur verbonden bril. **Hergé** wordt geëerd door een grote wand, met daaraan de portretjes van alle personages uit de Kuifje-albums. De wandelstokken en bolhoeden van Jansen en Jansens hangen nonchalant aan de kapstok. Op een tv zijn bewegende beelden te aanschouwen die identiek zijn aan de plaatjes die Hergé getekend heeft in het album *De juwelen van Bianca Castafiore*, waarin Zonnebloem op een goed(?) moment de kleurentelevisie heeft uitgevonden.
Naast de pioniers zijn ook hun kunstbroeders ruim aanwezig in de uitgestalde geschiedenis van de eens grote stripbladen *Robbedoes* en *Kuifje*. Vanaf 1992 zullen ongeveer 60 auteurs ook de drie decennia ná 1960 in het museum vertegenwoordigen.

BRUSSEL IN DE STRIP

Veel tekenaars laten zich beïnvloeden door Brussel, en dan meestal vanwege de prachtige architectuur. Tijd ontbrak voor een grondige inventarisatie, maar die houdt u dus nog van ons tegoed.

Gezicht op de Marollenwijk en het Paleis der Drie Machten (François Schuiten: blz. 13 uit *De Archivaris*)

Het huis van Architect Paul Cauchie te Mylos (François Schuiten: blz. 29 uit *De Archivaris*)

IMAGO

Men kan, indien men precies op de hoogte wenst te blijven van hetgeen zich in het Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal allemaal afspeelt qua activiteiten, exposities, initiatieven en ondersteuning van initiatieven betreffende strips, een abonnement nemen op het blad van het huis: *Imago*. Stort hiertoe de som van Bfr.150 (±*f*8,35) op rekening nummer 001-2231521-15 van het Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal of betaal dit bedrag aan de balie wanneer je een bezoekje brengt aan het museum. Het blad valt daarna vier keer per jaar in de brievenbus.

Het paleis van Justitie

Deze tekening van François Schuiten (blz. 31 uit *De Weg naar Armilia*) geeft een bijna fotografische weergave van de trappen naar tussenverdieping en 1e etage in het Centrum voor het Beeldverhaal.

Het huis Cauchie

De vele voorbeelden van *Art Nouveau* en *Art Déco* die in Brussel aanwezig zijn, staan volop in de belangstelling. In het begin van deze eeuw heeft **Victor Horta**, de grondlegger van de Art Nouveau-architectuur, er voor gezorgd dat Brussel internationale bekendheid kreeg. De stad heeft een groot aantal Art Nouveau-huizen, ontworpen door de grote meester, maar ook door ontwerpers als **Blérot**, **Hankar** en **Van de Velde**. Wie ook zeker in dit rijtje thuishoort is **Paul Cauchie**. Cauchie vroeg rond 1904 de toelating aan de gemeentelijke overheid van Etterbeek om in de Frankenstraat (nummer 5) een woning met atelier te bouwen. Hij omschreef dit als volgt: 'De te bouwen woning is voor mij en is getekend naar mijn plannen. Zij zal een speciaal karakter hebben' (brief d.d. 24 september 104 aan Burgemeester en Schepenen van de gemeente Etterbeek). Deze woning kan voor wat betreft, beschouwd worden als één van de uitzonderingen op de regel. Zij is met geen enkel ander Art Nouveau-werk rechtstreeks te vergelijken. Het meest opvallende element in de gevel is de ruim 20 vierkante meter grote sgrafitto-oppervlakte, overwegend in okergele tinten. Alle andere elementen zoals kolommen, metalen borstweringen, ramen, lijstwerk, hebben één egale witte kleurtint die afsteekt tegenover de ruwe gevelbepleistering. Ook de muren in het huis zijn voorzien van sgrafitto.

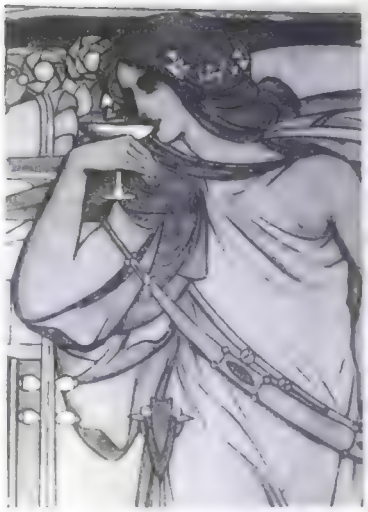

Van Cauchie zelf zijn geen teksten teruggevonden over zijn techniek voor het sgrafitto (sgraffiare in het Italiaans betekent krabben, graveren). Eén van zijn tijdgenoten, **Adolphe Crespin**, beschrijft die techniek als volgt: 'het sgrafitto is niets anders dan een met kenmerkende trekken gekraste lijntekening doorheen een laag stuc op basis van kalkmortelspecie, die in een dunne laag vers geplaatst werd op een zwarte cementmortellaag. Deze specie, die over het algemeen geelachtig wit is, kan, wanneer ze nog vers is, beschilderd worden in diverse kleuren volgens de gekende procédés van het fresco. Een sgrafitto is dus niets anders dan een fresco benadrukt door ingekraste lijnen. Die inkervingen hebben alleen de bedoeling om aan de tekening een meer uitgesproken en een duidelijk karakter te geven. Vooral wanneer de decoratie van op een grote afstand moet worden bekeken, is dit nuttig. Dit is vooral interessant voor monumenten die

Het voormalige werkatelier, na de verbouwing tot galerij

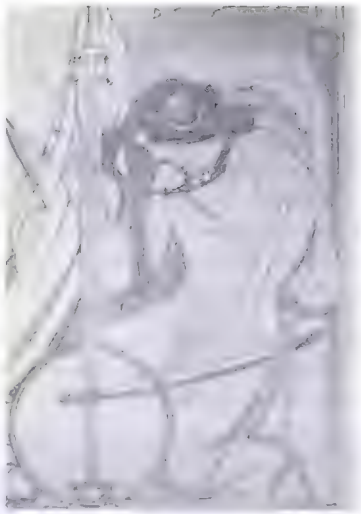

overvloedig buitenlicht opvangen. Het procédé biedt het voordeel dat het kan worden toegepast op alle oppervlakten die bepleisterd kunnen worden, maar het vergt net als het fresco, een zeer snelle uitvoering' (Le Sgrafitto, in l'Emulation, 1895, 172-173).
In 1971 werd een aanvraag tot slopen van deze woning tegengehouden, dankzij een campagne die onder andere werd gevoerd door de *Archieven voor Moderne Architectuur*. Nota bene de dochter van Cauchie wilde het huis zo snel mogelijk kwijt! Het huis wordt in 1975 geclassificeerd voor de monumentenlijst, wat niet belet dat het steeds verder vervalt. Daaraan zal pas een einde komen wanneer de heer **Guy Dessicy**, de huidige eigenaar, op aandringen van zijn echtgenote besluit het huis te kopen.

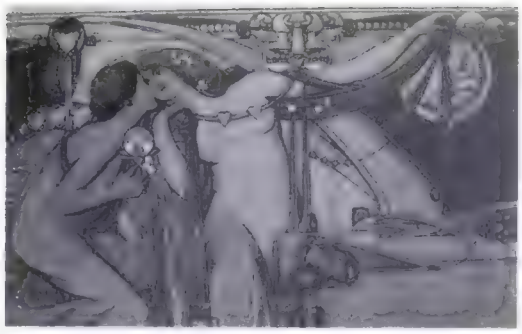

Het huis Cauchie, sgrafitto in de eetkamer

Oorspronkelijk was het de bedoeling om het huis te gebruiken als permanent **Hergé**-museum, de voorloper van het *Belgische Centrum voor het Beeldverhaal*, maar Hergé vond dit te veel eer en wees dit plan van de hand. Dessicy, franstalig directeur van het Centrum (**Eddy Ryssack** is de nederlandstalige directeur) kijkt nu – 10 jaar na aankoop – terug op een chaotische periode van verbouwing en restauratie, waar zijn foto-albums van getuigen. Het huis ziet er weer schitterend uit en is een bezoek meer dan waard.

W E G V A N S T R I P S ?

Strips zijn leuk, maar laten we de inwendige mens niet vergeten.
In Brussel zijn zeer veel leuke cafeetjes en restaurantjes te vinden. Zelf hebben wij leuke ervaringen opgedaan bij *Chez Lagaffe*...

aan de Rue de l'Epée of Zwaardstraat 4-6. Dit restaurant heeft een uitmuntende kaart en *Guust* lacht je toe vanaf de servetten. Boven de bar hangt werk van **André Franquin** die hier kind aan huis is en een persoonlijke vriend van de eigenaar **Etienne Minne**.
Dagschotels vanaf Bfr.400 (± *f* 20). Op zondag gesloten. Op dinsdag- en zaterdag-avond speelt een New Orleans-orkest, op de andere dagen is een pianist aanwezig.
Terwijl we op zoek waren naar een heel ander café – later bleek dat het al tien jaar niet meer bestond – zijn we uiteindelijk beland op de Arduinkaai, alwaar wij op nummer 4 een piepklein café aantroffen. We hadden dorst, dus ... De bebrilde en bebaarde eigenaar liet er geen misverstand over bestaan: de Vlaamsche Leeuw brult! Overal aan de wand hangen van Vlaams chauvinisme getuigende bordjes met ophitsende spreuken en foto's van de eigenaar, gemaakt tijdens zijn man tegen mangevechten in de Voerstreek met de Belgische M.E..
Deze Vlaamse Blokkendoos moet u maar niet bezoeken. Nee, veel leuker is *De Ultieme Hallucinatie* aan de Rue Royale of Koningsstraat 316. Een zeer bijzondere kroeg, waar de hele Brusselse perswereld samenkomt. De eigenlijke kroeg bevindt zich achteraan in het herenhuis en ziet er met de rotswanden en de veranda zéér apart uit. De witte tuinbeelden, de planten en de witte banken geven aan het geheel een speciale sfeer. De bediening is vriendelijk. Bieren: Trappist Westmalle, Stout, Pale-Ale, Carlsberg, Scotch, Gueuze, Kriek, Guinness, Duvel Martin's, Frambozen. Je kunt er ook verschillende soorten snacks krijgen zoals stokbrood, een kaasschotel, slaatjes, spaghetti en tosti's. De kroeg is gescheiden van het vooraan liggende restaurant. Bij het naar buiten gaan passeer je een sneeuwwitte piano-met-kandelaars ...
Ook leuk is *Dolle Mol*, een wat buitenissig café, thuishaven van *Free Press*, waar regelmatig tentoonstellingen worden gehouden van onder andere marginale literatuur, muziek en strips. Ietwat wanordelijk, niet altijd even netjes, maar iedereen voelt er zich thuis en je kunt er ongestoord urenlang kletsen. Gemengd publiek van punks, artiesten en intellectuelen. Adres: Rue des Eperonniers 52.
Behalve café's en restaurants zijn er natuurlijk ook andere leuke evenementen in Brussel.
Wat bijvoorbeeld te denken van *Kinepolis* – een bioscopen-complex met 25(!) filmzalen – of het *Centrum Jacques Brel* aan de Passage 44. Toen wij er waren was het centrum gesloten, om een daartoe gemachtigd bedrijf de kans te geven de ruimte te ontdoen van kakkerlakken, maar we nemen aan, dat dàt probleem nu ondertussen wel zal zijn opgelost.

De Ultieme Hallucinatie

WINKELEN IN BRU

Wat de Singel in Amsterdam is voor mensen, die van bloemen houden en de Hamburgse Reperbahn voor degenen die helemaal weg zijn van de activiteiten die **Patrick van Gompel** elders in dit blad beschrijft, is Chaussée de Wavre ofwel de Waverse Steenweg voor de stripliefhebbers. Deze straat bestaat uit een monocultuur van stripwinkels, zoals daar zijn *BD Toujours + loin*, *Strips et trips*, *Bédéscope* en niet in de laatste plaats *La bande des six nez*. Maar hun namen doen het al vermoeden: in deze uitbatingen zul je nauwelijks een Nederlandstalig album aantreffen. Dat zal sommigen onder ons evenwel een zorg zijn, want voor hen die de Franse taal machtig zijn, biedt deze centralisatie van stripwinkels de mogelijkheid eindelijk het nooit in onze taal verschenen album van zijn of haar favoriete auteur te bemachtigen. Want in Brussel is op dit gebied letterlijk alles te koop, van nieuw tot tweedehands tot antiquarisch en men treft hier ook een uitgebreide collectie aan van uiteenlopende afgeleiden van bekende en minder bekende strips: merchandise, sculpturen van onze helden en de fraaiste zeefdrukken. Wat dat betreft, laat vooral de stripwinkel met de aardigste naam zich niet onbetuigd: *La bande des six nez*, waar je urenlang kunt neuzen en je ogen uit zult kijken. Hier wordt het medium beeldverhaal niet in een achterafhokje aangeboden alsof het een illegale krant betreft, maar zijn de diverse uitingen ervan op zo'n manier uitgestald, dat het de allure krijgt van een ware kunstvorm.

De enige Nederlandstalige stripwinkel die Brussel rijk is, is *Idee Fiks*, waar *Jopo de Pojo* je al op de stoep staat op te wachten en je keurig binnenleidt. Naast T-shirts, zeefdrukken, bustes (een flinke van *Cowboy Henk*: Hij leerde zijn volk niets, maar is wel behoorlijk aan de prijs), nieuwe stripalbums en het onderhavige striptijdschrift, zul je in deze winkel een ruim assortiment tweedehands strips en Amerikaanse comics aantreffen. Daarvoor zul je je wel in de kelder moeten wagen. Idee Fiks is gelegen aan de A. Dansaertstraat 88. Het bovenstaande licht slechts een tipje van de sluier op wat betreft de Brusselse stripmiddenstand. In Stripschrift 202 uit 1985 vind je er een gedetailleerd overzicht van, met telkens een beknopte omschrijving van hetgeen men te bieden heeft. Enkele mutaties voorbehouden is deze opsomming nog steeds prima te gebruiken, zodat wij haar hier niet zullen herhalen.

Een alomaanwezige factor in stripstad Brussel is de immer sympathieke reporter *Kuifje*. Hij werd hier tenslotte geboren. Zijn vader **Hergé** heeft niet meer mogen meemaken, hoe op 17 juni 1989 *La boutique de Tin-*

Idee Fiks

Rue des Eperroniers

Bouquinerie

La Bande des Six Nez

Plaizir

Retromania

Bédéscope

BD Toujours + Loin

S S E L

tin haar deuren opende, een winkel die uitsluitend en alleen in het teken van Kuifje staat. In een zijstraat van de Brusselse Grote Markt, om precies te zijn Heuvelstraat 13, presenteert zich met een te bescheiden uithangbord – want je loopt gemakkelijk het pand voorbij – de zaak Kuifje. Het strak gestileerde interieur lijkt net het ontwerp van de meester van de klare lijn zelve. De winkel is kortom een lust voor het oog. De ingang wordt bewaakt door de op de vloer getekende draak die ook het album *De blauwe lotus* siert. Binnen één en al vitrines met Kuifje-pracht en -praal. Poppen, raketten naar de maan (tot veertienhonderd gulden ofwel achtentwintigduizend Belgische francs), maar ook T-shirts, speldjes, schrijfblokken voor collegarazende reporters en de albums waar het allemaal om begonnen is – in verschillende talen – plegen een aanslag op je beurs, maar in ruil daarvoor krijg je wel iets in je bezit, waar de bewondering en het respect voor het werk van Hergé van afstralen. Bovendien is veel koopwaar nergens anders verkrijgbaar en het plakband waarmee zij wordt ingepakt, belooft alleen al het doelwit van verstokte verzamelaars te worden. Die is namelijk alleen in La Boutique de Tintin en nergens anders te krijgen in keurig afgemeten stukjes, waarop *Kuifje* en zijn trouwe hond *Bobby* staan afgebeeld. De Brusselse is overigens niet de eerste vestiging ter wereld van een Kuifje-winkel. In Londen werd al in het jaar van Hergés overlijden een dergelijke zaak geopend en ook in Tokyo kun je voor de dan wel héél kostbare spulletjes terecht.
Naar echt oude troep – strips, maar ook speelgoed, blikjes, boeken enzovoorts – kan men speuren in de obscure, maar o zo aardige zaakjes van de Rue des Eperonniers. Verzamelaars in alle soorten en maten kunnen hier hun hart ophalen.

La boutique de Tintin

ZIN GEKREGEN IN EEN
LANG WEEKEND BRUSSEL?
KIJK DAN EENS OP PAGINA 59

DE STRIP DUIKT OVERAL OP

Overal kom je ze tegen: uitingen van het beeldverhaal. Brussel geneert zich niet voor zijn rijke historie op dit gebied, dat nog al te vaak schamperend en niet gehinderd door enige kennis van zaken als kinderachtig wordt afgedaan. Integendeel, in deze stad eert men de strip als de negende kunst en krijgt hij als zodanig de plaats die men aan zijn stand verschuldigd is. Zo is het metrostation van Stockel, het eindstation van lijn 1B in noordoostelijke richting, opgesierd met tientallen figuren uit de avonturen van *Kuifje*. Zij vormen aan weerszijden van de rails een bonte optocht, die de passagiers zo bezig houdt – 'Kijk, daar heb je haar!' 'En dat is dat ventje van *De sigaren van de farao!*', dat men de komst van zijn metro haast niet zou opmerken. Als je echter wat kritischer kijkt, zie je wel duidelijk dat de personages zeker niet door **Hergé** of één van zijn naaste medewerkers zijn aangebracht of zij moeten al erg veel moeite gehad hebben

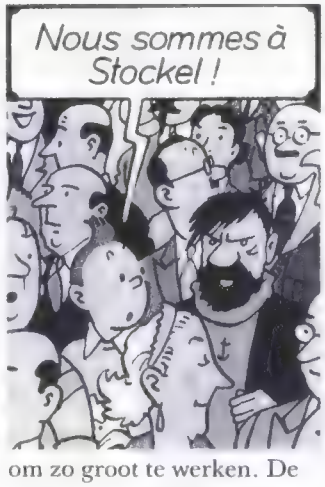

om zo groot te werken. De lijnen zijn niet bijzonder 'klaar' en de kleuren zijn wat smoezelig. Maar het blijft bijzonder aardig om al die creaties eens de revu te zien passeren.
In het schitterende, vlak om de hoek bij het Belgisch Centrum voor het Beeldverhaal, aan de Wolvengracht 47 gelegen *Royal Hotel*, dat beschikt over een licht atrium met prachtige liften, veel groen en een vijver, is de *Bar Dessiné* ingericht. In een vitrine bij de ingang staan onder meer de borstbeelden van *Robbedoes*, *Blake en Mortimer*, *Agent 212* en alweer *Kuifje* opgesteld. In de bar prijken originele pagina's aan de wanden. Het werk van **Crisse**, **Franz** en **Ribera** valt die eer bijvoorbeeld te beurt. Op de drankkaart, die consumpties vanaf honderd francs aanprijst, vinden we tekeningen van *Lucky Luke*, *Ouwe Niek* en *Bollie en Billie* terug.
Maar het *New Hotel Siru* aan het Rogierplein met zijn opvallende, met neonfiguurtjes versierde torentje – een ontwerp van de postmoderne kunstenaar **Fernand Flauch** – legt nog de meeste waardering voor de strip aan de dag. Daar heeft men, om de gangen van de verdiepingen op te sieren, Belgische stripkunstenaars en hieraan verwanten aan het werk gezet. Zo treffen we op de eerste etage werk van **Evermeulen** aan, die op zijn eigen grappige wijze gebruik wist te maken van elk beschikbaar hoekje dat de gang hem bood. Zij vormen namelijk gelijk de hoeken van de gebouwen die in zijn schilderijen te zien zijn.
François Schuiten vertelt op de vierde een surrealistisch verhaal over een uit elkaar brokkelend gebouw, terwijl **Yslaire** enkele fraaie vrouwenportretten op de derde verdieping tentoonstelt. **Hulet** met somber zwart-grijs-witwerk en **Hernu** lieten verder hun fantasie, respectievelijk op de zevende en de tweede etage, de vrije loop. In de slaapkamers is het werk van vrije kunstenaars als **Paul van Hoeydonck**, **Roger Raveel**, **Serge Vandercam** en **Roger Somville** te bewonderen. Let op het feit, dat de striptekenaars hun werk in de meer gebruikte en door meer mensen aanschouwde corridor kwijt mochten, waar overigens ook ruimte werd gemaakt voor enkele gedichten. Uitbater **Jacques Hollander** vertelt, dat hij met het New Hotel Siru toont, dat de Belgische schilderkunst, beeldhouwkunst, architectuur, fotografie en strips – èn de Belgische manier om gasten te ontvangen – allemaal superieure kunstvormen zijn.

Het tweeluik *De nieuwe orde/ De verleiding* **had eigenlijk de zwanezang van** Will**'s** *Baard & Kale* **moeten worden. Na veertig jaren van avonturen wilde de tekenaar zich wijden aan andere strips. Baard & Kale werden met pensioen gestuurd en op het laatste plaatje van** *De verleiding* **gooit tekenaar Will met een triomfantelijk gebaar zijn pen weg. Een reconstructie.**

Adieu BAARD en KALE

HEREN! DEZE VILLA IS NIET TE HUUR! IK WEET NIET OF U'T GEMERKT HEBT...MAAR HIER WONEN WIJ!
HIER HEEFT U EEN CHEQUE VOOR TIENDUIZEND ONDER VOORWAARDE DAT U HET HUIS MORGENMIDDAG LEEG OPLEVERT!...

Baard en Kale maken kennis met Harmonie en Lenta, de nieuwe orde

De nieuwe orde begint met een geheimzinnige bijeenkomst waar twee nieuwe helden worden voorgesteld, *Phil(ip) Harmonie* en *Pol Lenta*. Zij zijn de opvolgers van Baard en Kale, meedogenloos tegenover geboefte, galant ten opzichte van jonge dames. Harmonie en Lenta houden grote schoonmaak in de onderwereld terwijl onze vrienden genieten van een verdiende vakantie. Helaas komt aan hun vakantie abrupt een einde als blijkt dat hun banksaldo negatief is. Hun zaakgelastigde, overigens een aardige zestiger met bril en dol op katten, is met het hele fortuin verdwenen. Er rest Baard en Kale niets anders dan een baan te zoeken. Daar de detectives geen vak hebben geleerd (detectivewerk is geen vak) zoeken zij hun heil bij de politie en in de journalistiek.

door

RICH THOMASSEN

Bij de politie leert Kale dat een academische studie niet persé noodzakelijk is om te slagen in deze bedrijfstak hoewel de moderne agent bij de bestrijding van criminaliteit gebruik maakt van psychologische technieken. Een lichte verkeersovertreding wordt bestraft met zware gewelddreiging. Ondertussen leert Baard de edele principes van de paparazzi en de riooljournalistiek.

In dit eerste gedeelte, dat overigens vrij traag op gang komt, schilderen Will en Stephen Desberg een kritisch beeld van samenleving en openbare orde. Als het verhaal meer snelheid krijgt, wordt de kritische toon minder, zij het dat deze nog altijd op de achtergrond blijft.

Tijdens hun werkzaamheden worden Baard en Kale geconfronteerd met twee verdwenen jongens, zonder dat er sprake is van kidnapping. Als de vader van een van de jongens wordt vermoord, nota bene door nieuwe held Lenta, ontdekt het tweetal al snel een duister complot om Frankrijk te zuiveren. De verdwenen jongens worden door de organisatie, waarvan ook Harmonie en Lenta lid zijn, opgeleid voor een nieuw Frankrijk, vrij van criminaliteit en immigranten. Als Kale het aanbod krijgt om onder bepaalde voorwaarden toe te treden tot deze organisatie, bezwijkt hij voor de verleiding, een teleurgestelde Baard achterlatend. In het tweede deel wordt verteld hoe

het Kale vergaat in zijn nieuwe functie en hoe Baards actie tegen de organisatie verloopt.

Nieuwe orde

De titel van het eerste deel verwijst naar een nieuw Frankrijk. Een land met een koning, zonder criminaliteit, zonder werkloosheid en zonder kleurlingen. De organisatie staat voor dit symbool, een rascistische oplossing van grote problemen. Opvallend is dat de groep bestaat uit lieden aan de juiste kant van de wet: politie, politici, journalisten. De nieuwe orde, dat zijn ook twee jonge detectives, Phil Harmonie en Pol Lenta, voorvechters van de organisatie. Als speurneuzen zijn zij de vervangers van Baard en Kale. Daar aartsvijand *Stomp* dood is, kan het tweetal er het gemak van nemen. Baard en Kale zijn twee heren op leeftijd gewor-

Baard en Kale in de VUT

den. Vervanging lijkt noodzakelijk. Een terugkeer naar de werkelijkheid, waar geld voor levensonderhoud verdiend moet worden, gaat hen niet zo gemakkelijk af. De eerste confrontatie tussen de nieuwe en de gevestigde orde, valt uit in het voordeel van Harmonie en Lenta. Baard en Kale zijn in de VUT, de nieuwe orde heeft hun plaats ingenomen.
De hartstochtelijke Baard en Kale-fan, die dit misschien met afgrijzen heeft gelezen, hoeft niet te wanhopen. In het tweede deel bewijst het duo dat het zijn mannetje staat en dat het nog lang niet afgeschreven is. Baard neemt uiteindelijk afscheid met: 'Ik geloof dat het tijd wordt om wat in de tuin te werken', terwijl een opgeluchte en lachende Will zijn pen weggooit.

Kale, gezwicht voor de verleiding van geld, macht en luxe

Toch zal het tweetal geen rust worden gegund. Daar Will bij de redactie van Robbedoes te kennen had gegeven, te willen stoppen, ging men daar naarstig op zoek naar een nieuwe tekenaar. De figuren Baard & Kale zijn eigendom van Dupuis zodat continuïteit gewaarborgd moest blijven. Toch moest de afscheidsreceptie van Will uitgesteld worden. Zijn opvolger werd niet direct gevonden, zodat er alsnog een (kort) verhaal van Baard & Kale van de hand van Will verscheen (Het zwarte schaap).
Enige tijd later verschijnt dan een titelloos verhaal van het duo, geschreven en getekend door **Lapière** en **Sikorsky**. In de stijl van Will, maar met persoonlijke details weet het tweetal een nieuwe impuls te geven aan de avonturen van Baard & Kale.

Vrije vlucht

En Will? 'Na 40 jaar Baard en Kale wilde ik wel eens wat anders gaan doen. Ik blijf wel voor Robbedoes *Isabel* tekenen'. Hij verlaat daarmee de strip, die nadrukkelijk zijn stempel draagt en ook in de nabije toekomst zal blijven dragen, om voor volwassenen te gaan tekenen. Will's debuut op dit terrein is het prachtige *Liefde in het spel*, uitgegeven door Dupuis in de hardcoverserie *Vrije Vlucht*. Hierin gaat een jongeman genaamd Mickey Loverose op zoek naar de ideale vrouw. Al snel blijkt dat deze speurtocht niet zo gemakkelijk is. De verhalen worden verteld in korte episodes, als herinneringen, aangevuld met enkele pagina's

Will

uit een foto-album. Hier laat Will zien graag en met overgave mooie, schaars geklede dames te tekenen, iets wat bij Baard en Kale voor het jeugdige Robbedoes niet zou kunnen.

WILL

*Geboren als **Willy Maltaite** in 1927 in Anthee (België). Krijgt op jonge leeftijd les van **Jijé**. Stapt na de oorlogsjaren met een compleet stripverhaal naar* Robbedoes, *maar het verhaal wordt geweigerd. In 1949 neemt hij van **Ferdinand Dineur** Baard en Kale over. Het eerste verhaal is getiteld* Le Mystère de Beersel. *Deze strip zal hij tot 1989 tekenen, naar scenario's van **Rosy**, **Tillieux** en **Desberg**. In 1958 wordt hij artistiek directeur van* Kuifje, *maar al snel keert hij terug naar Robbedoes. Samen met **Raymond** tekent hij in 1962 twee verhalen van* Eric en Bazaan. *In 1970 start hij het sprookjesachtige* Isabel, *naar verhalen van **Macherot**, **Delporte** en **Franquin**.* Liefde in het spel *verschijnt in 1988.*

BAARD EN KALE

Het eerste verhaal verschijnt op 21 april 1938 in Spirou *met de titel* De avonturen van de Kale. *Tekst en tekeningen zijn van **Ferdinand Dineur**. Een humoristisch verhaal over de levensgenieter De Kale die op een onbewoond eiland De Baard ontdekt. Samen gaan zij de misdaad bestrijden. In 1949 neemt Will het tekenwerk over, Dineur blijft de verhalen schrijven. Als **Rosy** vanaf 1955 de scenario's voor zijn rekening neemt, krijgen de avonturen meer spanning en vaart. Tijdens Will's afwezigheid bij Robbedoes, hij zat toen bij de concurrent, neemt **Marcel Denis** de serie over, maar na twee verhalen keert Will weer terug. Vanaf 1968 verzorgt **Maurice Tillieux** de teksten. Zijn ingrediënten zijn detectiveverhalen en realisme. Met het verhaal* De laatste stunt *neemt **Stephen Desberg** het roer over. In 1990 geven Sikorsky en Lapière een nieuwe impuls aan de avonturen van het onvermoeibare duo.*

Achtung!
Es gibt jetzt Bommels au

von
P. HANS FRANKFURTHER

In *Bzzlletin 153* **van februari 1988 wijdt** Aart van Zoest **een hoogst lezenswaardige verhandeling aan Bommel in het buitenlands.** Marten Toonder**: 'Ikzelf geloof eigenlijk dat het onmogelijk is. Mijn taal leent zich er niet voor. Het wordt vervelend, langdradig.' Maar Van Zoest vindt: 'Lukt het om de poëzie, de woordgrappen, het linguïstische raffinement ongeschonden over te brengen van de ene taal naar de andere? Kan het? Tweemaal ja, met dien verstande dat waar het in letterlijke zin niet kan, het bij creatief vertalen wèl kan door compensatie, door het vervangen van het onvertaalbare door iets dat wèl voorhanden is en als equivalent kan worden beschouwd.' Er bestaat wel degelijk iemand die dit aankan: de Zwitserse** Jacqueline Crevoisier **(48) die in Nederland woont en werkt.**

Op een uitgeversbeurs, afgelopen voorjaar, vielen ze meteen op: twee prachtig uitgevoerde Duitse Toondervertalingen. Het betrof *De uitvalsels* (BV 160) – hier onder de titel *Ausfäller* als 'erste Geschichte von Ollie B. Bommel' gepresenteerd – en *De bovenbazen* (BV 104), hier *Die Überdirektoren*. Eindelijk was het dan toch gelukt een buitenlandse uitgever te strikken voor een proef met voor volwassen lezers bestemde en *dus* door vrijwel iedereen onvertaalbaar geachte Bommelverhalen. Dàt was interessant.

Een brief aan uitgever **Hans Erpf** in het Zwitserse Bern werd even vriendelijk als uitvoerig beantwoord. Ja, per boek waren er 2000 exemplaren van gemaakt en alle recensies bleken even lovend. Maar, aldus Erpf, zou het dan misschien niet eenvoudiger zijn kennis te maken met de vertaalster, of beter bewerkster **Jacqueline Crevoisier**? Nu, dat trof, want die woont al 15 jaar in Nederland en tegenwoordig helemaal aan het randje van Abcoude. Een afspraak volgde. Het verhaal dat ik hoorde werd even opmerkelijk als ik had gehoopt. Ik wil proberen het hieronder weer te geven.

Jacqueline Crevoisier werd in 1942 in Zürich geboren als enig (zondags-)kind van een moeder die bij de *Duits*-Zwitserse grens was opgegroeid, en een vader wiens vader boer was bij de *Frans*-Zwitserse grens. Helemaal lyrisch wordt Jacqueline wanneer zij zich de vakanties bij haar grootvader herinnert: 'Het hele leven speelde zich af in de woonkeuken. Voor onverwachte gasten stonden altijd brood, kaas en wijn klaar. Buiten liepen de paarden vrij rond. Af en toe stak er één zijn kop over de onderdeur naar binnen om daar even rond te kijken en dan weer zijns weegs te gaan. Een waar paardenparadijs.'

Aan de universiteit volgde zij een veelheid aan studierichtingen, uiteenlopende van Duitse literatuur tot opvoedkunde, van toneelwetenschap tot dierenpsychologie. Met een onderwijsbevoegdheid werd zij een soort privé-leraar aan een sanatorium in Davos waar kinderen uit allerlei landen in de meest letterlijke zin op adem moesten komen. Intussen publiceerde zij gedichten en korte verhalen. In 1971 werd zij uit 300 sollicitanten gekozen voor programma-maakster bij de Zwitserse schooltelevisie, waar zij – zeer tegen haar zin – al spoedig opklom naar een managementfunctie. 'Waar blijft Bommel?', zal de lezer zich ietwat ongeduldig gaan afvragen.

Op een congres over onderwijs-tv in Edinburgh vertegenwoordigde Jacqueline Crevoisier de Zwitserse omroep. Aan datzelfde congres nam **Rien van der Schee** deel namens de Nederlandse schooltelevisie, waarbij de NCRV hem had gedetacheerd. Beiden zagen wel iets in elkaar: het ene weekeinde kwam Jacqueline naar Nederland, het andere Rien (tegenwoordig hoofd Godsdienst, samenleving en educatie bij de NCRV-radio) naar Zwitserland. Jacqueline begon zich serieus op een Nederlands bestaan voor te bereiden en ging in Zürich een avondcursus Nederlands volgen. Rien raadde Jacqueline aan de stof wat minder droog te maken en Bommel te gaan lezen: 'Wat je in de tekst niet begrijpt kun je soms uit de plaatjes halen.' Zo groeide de wens **Marten Toonder** te leren kennen en eventueel een film over hem te maken.

Eenmaal gehuwd en naar Nederland verhuisd ging Jacqueline Crevoisier bij onder andere de Nederlandse school-tv meteen aan het werk. Met haar Bommeliaans kon ze toch niet overal terecht. De dokter keek tenminste wat verbaasd toen

Die Edition Erpf in Bern ist ein junger und kleiner Schweizer Verlag, ‚ein Verlag nach Mass', wie eine grosse Illustrierte schreibt. Ein Verlag, der den Dialog mit seinen Lesern sucht. Ein Verlag, in welchem jeder Autor und jedes Buch persönlich und individuell betreut wird. Ein Verlag als Antwort – und als Alternative – auf die Herausforderung der grossen und anonymen Verlagskonzerne.

Wir haben uns in der Edition Erpf ein paar Grundsätze zugelegt, unter anderen sei hier erwähnt:

- Nur Autoren bringen, von denen wir restlos überzeugt und begeistert sind. Auch zu einem Autor stehen, wenn einmal ein schwächeres Manuskript vorliegt. Dies schafft Vertrauen, Freundschaft, Kontinuität, ein positives soziales Umfeld.
- Klein bleiben wollen (Qualität statt Quantität).
- Lust und Kraft fehlen dem kleinen Verlag, allgemeinen Trends zu folgen. Vielmehr Lücken erspähen und rasch reagieren (rascher als es die Grossen können).

Programm:

15 Titel jährlich, davon gut ein Drittel *zeitgenössische Literatur* mit dem Schwerpunkt auf Schweizer Autoren (z.B. Katharina von Arx, Beat Brechbuhl, Serge Ehrensperger, Alexander Heimann, André Imer, Pierre Imhasly, E.Y. Meyer, Konrad Pauli). Wir wehren uns etwas gegen die sogenannte ‚Neue Innerlichkeit', das allzu Introvertierte. Bei uns soll wieder erzählt werden. Einen grossen Platz räumen wir auch dem Gebiet *Karikatur/Cartoons/Comics* ein (z.B. Etienne, Jacobsson's Adamson, Werner Koch, Mik's Ferdinand, Rapallo). Daneben: *Text- und Bildmonographien* (z.B. über die ‚Corrida', den Jordan, die ‚Direttissima Schweiz'). Als Randgebiete unseres Programms kann man die *Kochbücher* und *Bernensia/Bavarica* betrachten.

Deutsch

Foto: P. Hans Frankfurther

zij hem toevertrouwde: 'Mijn teder gestel doet pijn.' Zij had gedacht dat dat gangbaar Nederlands was ... Voor de AVRO mocht zij, onder de titel *Ontmoetingen*, filmportretten maken van kunstenaars als **Jaap van Zweden**, **Hans Obrecht**, **Peter Vos** en – ja ook – **Marten Toonder**. Al spoedig kon zij haar nieuwsgierigheid niet bedwingen en vroeg zij hem waarom de Bommelpockets eigenlijk alleen in het Nederlands verschenen.
Het antwoord liet niet op zich wachten: 'Ik heb verschillende proefvertalingen gezien, maar die sprankelden niet. Bovendien geloof ik niet dat de Duitsers gevoel hebben voor die soort humor.' Daarop trok Jacqueline de stoute schoenen aan en deed zij hem een voorstel: 'Laat me 13 afleveringen naar het Duits overbrengen. Bevalt het u, dan ga ik door. Zo niet, dan stop ik subiet.' Inmiddels weten we hoe het afliep. Marten Toonder betoonde zich enthousiast: 'De hele sfeer zit erin.' En Jacqueline vertaalde door.
Het culturele klimaat bij de Nederlandse omroep beviel haar steeds minder. Weliswaar schreef zij nog enige hoorspelen voor de VARA-radio (waarvan er notabene één in juli 1987 in Duitsland tot hoorspel van de maand werd uitgeroepen), maar liever wilde ze alleen nog dingen doen waar ze voor 100% achter kon staan. Per jaar één à twee Bommels vertalen leek haar wel iets als basis. De vraag was echter: Hoe kom je aan een uitgever die niet eerst uitroept: Hé, wat is dat?' om vervolgens te concluderen: 'Hé, wat leuk. Daar wil ik meer van zien.'
Vanuit een bovenkamertje in Nederhorst was al zeven jaar tevergeefs naar zo'n uitgever gezocht. Met verse moed nam Jacqueline de fakkel over en ging als onbezoldigde Bommel-agente aan het werk. Tenslotte was (ook) *Im Westen nichts neues* van **Erich Maria Remarque** door 33 uitgevers geweigerd, voor de 34e er een wereldsucces van maakte ... Een aangepaste brief zou het 'm moeten doen: 'Es gibt was neues unter der Sonne.' Maar, de ene uitgever na de andere kwam met reacties als 'We hebben er een halve dag over gesproken, maar moeten u helaas ...' Het wachten was nu alleen nog op een wonder.
Tussen het toeval en een wonder ligt maar één stap. Het driedubbele toeval dat Jacqueline Crevoisier te hulp kwam bestond hierin, dat het *Nationaal Zwitsers Verkeersbureau*, dat tot taak heeft het toerisme naar dat land te stimuleren, idem zoveel jaar aan het Amsterdams Koningsplein was gevestigd, dat alle winkels aan dat plein tijdens de feestweek hun etalages van een Zwitserse inrichting voorzagen en dat die van de befaamde boekhandel *Scheltema & Holkema* daar een ledenboekje van de Zwitserse uitgeversbond had neergelegd. Van ieder uitgever bevatte het boekje een beknopte profielschets en de lezer zal wel al hebben begrepen dat het boekje precies openlag op de bladzijde met de karakteristiek van **Hans Erpf**.
Nog dezelfde dag schreef Jacqueline hem een ironische brief: 'Met zo'n profiel Bommel afwijzen is domweg onbestaanbaar.' Ze voegde er haar Bommelvertaling aan toe. Drie weken later was er nog steeds geen reactie en Jacqueline besloot Erpf te bellen. Deze kwam meteen aan de lijn en juichte: 'Wat 'n verrukkelijk manuscript!' Een afspraak was snel gemaakt, in de stationsrestauratie van Zürich, natuurlijk, waar een tafeltje tot kantoor werd verklaard. Niet zozeer om excentriek over te komen, alswel uit heel

De pagina die Crevoisier op Edition Erpf attent maakte.

Edition Erpf

Edition Erpf AG
Postfach 1383
CH-3001 Bern
Telefon 031 / 44 66 77
Telegramme bucherpf

In Deutschland:
Verlagsauslieferung Lingenbrink
Postfach 3584
D-6000 Frankfurt am Main 1
Telefon 069 / 1 52 61
Telex 4 12 965

In Berlin:
Marie-Louise Bieder
Stuttgarterplatz 10
D-1000 Berlin 12

EDITION ERPF

Hij pakte de keverplaag flink aan; de volgende morgen was dat reeds merkbaar. Toen Pee Pastinakel zijn ronde langs het gewas deed om te zien of de bruine sluipers al opschoten, werd hij opgeschrikt door vliegtuiggeronk. Het was een toestel van de Algemene Insecten Bestrijdings Dienst dat laag over het geteisterde landschap daverde – en dat in het voortvliegen een dichte DDT-nevel achterliet. Het ventje sloeg een hand voor de neus en deinsde achteruit.

'Gassen!' prevelde hij verblekend. 'Met het geluid van dolle kervel; maar ik hoor ook dodekopskruid. Het is niet te harden!'

'Het is prachtig,' sprak heer Bommel, die niet ver vandaar eveneens in de lucht stond te staren. 'Nu kan men eens zien wat de moderne techniek vermag!'

'Excuseer mijn storing, heer Olivier,' zei de bediende Joost, die bescheiden naderde. Hij wierp een gehinderde blik op de overbulderende machines en vervolgde met verheffing van stem: 'Het gaat om de insecten, met uw welnemen!'

'Ja, ja, zo is het!' riep heer Bommel uit. 'Wij roepen het ongedierte een onverbiddelijk halt toe! Eh... wat kom je doen, Joost?'

'Het gaat om de muggen,' hernam de trouwe knecht. 'In uw slaapkamer, als u mij toestaat. Die zit vol – en het gebroed is gewend geraakt aan mijn bespuitingen. Ik was reeds zo vrij om dat gisteren op te merken. Hebt u niet iets anders dan die DDT?'

practische overwegingen. Een jaar of wat geleden zegde Hans Erpf namelijk de huur op van zijn kostbare kantoorpand om verder vanuit zijn woning, vlak buiten Bern, te gaan opereren. En die *Bahnhofsbuffets* zijn zowel centraal gelegen als niet kostbaarder dan de vertering op het menu. Toen Jacqueline binnentrad, zat hij er al. Na een korte kennismaking leek het of ze elkaar al jaren kenden. Als overtuigde wandelaars bleken ze geen van beiden een auto te bezitten. Om te bewijzen dat dichtbundels best rendabel zijn te exploiteren, legde Hans Erpf ze op een karretje en ging daarmee à la **Aat Veldhoen** op de markt staan. Niet lang nadien waren de contracten getekend. Iedereen was er zich van bewust, dat Bommel tijd nodig zou hebben. Veel Tijd.

Met welk verhaal zou Jacqueline Crevoisier beginnen? Ze heeft Marten Toonder moeten beloven dat ze diens 'jeugdzondes' van de eerste 10 à 15 jaar zou overslaan: 'Zulke avonturen zijn niet zo belangrijk; waar het nu om gaat gebeurt in het hoofd'.

Jacqueline Crevoisier pretendeert allerminst een Bommelkenner te zijn. Gewoon, om de taal te leren, en daarna 'onbedorven' voor haar plezier, had ze tientallen Bommelverhalen gelezen, vóór ze op het punt was aangeland waar ze moest gaan kiezen welke ze zou gaan vertalen. Uit zeker nog twintig verhalen kwam toen *De uitvalsels* (BV 160) als eerste uit de bus. Het beantwoordde aan nogal wat criteria. Zo bevat het vrij veel belangrijke figuren en komt ook Bommelstein er in voor, een slot dat Jacqueline in Hammelburg zou herdopen. Verder behandelt het de wereld van de televisie, een wereld waarin Jacqueline zich kon herkennen.

Eind 1987 lag het Duitse manuscript compleet-en-wel bij Erpf, maar een toenmalige compagnon oordeelde het verstandiger meteen ook een tweede deel te presenteren. Begin 1989 werd ook de vertaling van *De bovenbazen* (BV 104) ingeleverd. Eindelijk kon de produktie van de beide boeken een aanvang nemen. In het najaar van 1989 kwamen ze van de binder, het eerste in een wijnrood bandje, het tweede donkergroen, beide van geplastificeerde stofomslagen voorzien, met juist ietsje schuin afgesneden hoekjes. En de rugschriften, naar 's lands eer, net andersom dan we hier gewend zijn.

De ene recensie is al lovender dan de andere. Ze reppen van *Amüsante Gesellschaftskunde* en *Comics ohne Sprechblasen von Marten Toonder - zwischen Micky Maus und Wilhelm Busch*. Ook: *Die Bücher wurden vom Autor in Comic-Art selbst illustriert und ins Reich der Tiere transportiert*. Toch wees, in Vrij Nederland van 15 september, **Gerda Meijerink** er al op, dat de Duitsers, en ook de Zwitsers, het 'nog even' laten afweten. Zou het, zonder de plaatjes erbij af te drukken, met de boeken wellicht beter zijn gegaan? Nederlandse en Belgische Bommelliefhebbers die in deze vroegdonkere dagen op zoek zijn naar een origineel Kerstcadeau voor hun Duitssprekende vrienden en bekenden, weten gelukkig dat *Die Weiße Rose*, de Duitse boekhandel aan het adres Rozengracht 166 in Amsterdam de beide boeken in voorraad heeft. Ze kosten daar *f*28,50 / ± Bfr.510 en dat is zeker een tientje minder dan bij sommige andere boekwinkels.

De Duitse versie staat niet helemáál op zichzelf. In 1983 bracht De Bezige Bij voor eigen rekening bij wijze van showmateriaal ten behoeve van buitenlandse collega's *The Flatteners* uit, naar *Het platmaken* (BV 128) uit 1969. Daarvoor was een vertaling van **Kasper de Graaf**, bijgeschaafd door de gelauwerde **James Brockway** die – zoals bekend – beide kanten op kan vertalen.

Maar lauw loenen: geen enkele uitgever zag er zelfs maar droog brood in en de restanten van The Flatteners verhuisden naar Panda waar ze nog steeds voor *f*25 / ± Bfr.450 te koop liggen. Daar eveneens, maar dan voor *f*120 / ± Bfr.2150, *Marten Toonder/L'enchanteur au quotidien*, met daarin onder andere het complete verhaal *Monsieur Bommel et Conrad Horribilis*, naar *Heer Bommel en Kongruwer* (BV 136).

Volledigheidshalve noem ik nog de Zweedse versies: de laatste tien jaren kwamen daar 17 verhalen uit, verdeeld over zes albums. Maar daar hebben de strips dan ook al vanaf 1946 in de krant gestaan en zijn er, net als hier, generaties mee opgegroeid. Deze boeken zijn inmiddels iets moeilijker op de kop te tikken en ik onthoud mij dan ook maar van een beoordeling van de vertaalkwaliteit...

Het eerste dagblad dat Bommelstrips plaatste was De Telegraaf. En wie die krant toevallig niet las kreeg van zijn ouders wel geld om de boekjes te kopen of om zich voor *f*6,50 / ± Bfr.115 op een serie-van-tien te abonneren. Vanaf 1947 nam onder andere De Volkskrant de strip

Wie entschlossen er diesen Käfern zu Leibe rückte, zeigte sich schon am andern Morgen. Als Grünhold Rettich seine Runde längs dem Pflanzenfeld machte, um nachzusehen, wie weit inzwischen die Braunkrabbler gekommen waren, erschreckte ihn Flugzeuglärm. Es war eine Maschine der «Gesellschaft Allgemeine Schädlingsbekämpfung», kurz GAS genannt, die im Tiefflug über die gepeinigte Landschaft brauste und dabei eine dicke IVM-Wolke zurückliess. Grünhold hielt sich die Nase zu und wich zurück.
«Gase!» murmelte er erblassend. «Gase mit dem Klang der Tollkirsche. Aber ich höre auch das Totenkopfkraut singen. Das ist ja unerträglich!»
«Gewaltig ist das», begeisterte sich Herr Bommel, der nicht weit davon ebenso zum Himmel starrte. «Jetzt kann man endlich mal sehen, wozu die moderne Technik imstande ist!»
«Ich will ja nicht inkommodieren, Herr Olivier», sagte der Diener Justus und näherte sich zögernd. Er warf einen unsicheren Blick auf die davondonnernden Flugzeuge und fuhr mit erhobener Stimme fort: «Es geht mit Ihrer gnädigen Erlaubnis um die Insekten.»
«Ja, ja, genau!» schrie Herr Bommel zurück. «Wir rufen dem Ungeziefer ein unerbittliches Bis-hieher-und-nicht-weiter zu! Eh . . . was wolltest du eigentlich, Justus?»
«Es geht um die Mücken», fuhr der treue Diener seines Herrn fort. «In Ihrem Schlafzimmer, mit Verlaub. Das ist nun voll – und diese Brut hat sich inzwischen an mein Gespritz gewöhnt. Ich war bereits gestern so frei, dies anzuführen. Belieben dem gnädigen Herrn nichts anderes als IVM?»

IVM = Insecten-verdelgings-middel

over en tot op de huidige dag, bij wijze van herhalingsoefening, NRC Handelsblad. Zo maakte Bommel in de loop van twintig jaren geleidelijk aan in feite Nederland rijp voor de lancering in 1967 van zijn Literaire Reuzenpockets bij De Bezige Bij. De aarde was bemest en geploegd, het zaad gestrooid. De triomftocht kon beginnen.
Van dit alles niets in het Zwitserland van Hans Erpf. Zou, om eens een dwarsstraat te noemen, het dagblad *Tagesanzeiger* aldaar ooit zijn benaderd met het voorstel de Bommelstrip, al was het maar drie maanden bij wijze van proef, in de krant te zetten en op die manier een publiek voor zijn boeken te kweken? Eenzelfde vraag geldt voor vergelijkbare dagbladen in Duitsland en Oostenrijk.
Zelfs een optimist als Hans Erpf kan, in weerwil van waarderende recensies de skepsis niet overwinnen van lezers die zich afvragen: 'Wat is dàt nou weer?' Nu komt Erpf op ons ook eigenlijk méér over als een gedreven idealist die – opererend vanuit zijn woning in het bij Bern gelegen Münchenwiler – werk op de markt brengt dat hem om enigerlei reden fascineert, dan dat hij beschikt over het inzicht dat nodig is om van, zeg Bommel, in het Duitse taalgebied een succes te maken. In het inmiddels verenigde Duitsland wonen heel wat meer Duitsers dan in het kleine Zwitserland. Voor zover die Duitsers al een boek ter hand nemen, bekijken die dat, als het dan ook nog eens uit Zwitserland of Oostenrijk afkomstig is, met dubbele argwaan.
En dan de distributie: als er 2000 setjes van twee delen bestaan, hoe krijg je die dan verspreid over de allicht aanzienlijk meer dan 2000 literaire boekwinkels in dat gigantische Duitse taalgebied? Ligt het dan niet veel meer voor de hand, liever laat dan niet, samenwerking te zoeken met een pocketuitgever als *Rohwolt* die ervoor kan zorgen, dat de Bommels echt óveral liggen?
Over het succes van de Bommelpockets in Nederland heeft eigenlijk nooit iemand zich verbaasd. De kinderen van toen zijn de kopers/verzamelaars van nu. Met de schrijver mee, evolueerden zijn lezers van het ongecompliceerde spannende avonturenverhaal naar de actuele tijdspiegel waarin iedereen wel iets van zijn of haar omgeving herkent. Actueel in weerwil van het betreurenswaardige feit, dat de verhalenstroom jaren geleden (voorlopig?) moest worden afgebroken.

P. Hans Frankfurther (1932) is in het dagelijks leven directeur van een filmproduktiebedrijf. Hiervoor werkte hij enige tijd bij de Toonder Studio's. Hij was in 1967 oprichter van Het Stripschap.

Voor 'hoogwaardige' Nederlandse strips bestaat een aanzienlijke buitenlandse markt, al wordt daar op geen stukken na uitgehaald wat er in zit. Het wachten is nog steeds op een initiatief om, bijvoorbeeld in de vorm van een coöperatie à la De Bezige Bij, op marktgerichte wijze aan exportbevordering te doen. Daarbij zou het moeten gaan om zowel plaatsing in kranten en tijdschriften als om bundeling in albums en boeken. In hoofdzaak gaat het daarbij om:
1. kleurrijke alle-leeftijden-albums op de niveaus van ***Theo van den Boogaard*** *en* ***Jan Kruis,***
2. duidelijk op de kindermarkt afgestemde strip-series, tevens uitgebaat in de vorm van tv-series en overige vormen van merchandising, en
3. schaarse voorbeelden van literair gehalte waarbij het eigenlijk weinig verschil maakt of je nu de Bommels van Marten Toonder wilt slijten of de Kronkels van ***Simon Carmiggelt****. Een organisatie als de al met één been in het graf staande stichting ter bevordering van Nederlands letterkundig werk, beijvert zich nu een kleine veertig jaar in het promoten van coryfeeën als* ***Maarten 't Hart, Harry Mulisch*** *en* ***Jan Wolkers*** *– auteurs waar de andere landen voorheen niet echt op zaten te wachten. De laatste kwarteeuw genieten in Nederland ook schrijvers als Marten Toonder voldoende erkenning voor opneming in het 'pakket' van de stichting. Een keer of wat per jaar komt er dan van een Angelsaksische of Scandinavische uitgever of vanuit Spanje een voorzichtig teken van belangstelling voor diens werk. Prompt gaan er dan in de desbetreffende taal wat proefvertalingen naartoe, vergezeld van een paperback van De Bezige Bij. En, daar blijft het dan verder ook bij. De redenen liggen voor de hand:*
• Wat is dàt nou, een strip-voor-volwassenen en dan zónder erotiek?
• Het verstandige besef dat je met een gewone vertaling niet kunt volstaan: leg eerst maar eens uit wat Grootgrut voor een kruidenier is, of hoe een bruine kroeg met bitterballen en met vloerkleedjes op tafel zich onderscheidt van een Britse pub of een Amerikaanse saloon.

BIGGLES in Tibet

In zijn *Witartikel over Vandersteen* **heeft** Jan Smet **in Stripschrift 153 (1981) als reactie op de eerste beschuldigingen van het** Forster-**plagiaat van** Willy Vandersteen**, een discussie geopend over de inhoud van de term** *plagiaat*. **Dat was eigenlijk buiten de orde, omdat Smet de** *capaciteiten* **van de tekenaar in het geding bracht en die hebben met plagiaat weinig van doen.**

Ook de *intentie* van de tekenaar bij het plagiëren en zelfs 'een verkeerde *opvatting over artisticiteit*' van het werk bleken voor Smet geen belemmering om onloochenbaar plagiaat te verdedigen. Door dit ongelukkige artikel, waarin Smet verdedigt wat niet aangevallen werd en aanvalt wat niet verdedigd werd, werd geen enkel feit weerlegd. Integendeel, Smets vergoelijking van Vandersteens plagiaat beaamde slechts wat ieder met eigen ogen kon zien. Smet en in zijn voetspoor **Marc Hendrickx** in *Clumzy* nr. 3 (1981) waren de enigen die hun ogen niet konden geloven.

Na deze voorafgaande schermutselingen verscheen **Rob Møhlmann**'s *Prins Valiants Zwartboek over plagiaat* (Amsterdam 1982). Naast incidentele misstappen bevat het onweerlegbare, systematische en ordinaire gevallen van plagiaat in de albumreeksen *Suske en Wiske*, *Judi*(1), *De Rode Ridder* en *Jerom* van de Studio Vandersteen. Van de verdedigers werd niets meer vernomen...

Aan dit plagiaat in studioverband valt nu in een andere vorm toe te voegen de in 1965 begonnen reeks *Biggles*, waaraan indertijd onder anderen **Karel Verschuere** en **Karel Biddeloo** werkten. Vandersteen maakt het dit keer niet moeilijk. Alleen al

door
HAR BROK

de titel van het in 1967 verschenen negende deel *Biggles in Tibet* wijst de weg naar *Kuifje in Tibet* uit 1960 van **Hergé**. Nu zijn Kuifje en Biggles niet de enige stripfiguren die in Tibet geweest zijn. De uitvoerige inventaris van **Sjoerd de Vries** in *Stripschrift* nr. 196/197 (1984) toont zelfs aan, dat dit onherbergzame oord hele horden stripfiguren aangetrokken heeft en waarom ook niet. Wel merkwaardig is, dat zowel Kuifje als Biggles belanden in een klooster dat ooit door **Ronald Poelmeyer** in *Is Kuifje in Tibet geweest?* (Amsterdam 1979) onder de loep is genomen. Het is het enige klooster daar, waar de Tibetaanse abt slechts met een reuzensprong zijn troon kan bestijgen, zoals Poelmeyer op bladzijde 13 aantoont. Een wonderbaarlijke reünie dus, want wie zich de moeite neemt om ook op verdere details te letten, kan niet anders dan de nobele abt van Kuifje identificeren met de schurkachtige abt van Biggles.

Het is overdreven het plagiaat van Biggles breed uit te meten. Bijgevoegde illustraties wijzen de weg. De 'zuil' naast Haddock en de troon van de abt uit afbeelding 1 (Kuifje 48-IV-3) vinden we terug op afb. 2 (Biggles 16-I-1), de standaard met vaas en takkenbos op afb. 3 (Biggles 16-II-3). De gong en het bureautje uit afb. 4 (Kuifje 47-II-2) op afb. 5 (Biggles 24-I-1); de draak in het decor achter de abt uit afb. 6 (Kuifje 51-IV-1) op afb. 7 (Biggles 16-II-2). Er is dus geen sprake van overtrekken dit keer, maar dat verandert niets aan het eenvoudige feit, dat een handige tekenaar uit gemakzucht of tijdnood, maar ik elk geval onterecht zijn documentatie betrokken heeft uit het werk van een ander: Biggles zelf is hoe dan ook zeker nooit in Tibet geweest!

Mijn bijdrage over het Kuifje-plagiaat in *Jerom* in *Stripschrift* nr. 153 (1981) besloot ik indertijd met 'de fanaat die bereid is dit soort onbenullig plagiaat te checken staat vast nog meer te wachten'. Een zin om hier maar weer eens te herhalen.

(1) En later ook Rudi: *zie* Stripschrift *nr. 168/169 (1983), blz. 43.*

Afb. 1

Afb. 2

Afb. 3

Afb. 4

BIGGLES VERBERGT ZICH ACHTER EEN GONG WANNEER TWEE MANNEN BINNEN-TREDEN.
Heeft de Uitverkorene reeds kontakt opgenomen met hen die de man en het meisje naar de bergen brachten?

Afb. 5

De migoe ?... Ben je er zeker van dat je wel goed gehoord hebt : de migoe ? Het is de naam die men hier aan de verschrikkelijke sneeuwman geeft. In Nepal heet hij yeh-teh, of yeti, hier de migoe.

Afb. 6

Afb. 7

EERBEWIJS AAN EEN M

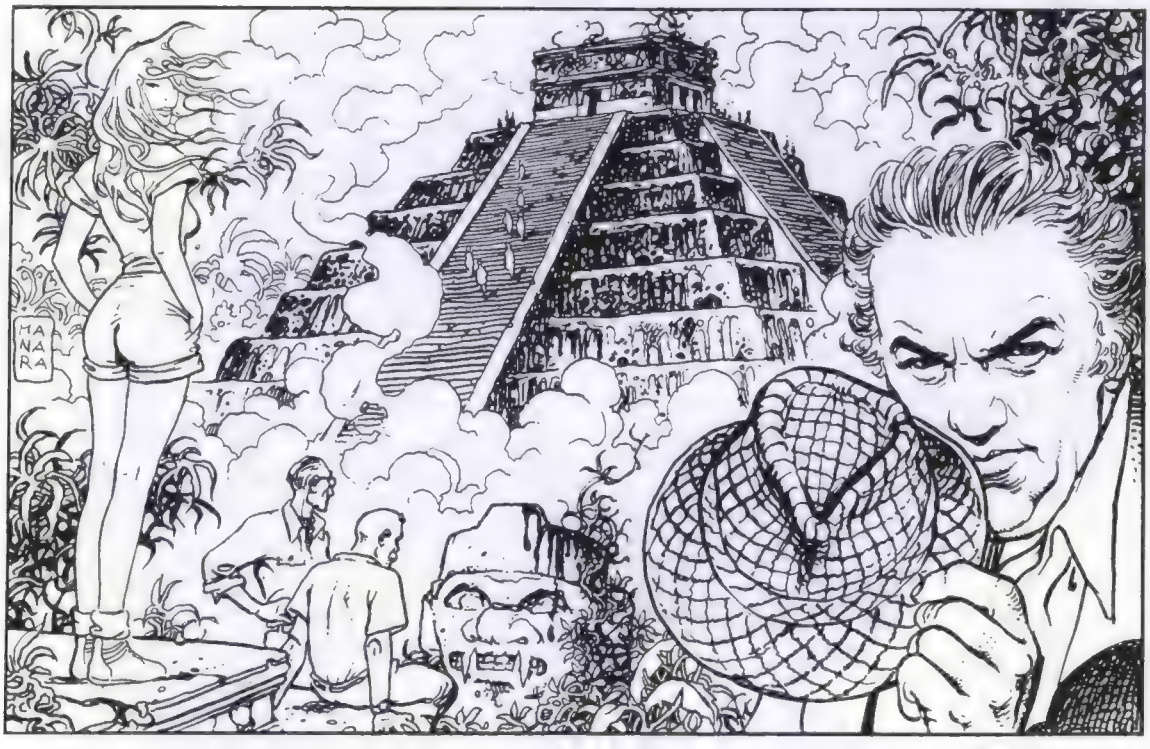

MA
NA
RA

door
HANS POLS

Fellini (in Reis naar Tulum)

Milo Manara **is een tweeslachtige tekenaar. Enerzijds is hij de maker van intelligente, doordachte strips in de serie** *Giuseppe Bergman*, **anderzijds maakt hij de laatste jaren de ene na de andere erotische strip. In dit genre bracht Loempia kort geleden weer twee titels uit:** *Candid camera* **en** *Honingpotje, een avond alleen*. **Boeken die niet half zo interessant zijn als** *Reis naar Tulum*, **een album waarmee hij na** *Dromen misschien* **opnieuw bewijst ook tot iets goeds in staat te zijn.**

Candid camera is een verwarrend boek. Nergens wordt duidelijk, dat we te maken hebben met een bundel verhalen. Ze hebben weliswaar een verbindend element, maar lopen niet vloeiend in elkaar over. Die rode draad in Candid camera wordt gevormd door een cameraploeg, die op voyeuristische wijze de menselijke aard observeert en vastlegt. Hierbij wordt het nodige vrouwelijk naakt niet geschuwd. Nodig? Hoewel **Manara** zijn best blijft doen om verhalen te vertellen, raak ik langzamerhand behoorlijk uitgekeken op zijn 'honingpotjes'. Was *De schakelaar* nog een aardig uitstapje naar het erotische genre, na vier dergelijke albums heeft Manara ons niets meer te vertellen. Heel even is er een moment van ontroering als Manara via een blik achter de schermen van de miss-verkiezingen zijn visie geeft op dit verschijnsel. Even zijn de vrouwen in zijn erotische strips geen clichés met wijdopenstaande mond en uitnodigende tong, maar wezens van vlees en bloed. Aan vlees geen gebrek in Manara's strips, maar aan bloed, aan emotie ontbreekt het nog wel eens.

We kwamen *Honingpotje* al eens tegen in *De onzichtbare man* en *Candid camera* en opnieuw figureert zij in *Honingpotje, een avond alleen*. Aan dit boek zal ik weinig woorden wijden. Het is een plaatjesboek waarin we Honingpotje kunnen bewonderen in kleur en in allerlei houdingen op de bank voor de televisie. Eén en ander wordt verantwoord met een mager verhaal, dat de achttien tekeningen, die misschien ooit als portfolio zijn uitgebracht, met elkaar moet verbinden.

De schakelaar was een bijzonder succes voor **Manara**. Wat hij met dit boek verdiende en met het erotische werk dat hierna verscheen, zal hij nooit binnenhalen met zijn *Bergman*reeks. Dat ook uitgevers hun graantje mee proberen te pikken van Manara's erotische successen (op papier dan) op een domme manier, blijkt uit uitgaven als *Honingpotje* en *L'art de la fessée*, dat bij Glénat verscheen of het binnenkort te verschijnen en door Manara geïllustreerde *De decamerone* van **Boccaccio**. Dit is jammer, want we zouden bijna vergeten, dat Manara tot veel meer in staat is dan alleen het tekenen van erotische plaatjes. Laat die twee zwarte boeken nu gewoon in de boekwinkel liggen (als je het echt niet laten kan, Loempia financieel wil steunen of toch geld zat hebt, moet je het zelf maar weten) en koop *Reis naar Tulum*.

Candid Camera, boven en rechts

Reis naar Tulum is het resultaat van de samenwerking tussen **Milo Manara** en filmmaker **Frederico Fellini**, over wie Manara onder meer ooit zei: 'Van alle cineasten is Fellini de enige die de camera gewoon gebruikt voor wat ze is: het derde oog, het oog dat de waarheid toont. Er bestaan veel prachtige films van andere regisseurs, die ons bijzondere verhalen vertellen, hartstochtelijke, tragische of komische, maar voor Fellini is film iets anders. Hij schakelt eenvoudigweg het derde oog in en bevordert de transfiguratie van het universum, waarbij hij ons ook inschakelt.'

Fellini is niet onbekend met het stripver-

EESTER VAN DE CINEMA

haal. Zijn eigen mythologie vertelt, dat hij ooit zelf een aantal strips heeft geschreven van *Flash Gordon*, al kan hij zich nauwelijks de waarheid van deze bewering herinneren. En wat dan nog, voor Fellini is mythologie belangrijker dan waarheid. In ieder geval, ondanks zijn bewondering voor striptekenaars als **Moebius** en **Manara**, was hij toch verbaasd toen de laatste hem vroeg op hij *Reis naar Tulum* mocht verstrippen. 'Misschien was ik ook wel een beetje gevleid, hoewel ik niet goed begreep hoe een tekenaar die over zo'n erotische ideeënrijkdom en over zo'n gevoelige en complexe grafische stijl beschikt, situaties, personages en een draaiboek moest vinden in een avonturenverhaal, dat in mijn ogen ver afstaat van de cadansen en de ritmen van de strip.'

Dat avonturenverhaal is *Reis naar Tulum*. Op basis van oude aantekeningen over een poging om de antropoloog **Carlos Castaneda** te volgen, schreef **Fellini** een feuilleton in zes delen voor de *Corriere della Sera*. Het was voor het eerst, dat hij een script publiceerde voordat er een film naar gemaakt was en, zoals Fellini zelf zei aan het slot van de publicatie, het is nog maar de vraag of Reis naar Tulum uiteindelijk een film zal worden. Uit dit nawoord: 'Ik weet niet of en wanneer ik het ga verfilmen. Maar het feit, dat ik voor het eerst voor de verleiding ben bezweken het te publiceren alvorens te verfilmen, duidt er misschien op, dat ik heb toegegeven aan een onbewuste impuls om het van me af te schrijven en misschien inspireert dezelfde impuls me nu tot een kleine bekentenis aan de geduldige lezers, die het verhaal tot en met dit laatste deel hebben gevolgd: de reis en het mysterieuze avontuur, die aan het verhaal ten grondslag liggen, door mij vrij geconstrueerd en genoteerd in de vorm van een filmverhaal, zijn waar gebeurd.'

Reis naar Tulum valt uiteen in twee delen. Het eerste bestaat uit het werk dat **Manara** in de loop der jaren aan **Fellini** wijdde en waarvan wij in ieder geval al een deel kennen. *Zonder titel* is een boeiende hommage aan Fellini van vier pagina's, waarop wij talloze elementen uit de films van deze regisseur herkennen. Een andere strip waarin het werk van de maestro een rol speelt is *Reclame*. Fellini's *Casanova* wordt hierin op de televisie uitgezonden, onderbroken door reclame. Het verhaal verschijnt in Reis naar Tulum voor het eerst in kleur. Verder bevat het eerste deel van dit boek veel tekeningen, die Manara maakte naar Fellini's films en enkele tekeningen van Fellini zelf. Eén en ander wordt van commentaar voorzien door Fellini en de journalist **Vincenzo Mollica**, die zelf ook een rol speelt in het verhaal. Het verhaal dat nu van start kan gaan!

Het avontuur vangt aan in Cinecitta. **Mollica** en *Helen*, een typische **Manara**-vrouw, treden Cinecitta en de filmwereld van **Fellini** binnen en vanaf het eerste ogenblik treedt nu ook de lezer een realiteit achter onze realiteit binnen: de filmwereld en misschien wel de wereld van de geest, die niet ver ligt van het zichtbare. Helen belandt in het water wanneer ze probeert de hoed van de maestro te pakken (Fellini is niet graag blootshoofds). Op de bodem van het meer staat een vliegtuig klaar, waarin **Marcello Mastroiani** zit. De hoed zweeft naar hem toe en ook Fellini loopt nu het vliegtuig binnen. 'Kijk juffrouw, de hoed heeft eindelijk zijn hoofd teruggevonden. Misschien kan dit toestel dan nu starten...en daarmee het verhaal, dat ik heb bedacht.' Fellini maakt van Mastroiani *Snaporaz*, zijn alter ego, dat ook figureert in *Vrouwenstad* en stuurt hem op weg naar Tulum om daar een film te regisseren. De reis voert via Los Angeles en Mexico naar Tulum, waar de filmploeg een oude magiër ontmoet en een hoogst merkwaardig avontuur beleeft. Maar hoe zit het nu met de film?

Honingpotje; allerlei houdingen op de bank

Reis naar Tulum is een complex verhaal; elementen uit film en stripverhaal, bestaande personen (**Moebius**, **Jodorowsky** en **Manara** komen we tegen in L.A.) en Mexicaanse magie worden gecombineerd tot een verhaal, dat je in één keer uit moet lezen en ondergaan. Nadat Manara met *H.P.* en *Giuseppe Bergman* zijn leermeester **Hugo Pratt** eerde, eert hij nu **Fellini**, een meester van de cinema, met *Reis naar Tulum*. Het avontuur van Pratt en het avontuur van Fellini hebben raakvlakken, maar kennen ook hun eigen mythologie. Fellini heeft een bijzonder eigen manier van vertellen en we zagen het eerder in dit artikel: hij heeft er zelf twij-

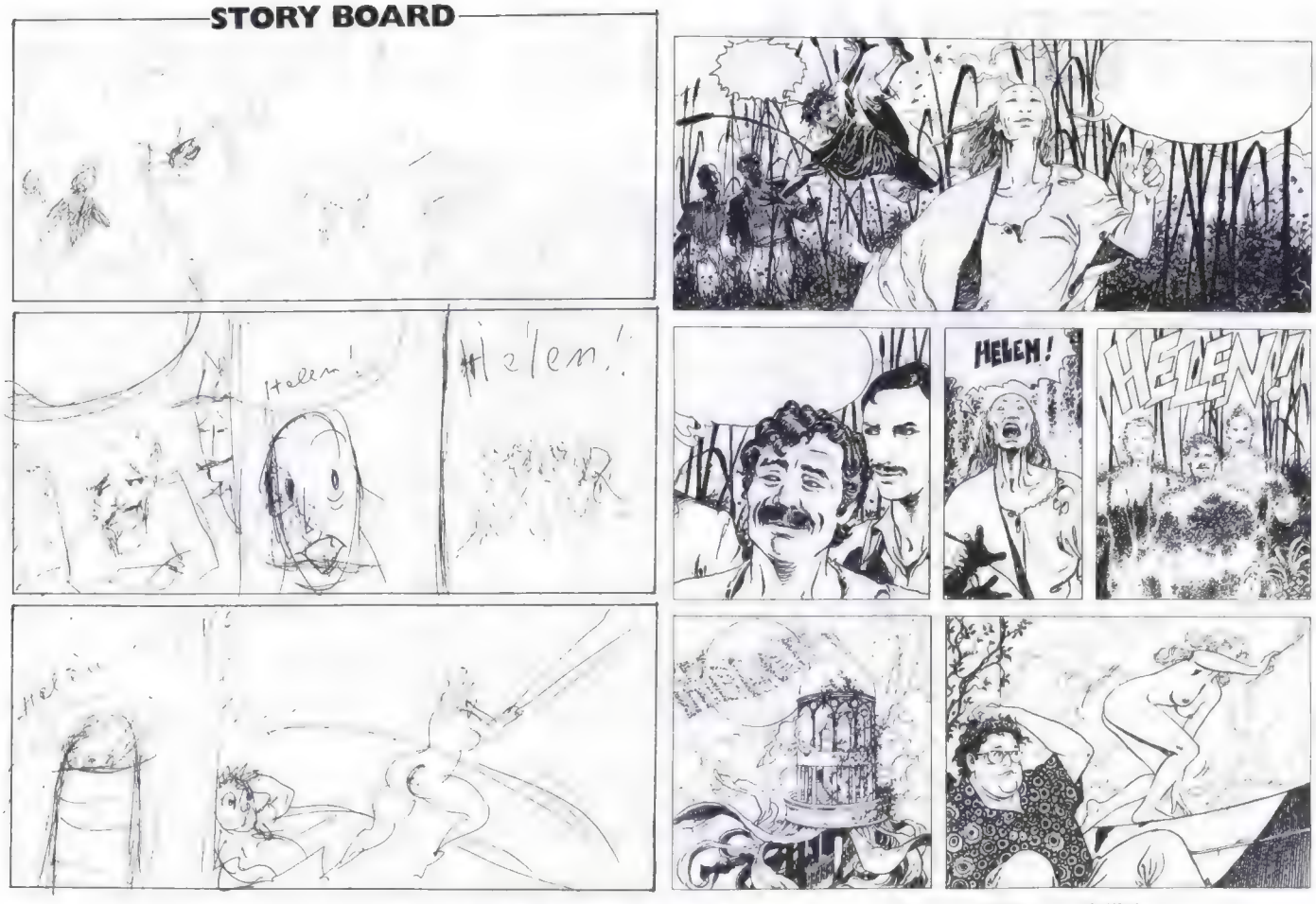

Van de schetsen van Fellini...
...tot de tekeningen van Milo Manara

fels bij gehad of deze manier van vertellen zich wel leent voor het stripverhaal. Het antwoord op Fellini's vraag is: ja! De toepassing op een stripverhaal van verteltechnieken zoals Fellini die gebruikt in zijn films, heeft een geslaagd experiment opgeleverd. Nu nog is moeilijk in te schatten wat dit betekent voor **Manara**'s toekomstige werk en, met een creatieve uitwisseling tussen cineasten en stripmakers, voor de ontwikkeling van het stripverhaal in het algemeen. Het zou interessant zijn als Fellini zou besluiten om *Reis naar Tulum* toch te verfilmen, zodat verdere studie mogelijk wordt. De tijd zal het leren.

Fellini heeft nooit het woordje 'einde' gebruikt aan het einde van zijn films en ook *Reis naar Tulum* kent geen einde. Er is een verhaal dat vliegtuigen, die op de bodem van een vijver liggen, eigenlijk

Frederico Fellini

films zijn, die nooit zijn gemaakt. 'En hoe eindigt het verhaal nu, meneer Fellini?' vraagt **Mollica** op één van de laatste pagina's van ons boek. 'Eindigt?' antwoordt de maestro, 'Wanneer begint het, bedoel je! Het begint nu, zo...' Op dat moment stijgt uit de vijver een vliegtuig op. Op weg naar...

Candid Camera
Loempia 1990
ISBN 90-6771-181-0
Prijs f16,90
(48 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Honingpotje, een avond alleen
Loempia 1990
ISBN 90-6771-162-4
Prijs f21,90
(44 pagina's, kleur, h.k.)

Reis naar Tulum
Casterman 1990
ISBN 90-303-8033-0
Prijs f42,50
(120 pagina's, kleur, h.k.)

MA
NA
RA

KOM TERUG NAAR HET STRAND! IK MOET JE EEN DROOM VERTELLEN! KOM TERUG!
ZOLANG JE HAAR VANAF 'T STRAND TOESPREEKT, HOORT ZE JE NIET! BOVENDIEN IS HAAR PLAATS NOG STEEDS DAAR...

ZONDER EINDE

Van de Waucquez-warenhuizen naar het Belgisch Centrum van het Beeldverhaal

FERRY.
& YVES DUVAL-

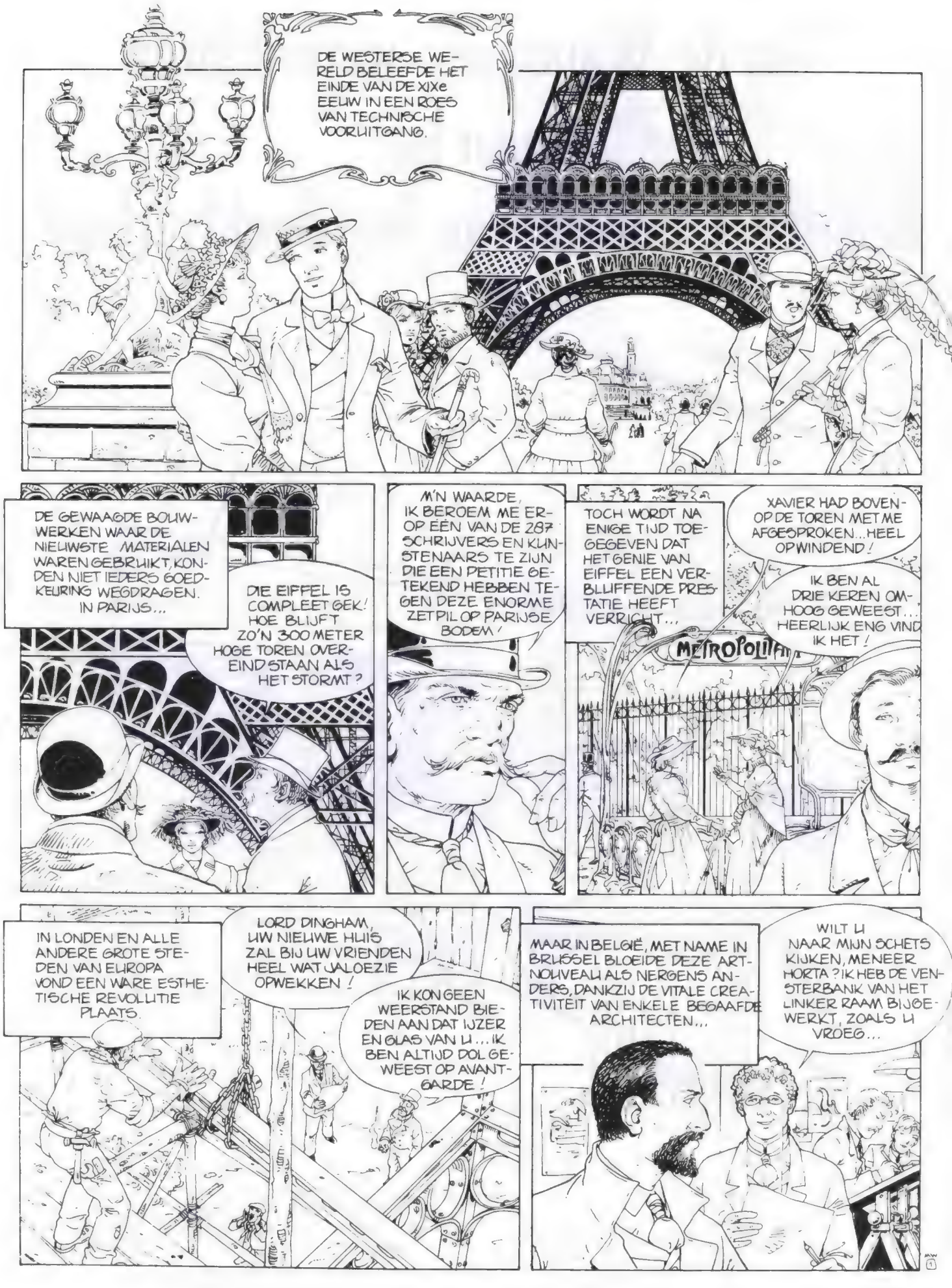
DE WESTERSE WERELD BELEEFDE HET EINDE VAN DE XIXe EEUW IN EEN ROES VAN TECHNISCHE VOORUITGANG.
DE GEWAAGDE BOUWWERKEN WAAR DE NIEUWSTE MATERIALEN WAREN GEBRUIKT, KONDEN NIET IEDERS GOEDKEURING WEGDRAGEN. IN PARIJS...
DIE EIFFEL IS COMPLEET GEK! HOE BLIJFT ZO'N 300 METER HOGE TOREN OVEREIND STAAN ALS HET STORMT?
M'N WAARDE, IK BEROEM ME ERop EEN VAN DE 287 SCHRIJVERS EN KUNSTENAARS TE ZIJN DIE EEN PETITIE GETEKEND HEBBEN TEGEN DEZE ENORME ZETPIL OP PARIJSE BODEM!
TOCH WORDT NA ENIGE TIJD TOEGEGEVEN DAT HET GENIE VAN EIFFEL EEN VERBLIJFFENDE PRESTATIE HEEFT VERRICHT...
XAVIER HAD BOVENOP DE TOREN MET ME AFGESPROKEN... HEEL OPWINDEND!
IK BEN AL DRIE KEREN OMHOOG GEWEEST... HEERLIJK ENG VIND IK HET!
METROPOLITAN
IN LONDEN EN ALLE ANDERE GROTE STEDEN VAN EUROPA VOND EEN WARE ESTHETISCHE REVOLUTIE PLAATS.
LORD DINGHAM, UW NIEUWE HUIS ZAL BIJ UW VRIENDEN HEEL WAT JALOEZIE OPWEKKEN!
IK KON GEEN WEERSTAND BIEDEN AAN DAT IJZER EN GLAS VAN U... IK BEN ALTIJD DOL GEWEEST OP AVANTGARDE!
MAAR IN BELGIË, MET NAME IN BRUSSEL BLOEIDE DEZE ART-NOUVEAU ALS NERGENS ANDERS, DANKZIJ DE VITALE CREATIVITEIT VAN ENKELE BEGAAFDE ARCHITECTEN...
WILT U NAAR MIJN SCHETS KIJKEN, MENEER HORTA? IK HEB DE VENSTERBANK VAN HET LINKER RAAM BIJGEWERKT, ZOALS U VROEG...

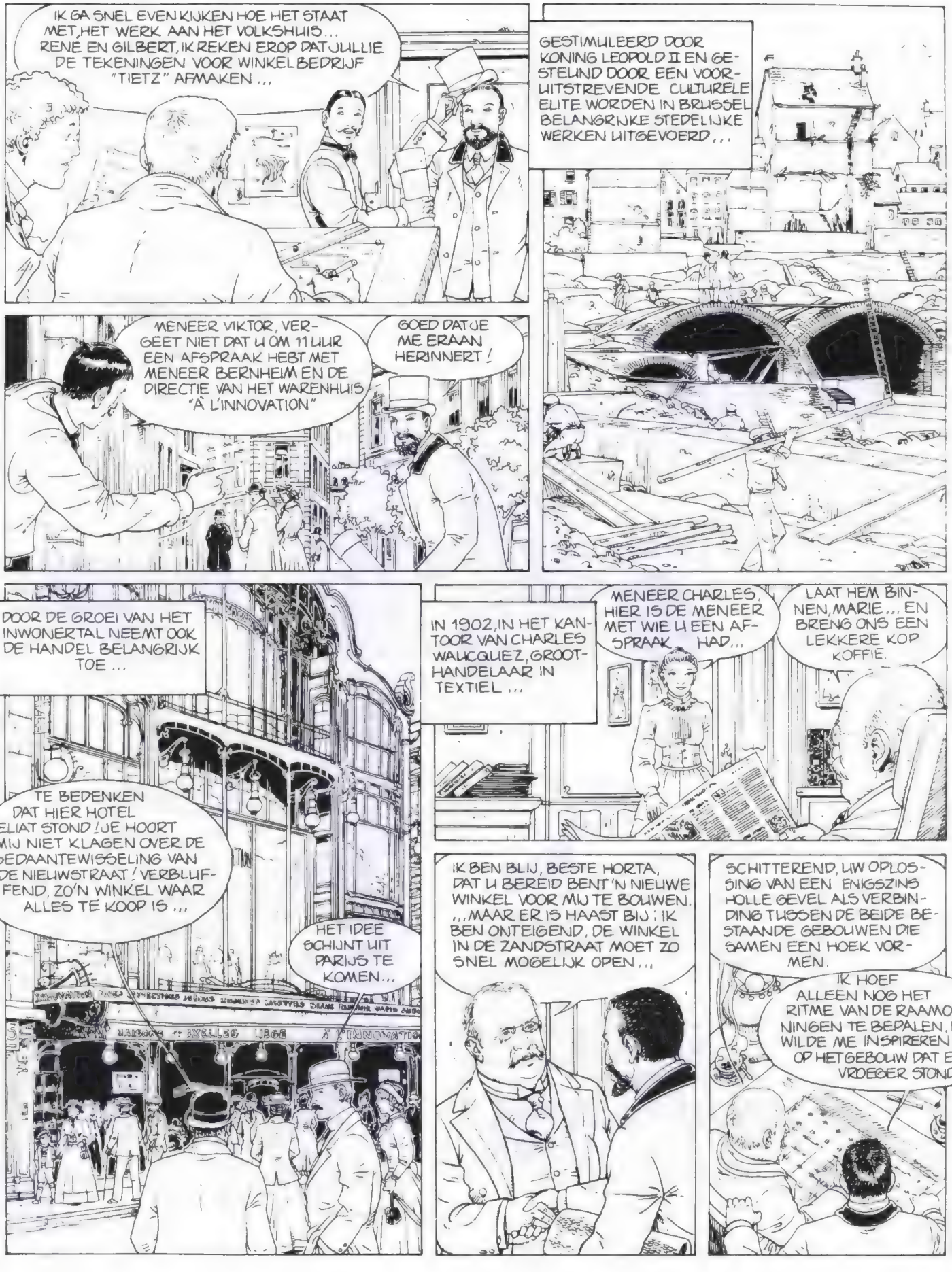
IK GA SNEL EVEN KIJKEN HOE HET STAAT MET HET WERK AAN HET VOLKSHUIS... RENÉ EN GILBERT, IK REKEN EROP DAT JULLIE DE TEKENINGEN VOOR WINKELBEDRIJF "TIETZ" AFMAKEN ...
GESTIMULEERD DOOR KONING LEOPOLD II EN GESTEUND DOOR EEN VOORUITSTREVENDE CULTURELE ELITE WORDEN IN BRUSSEL BELANGRIJKE STEDELIJKE WERKEN UITGEVOERD ...
MENEER VIKTOR, VERGEET NIET DAT U OM 11 UUR EEN AFSPRAAK HEBT MET MENEER BERNHEIM EN DE DIRECTIE VAN HET WARENHUIS "À L'INNOVATION"
GOED DAT JE ME ERAAN HERINNERT!
DOOR DE GROEI VAN HET INWONERTAL NEEMT OOK DE HANDEL BELANGRIJK TOE ...
TE BEDENKEN DAT HIER HOTEL ELIAT STOND! JE HOORT MIJ NIET KLAGEN OVER DE GEDAANTEWISSELING VAN DE NIEUWSTRAAT! VERBLIJFFEND, ZO'N WINKEL WAAR ALLES TE KOOP IS ...
HET IDEE SCHIJNT UIT PARIJS TE KOMEN...
IN 1902, IN HET KANTOOR VAN CHARLES WAUCQUEZ, GROOTHANDELAAR IN TEXTIEL ...
MENEER CHARLES, HIER IS DE MENEER MET WIE U EEN AFSPRAAK HAD...
LAAT HEM BINNEN, MARIE... EN BRENG ONS EEN LEKKERE KOP KOFFIE.
IK BEN BLIJ, BESTE HORTA, DAT U BEREID BENT 'N NIEUWE WINKEL VOOR MIJ TE BOUWEN. ... MAAR ER IS HAAST BIJ: IK BEN ONTEIGEND, DE WINKEL IN DE ZANDSTRAAT MOET ZO SNEL MOGELIJK OPEN ...
SCHITTEREND, UW OPLOSSING VAN EEN ENIGSZINS HOLLE GEVEL ALS VERBINDING TUSSEN DE BEIDE BESTAANDE GEBOUWEN DIE SAMEN EEN HOEK VORMEN.
IK HOEF ALLEEN NOG HET RITME VAN DE RAAMOPE NINGEN TE BEPALEN. IK WILDE ME INSPIREREN C OP HET GEBOUW DAT ER VROEGER STOND

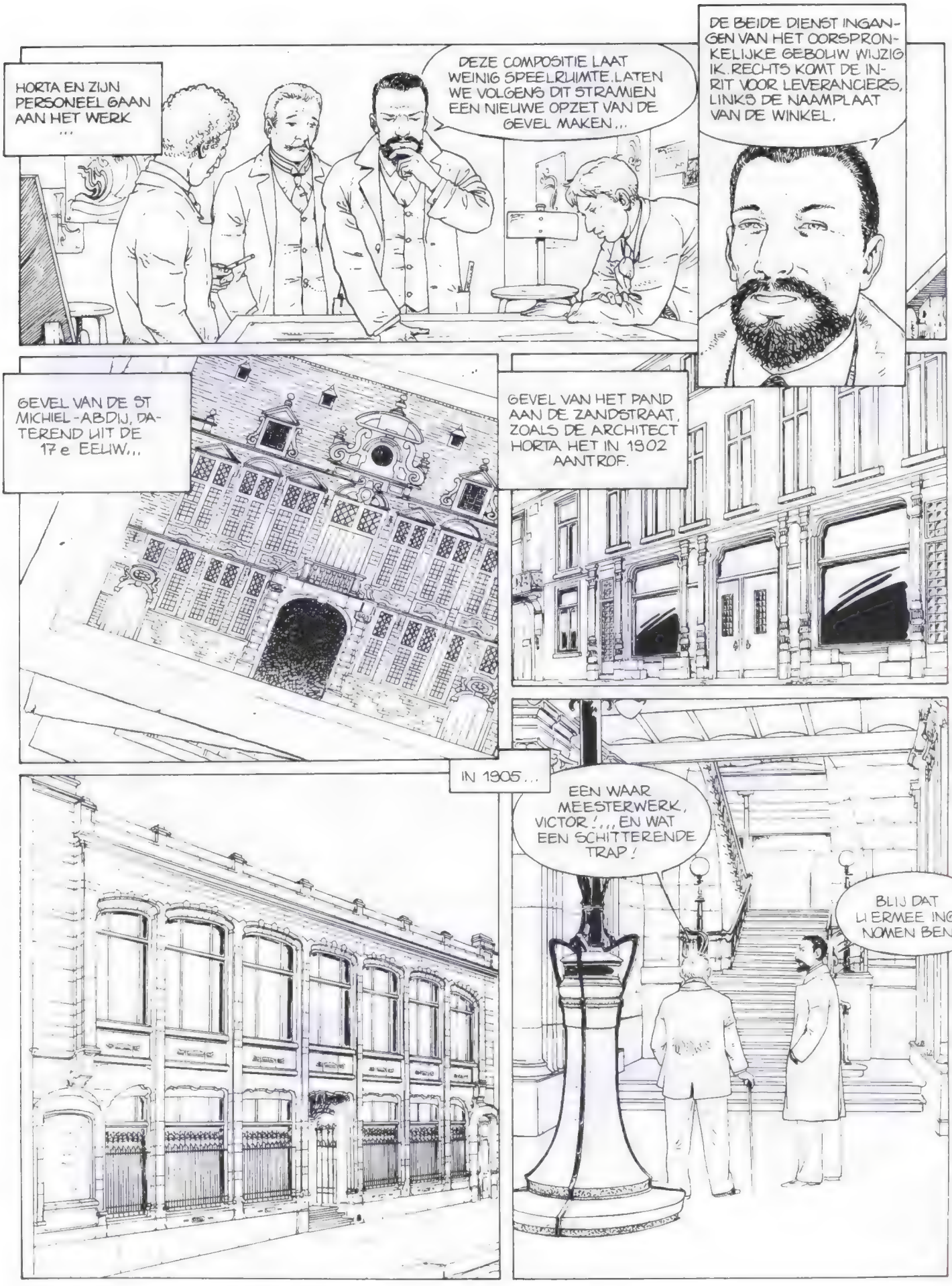
HORTA EN ZIJN PERSONEEL GAAN AAN HET WERK ...
DEZE COMPOSITIE LAAT WEINIG SPEELRUIMTE. LATEN WE VOLGENS DIT STRAMIEN EEN NIEUWE OPZET VAN DE GEVEL MAKEN...
DE BEIDE DIENST INGANGEN VAN HET OORSPRONKELIJKE GEBOUW WIJZIG IK. RECHTS KOMT DE INRIT VOOR LEVERANCIERS, LINKS DE NAAMPLAAT VAN DE WINKEL.
GEVEL VAN DE ST MICHIEL-ABDIJ, DATEREND UIT DE 17e EEUW...
GEVEL VAN HET PAND AAN DE ZANDSTRAAT, ZOALS DE ARCHITECT HORTA HET IN 1902 AANTROF.
IN 1905...
EEN WAAR MEESTERWERK, VICTOR!... EN WAT EEN SCHITTERENDE TRAP!
BLIJ DAT U ERMEE INGENOMEN BENT.

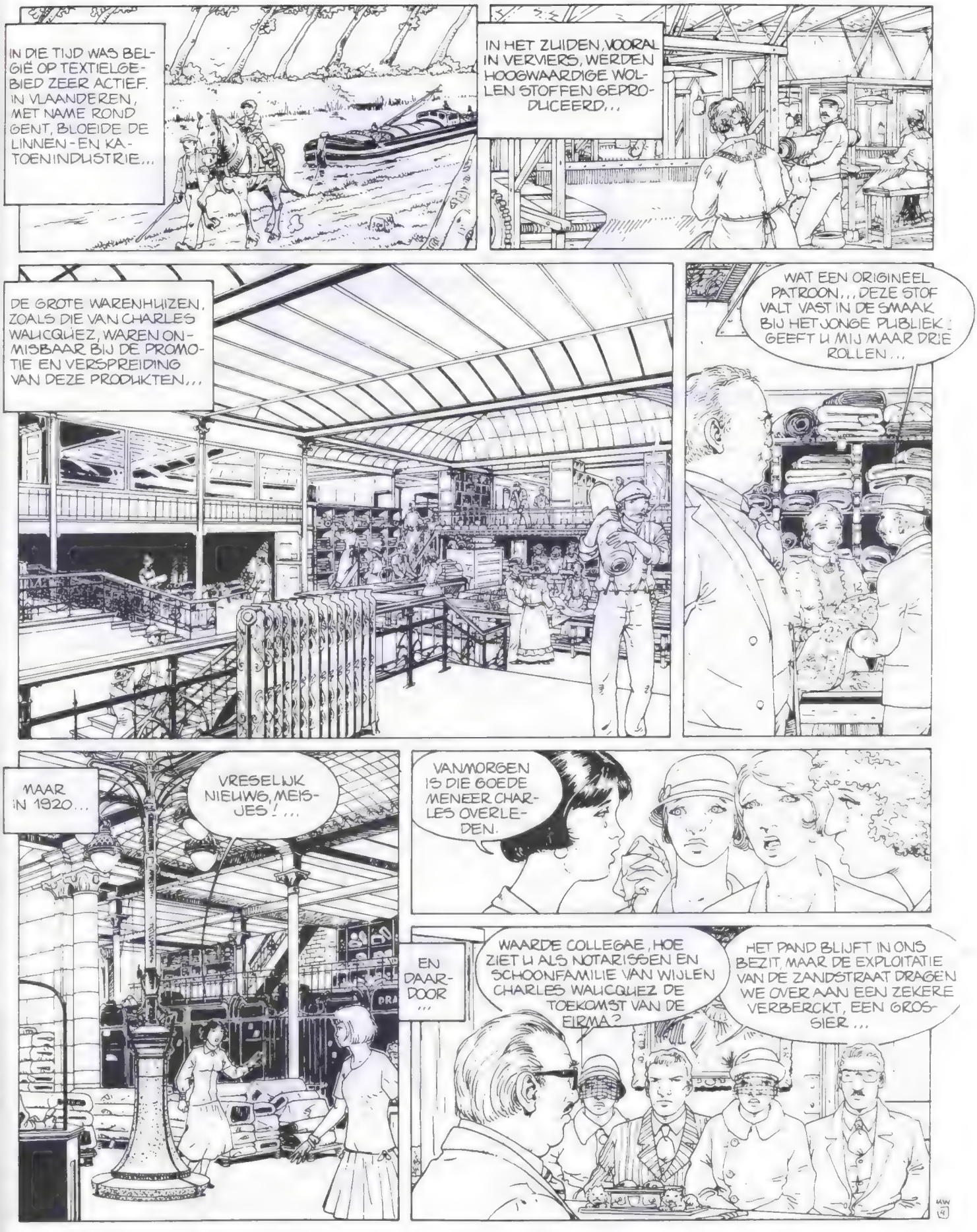
IN DIE TIJD WAS BELGIË OP TEXTIELGEBIED ZEER ACTIEF. IN VLAANDEREN, MET NAME ROND GENT, BLOEIDE DE LINNEN-EN KATOENINDUSTRIE...
IN HET ZUIDEN, VOORAL IN VERVIERS, WERDEN HOOGWAARDIGE WOLLEN STOFFEN GEPRODUCEERD...
DE GROTE WARENHUIZEN, ZOALS DIE VAN CHARLES WALICQUEZ, WAREN ONMISBAAR BIJ DE PROMOTIE EN VERSPREIDING VAN DEZE PRODUKTEN...
WAT EEN ORIGINEEL PATROON... DEZE STOF VALT VAST IN DE SMAAK BIJ HET JONGE PUBLIEK: GEEFT U MIJ MAAR DRIE ROLLEN...
MAAR IN 1920...
VRESELIJK NIEUWS, MEISJES!...
VANMORGEN IS DIE GOEDE MENEER CHARLES OVERLEDEN.
EN DAARDOOR...
WAARDE COLLEGAE, HOE ZIET U ALS NOTARISSEN EN SCHOONFAMILIE VAN WIJLEN CHARLES WALICQUEZ DE TOEKOMST VAN DE FIRMA?
HET PAND BLIJFT IN ONS BEZIT, MAAR DE EXPLOITATIE VAN DE ZANDSTRAAT DRAGEN WE OVER AAN EEN ZEKERE VERBERCKT, EEN GROSSIER...

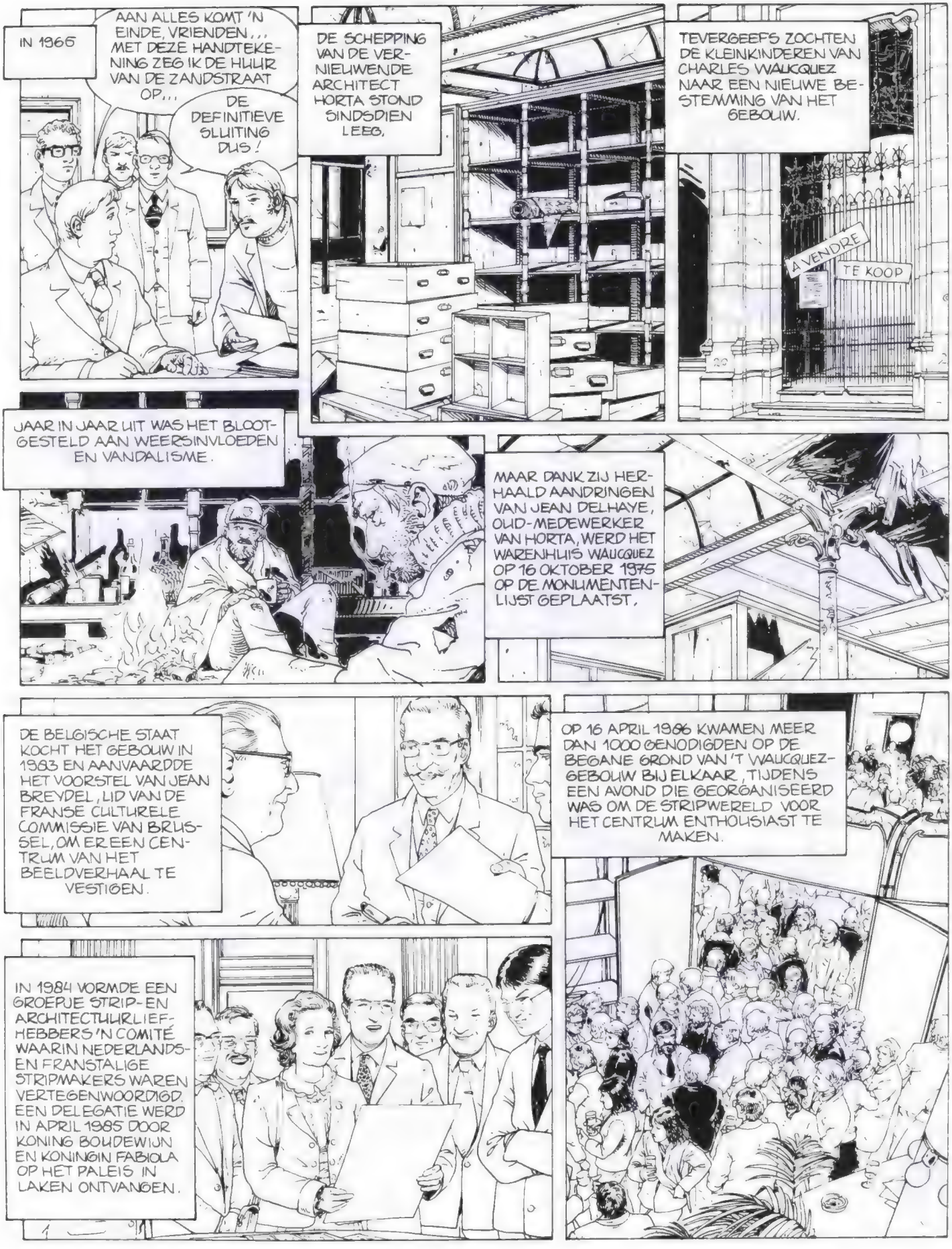
IN 1965
AAN ALLES KOMT 'N EINDE, VRIENDEN... MET DEZE HANDTEKENING ZEG IK DE HUUR VAN DE ZANDSTRAAT OP...
DE DEFINITIEVE SLUITING DUS!
DE SCHEPPING VAN DE VERNIEUWENDE ARCHITECT HORTA STOND SINDSDIEN LEEG.
TEVERGEEFS ZOCHTEN DE KLEINKINDEREN VAN CHARLES WAUCQUEZ NAAR EEN NIEUWE BESTEMMING VAN HET GEBOUW.
A VENDRE
TE KOOP
JAAR IN JAAR UIT WAS HET BLOOTGESTELD AAN WEERSINVLOEDEN EN VANDALISME.
MAAR DANK ZIJ HERHAALD AANDRINGEN VAN JEAN DELHAYE, OUD-MEDEWERKER VAN HORTA, WERD HET WARENHUIS WAUCQUEZ OP 16 OKTOBER 1975 OP DE MONUMENTENLIJST GEPLAATST.
DE BELGISCHE STAAT KOCHT HET GEBOUW IN 1983 EN AANVAARDDE HET VOORSTEL VAN JEAN BREYDEL, LID VAN DE FRANSE CULTURELE COMMISSIE VAN BRUSSEL, OM ER EEN CENTRUM VAN HET BEELDVERHAAL TE VESTIGEN.
OP 16 APRIL 1986 KWAMEN MEER DAN 1000 GENODIGDEN OP DE BEGANE GROND VAN 'T WAUCQUEZGEBOUW BIJ ELKAAR, TIJDENS EEN AVOND DIE GEORGANISEERD WAS OM DE STRIPWERELD VOOR HET CENTRUM ENTHOUSIAST TE MAKEN.
IN 1984 VORMDE EEN GROEPJE STRIP- EN ARCHITECTUURLIEFHEBBERS 'N COMITÉ WAARIN NEDERLANDS- EN FRANSTALIGE STRIPMAKERS WAREN VERTEGENWOORDIGD. EEN DELEGATIE WERD IN APRIL 1985 DOOR KONING BOUDEWIJN EN KONINGIN FABIOLA OP HET PALEIS IN LAKEN ONTVANGEN.

VELE BEROEMDE STRIPMAKERS WAREN BIJ DE "AFTRAP" AANWEZIG... EINDELIJK WAS HET ZOVER
DE ARCHITECTEN PIERRE VAN ASSCHE EN MICHEL LELOUP MAAKTEN DIEPGAAND STUDIE VAN DE EISEN DIE EEN DERGELIJK CENTRUM STELDE VOORDAT ZE EEN DEFINITIEF ONTWERP MAAKTEN...
WE HEBBEN ER STEEDS OPGELET DAT DE NIEUWE RUIMTEN OP VELE MANIEREN BRUIKBAAR ZIJN.
MAAR ONZE EERSTE ZORG WAS DE SAMENSPRAAK MET HET CONCEPT VAN HORTA. 'T RITME VAN ZIJN ONTWERP WAS ONZE LEIDRAAD.
DEZE RESTAURATIE LUISTERT ZO NAUW DAT ER SPECIALISTEN UIT VENETIË MOESTEN OVERKOMEN.
IS HET CENTRUM EEN MUSEUM, EEN BIBLIOTHEEK OF EEN BOEKHANDEL?
VAN ALLES EEN BEETJE, MAAR OP DE EERSTE PLAATS TOCH EEN PLEK WAAR ALLE ASPECTEN VAN HET BEELDVERHAAL AAN BOD KOMEN. ER ZIJN ZO'N 600 PROFESSIONELE TEKENAARS EN SCENARISTEN MET HUN WERK VERTEGENWOORDIGD.
EEN SOORT ETALAGE VAN DE STRIP DUS, EEN INFORMATIECENTRUM?
JA, EEN PLEK WAAR MENSEN ELKAAR KUNNEN ONTMOETEN OM ERVARINGEN UIT TE WISSELEN. STRIPMAKERS KUNNEN ER PRATEN MET COLLEGA'S EN LEZERS. HOPELIJK ONTDEKKEN ARCHITECTUURLIEFHEBBERS DE NEGENDE KUNST EN ZIJN STRIPLIEFHEBBERS VERRUKT VAN DE "BELLE EPOQUE", DIE GESTALTE KREEG IN DIT GEBOUW VAN VICTOR HORTA, ONTSTAAN TOEN BRUSSEL DE HOOFDSTAD VAN DE ART NOUVEAU WAS.
FERRY - 13 08 89
& YVES DUVAL -
GUY DESSICY -

STRIPS MET EEN KUIFJE

SEKS, EROTIEK EN PORNO IN STRIPS

'Wat een prachtige nacht, hè Bobby,' zegt *Kuifje* **en hij bedoelt er verder niets mee, terwijl hij zedig de sterren bewondert. Kuifje, de sterreporter, was vermoedelijk een jongen, maar dat heeft** Hergé **nooit echt duidelijk gemaakt. Ik denk, dat Kuifje onzijdig is, net als zijn neefje** *Suske* **en zijn achterneefje** *Jommeke* **en zijn buurjongetje** *Bert Bibber*. **Geen kuifje in hun broekje.**

Uitgerekend in het stripland België, met de grootste en braafste striphelden die er te vinden zijn, worden 'strips voor volwassenen' altijd op één lijn gezet met seks en/of geweld. Een striproman, een stripnovelle zijn even vrolijk bestaande stripgenres, maar die worden niet gehanteerd. Strips voor volwassenen zijn per definitie seksverhaaltjes, waarbij het verhaal niet belangrijk is, alleen de prentjes tellen. Als ze op pagina één nog niet aan het wippen zijn, is het maar lala. Geoefende striplezers of mensen die het zeer uitgebreid aanbod op de stripmarkt volgen, weten beter. In het Nederlands en het Frans samen verschijnt er elke werkdag een nieuwe strip.

Uiteraard bestaan er strips voor volwassenen met variaties tussen seks, erotiek en porno, maar het is een sterke minderheid. Ik heb hier niet de bedoeling om met allerlei pedagogische en didactische fijnzinnigheden, wijsheden en bewijzen aan te tonen hoe clean strips voor volwassenen wel kunnen zijn, nee, we gaan het gewoon hebben over die seks-, porno- en erotische strips.

Verschil?

Is er een verschil tussen seks, erotiek en pornografie? Wat heet! Natuurlijk, de bijklanken al, voel je? In het Grieks was het pornographos van porné (hoer) en graffein (schrijven). Oorspronkelijk waren het dus geschriften van prostituées.

Als we seks een normale klank geven, moeten we nog een onderscheid vinden tussen erotiek en porno. Is erotiek doorgedreven seks of ingehouden porno?

door

PATRICK VAN GOMPEL

Moet je van porno spreken als de geslachtsorganen getoond of beschreven worden en staat er dan porno in medische boeken? Is het pas porno als de geslachtsdelen in actie komen? Is het wiebelend kunstwerk in *A clockwork orange* dan ook porno? En kan erotiek porno zijn, omdat porno altijd erotiek is? En wat doen we met die meerletterwoorden op het gebied van kunst?

Wellicht zal er niemand struikelen over de erotische kracht van een vliegtuig van **Panamarenko**, maar zal een sensueel mondje van **Andy Warhol** of een moeilijk vrouwelijk naakt van **Picasso** aan andere dingen dan een vliegtuig doen denken. Zoek het maar uit. Seks, erotiek en porno horen thuis in hetzelfde bordeel, maar ik heb niet de juiste sleutel van elke kamer op zak.

The godfather

Voor je iets over dit onderwerp op papier zet, getekend of geschreven, moet je onvermijdelijk de naam van de Amerikaanse psychiater **Frederic Wertham** laten vallen (zie voor uitgebreide artikelen over Wertham: Stripschrift, jaargang 23, nummer 6). Deze zieltjesredder schreef in 1953 *Seduction of the innocent* (Verleiding van de onschuldigen). In 1948 was er in Amerika al een aanvullende wet op de Supreme Court op publikaties, die met geweld, bloed en misdaad te maken hadden. Wertham zette de spelregels eens extra op een rijtje en dat leidde tot de Comics Code, waarvan de spetters ook in Europa voelbaar waren. Over seks en erotiek – porno was helemaal een vies woord in de stripwereld van toen – werden de volgende bepalingen vastgelegd:

- Naaktheid, in welke vorm dan ook, is verboden. Suggestieve en prikkelende afbeeldingen zijn niet toegestaan.
- Vrouwen moeten realistisch getekend worden, zonder enige nadruk op lichamelijke kwaliteiten.

Daarnaast werd nog bepaald hoe een scheiding moest worden uitgebeeld en wat niet toegestane seksuele betrekkingen en voorkeuren waren, zogenaamde perversiteiten. En verder was duidelijk gemaakt hoe er op het familieleven moest worden (neer)gekeken. En je leest nog verder zonder je lach in te houden?

Vlaanderen boven

De Italiaanse tekenaar **Milo Manara** zegt altijd, dat eigenlijk alleen seks en het avontuur hem werkelijk interesseren in het leven. Manara tekent die dingen trouwens ook. De Vlaamse tekenaars hebben vooral belangstelling voor het avontuur, zo blijkt. Seks in de Vlaamse strip, uitzonderingen bevestigen de regels.

Per definitie is de Vlaamse strip braaf, omdat Vlaanderen braaf is. In Vlaanderen worden goede familiestrips gemaakt, die moeten verkopen en niemand tegen de borsten mogen stuiten. De (strip)cultuur van een land, is het land. *Suske en Wiske*,

Manara, 'n druk op het knopje en...
(uit: *De Schakelaar*)

Jommeke (door mij graag Stommeke genoemd), *Piet Pienter en Bert Bibber*, *Kiekeboe*, *Nero*, *Robert en Bertrand*; niemand zegt dat daar seks in moet staan, want ze zijn bedoeld voor een altijd breed en groen publiek.

Toen er voor het eerst zichtbaar naakte borsten uit een bad kwamen in *De Rode Ridder* van **Karel Biddeloo** in de stijve krant De Standaard en het populistische Het Nieuwsblad, was dat voorpaginanieuws voor De Morgen, die zo'n tien jaar geleden nog heel veel durfde. Ja, dat was deze eeuw vermeldenswaard, maar niet eens tien jaar geleden. En ook **Hec Leemans** pakt in Het Laatste Nieuws sporadisch uit met een blote *Zita* in de strip *Bakelandt*. Nee, ik heb geen zin om een uitgebreide discussie op te zetten over het 'functionele' bloot. Nogal wat tekenaars, net als filmmakers, beginnen daar een boompje over op te zetten als ze seks willen goedpraten. Bloot is bloot, meestal, en als het functioneel is, zal het zeker wat beter in het verhaal passen of beter bij de auteur, die het dan leuk vindt om bloot te gebruiken.

Een ander soort bloot of seks, is terug te vinden bij de heren **Piraña** en **Kamagurka**. Kamagurka is niet vies van enkele scatologische spitsvondigheden en Pirana wordt gek van neuken met zwarte vrouwen of beter: van net niet neuken. Zijn deze heren enigszins gestoord? Worden zij geremd in hun publikaties? Wellicht wel: zelfcensuur; de uitgever en de verspreider bepalen de publikatiemogelijkheden. Nogal logisch, dat Pirana andere cartoons voor het doorbrave katholieke dagblad Het Volk maakt dan voor de Vlaamse versie van het wat wulpsere weekblad Panorama. En het is even vanzelfsprekend, dat Kamagurka in Humo en in Nederlandse en Franse bladen, en zeker in zijn eigen blad *Lava* vrij ver kan gaan.

Ik heb niet de indruk, dat Piraña en Kamagurka balanceren tussen wat kan en echt niet kan. Ze kennen hun eigen grenzen. Ze roepen bij hun lezers ook niet echt de bijnaam op van grote pornotekenaars. Hun tekenstijl is ook inhoudelijk aanvaard, bij een uiteraard toch nog beperkt publiek.

Bucquoy, korter maken van penissen

Bucquoy

Van een ander ras –Roeselare– is de Vlaamse scenarist **Jan Bucquoy**, die via Frankrijk bij ons bekend is geworden. Bucquoy is anti-fascist, anarchist, republikein, papen- en koningenvreter, een avonturier, die voor eeuwig en drie dagen met een erectie zou willen rondlopen. En dat is merkbaar in zijn werk. Hij maakt strips die (gedroomde) autobiografieën zijn. In bijna al zijn verhalen komt er seks aan te pas. Niet altijd even denigrerend, vaak grappig, dikwijls hard, maar altijd aanwezig.

Zo schreef Bucquoy in *De Bidsprinkhaan*, getekend door **Hernu**, een hallucinante drugdroom neer. Volgespoten met heroïne gaan jonge vrouwen op zoek naar de Twee Manen, het beloofde land. De jonge vrouwen beginnen mannen te haten, omdat ze niet thuishoren in hun dromen. En die haat zetten de aantrekkelijke meisjes om in het wat korter maken van penissen. De wraak van de lichtjes geamputeerde mannen is mogelijk nog weerzinwekkender: het roven van nog niet geboren baby's bij zwangere vrouwen. Uiteindelijk is het een nogal ingespoten magisch-realistische strip. Een verhaal om even met de ogen te knipperen en om bij het lezen toch even onbewust de knieën wat dichter bij elkaar te houden, voor de mannelijke lezers alvast. Moet kunnen, zet er zelf maar een punt of een vraagteken achter.

Bucquoy is ook de man achter *Spetters*, waarvan er in 1981 nog geen tien nummers verschenen. Er zat nogal wat seks in, maar dat heeft het 'eerste stripblad voor volwassenen in Vlaanderen en Nederland' niet doen verkopen. En kijk, bijna tien jaar later ontwerpt Bucquoy opnieuw een blad. *Dol* heet het en de ondertitel is 'Satirisch en vulgair maandblad'. In dat roze blaadje porno-achtige teksten en vagina-foto's en natuurlijk strips. In de voorbije zomernummers heeft hij een aantal bekende stripparodieën nog eens afgedrukt.

Eigenlijk bestaan er niet zoveel parodieën. Die van **Roger Brunel** zijn de bekendste en wellicht ook de beste. De beste zijn ook de legale, meestal erg beschaafde werkjes. Onlangs verscheen er bij de Nederlandse uitgeverij Arboris een bundeling parodieën, die zowaar gemaakt werden door de oorspronkelijke auteurs van de aan de schandpaal genagelde striphelden. De titel ervan luidt simpelweg *Parodieën*. De illegale komen van amateurs, die het prettig vinden om de striphelden te ontluisteren en te ontluizen. Als ze handig werken, verdienen ze er ook een centje mee. In die zielig aandoende werkjes horen volgende klasbakken thuis: *De glunderende gluurder* door **Silly Wandelpeen**, *Het seksuele leven van Suske en Wiske*,

Seksparodie: slechte tekenkwaliteit

I'm a poor lonesome cowboy and I'm fucking far away from home. Nog eentje: *De zwerftocht van de gluursmurf*, een redelijke bewerking, waarbij de blauwe mannetjes wel een grote smurf blijken te hebben en waarbij het geslacht van de smurfinnen toch wel duidelijk is. En blijkbaar is het hoofddeksel van de smurfjes een ideaal instrument om de liefde mee te bedrijven. Of *Kuifje in Zwitserland* of *Een jonge reporter aan de rol*. Zonder veel moeite kan je ook *Asterix de geilaard* vinden. Die verhaaltjes zijn soms heel even grappig, maar hun gezamenlijke kenmerk is: slechte tekenkwaliteit. Er bestaat wel een leuke seksparodie van

Natasja, de schitterend getekende strip van **François Walthéry**, waarin de stewardess er fris en vrolijk bijloopt. **Jaap de Boer** en **Joop van Linden** (rara?) maakten zo'n goed getekende parodie, dat je zou denken, dat Walthéry zelf even schuin is gegaan. Maar hij ontkent dat altijd en overal.

Denk niet, dat dit een recent verschijnsel is. In de jaren twintig en dertig bestonden in Amerika al de eight-pagers. In die achtpagina-strips werden stripfiguren en filmsterren neergetekend in allerlei leuke neukhoudingen. *Popeye* en *O-Lijfje*, **Ginger Rogers** en **Fred Astaire** smaakten dat genoegen.

West en zuid

De beroemdste erotiektekenaar van het ogenblik is ongetwijfeld **Milo Manara**. Zijn bekendste boek – *De Schakelaar* – waarin een mannetje met een schakelaar het droommeisje met een druk op een knop uit de bol kan laten gaan. Waar, wanneer en hoe ook. Een druk op het knopje en de meid shockeert de bezoekers van een tentoonstelling, de hotelgasten in de lift, op straat; het speelt geen rol. Van *De Schakelaar* is ook een filmversie gemaakt met **Florence Guérin** in de hoofdrol en die film is knap vervelend. De strip is fantasierijker. Manara mag dan wel komen uit het circuit van de goedkope Italiaanse pornostripboekjes, hij heeft er alvast veel in kunnen oefenen. Hij hanteert een perfecte, ronde tekenstijl en om zijn erotische boodschap duidelijk te maken, weet hij zijn decors mooi te doseren. Zijn bewondering voor de andere grote Italiaanse tekenaar en verhalenverteller **Hugo Pratt** is opmerkelijk. Wellicht daarom ook dat Manara nog eens een goed verhaal kan vertellen. Zijn erotische verhalen zijn dus iets meer dan een reeks goedkope wipjes. Een andere Italiaan die zijn beroepsloopbaan aan de erotiek heeft gewijd, is **Guido Crepax**. Crepax zette bij voorkeur de grote literaire werken om in strips, zoals *Emmanuelle*, *Histoire d'O* en *Justine* van **De Sade**. Crepax werkte sadomasochisme vaak heel gedetailleerd uit. Hij bracht barok in de erotische strip.

Nog één van de basiswaarden in dit soort strips is de Amerikaanse undergroundtekenaar **Robert Crumb**. Inhoudelijk veelzijdiger, veelpotiger ook, dan de twee net genoemde Italianen. Crumb is de schepper van *Fritz the Cat* en van nog een bonte verzameling rare snuiters. Hij tekent van die dieren en mensen met veel te dikke koppen, poten, armen en benen. Op zich kan hij echt lelijk erotisme op papier zetten, maar de man is zo verschrikkelijk geestig. Mr. Sixties trotseert de geschiedenis.

Fig. 1

Fig. 2

Bewust herhaal ik niet wat elk geschiedenisboekje doet: de strip *Barbarella* van **J.C. Forest** en de gevolgen van dat eerste, zo aanvaarde sekswerkje.

Feit is, dat Frankrijk toonaangevend is in dit stripgenre. **Georges Lévis** debuteerde in de pocketjes, maar zijn twee meisjesfiguren *Liz* en *Beth* kwamen snel in *Bédé Adult*, eigenlijk het eerste echt erotische stripmagazine in Frankrijk en toch heel wat anders van opzet dan het in 1973 gelanceerde *L'echo des savanes*. Nog iemand die laat in het porno-circuit is gestapt is **Colber**, iets vulgairder dan Lévis. Maar als je nog namen wil: **Martin Veyron**, **Pichard**, **Lucques**, **Jacques Géron**, **Gérard Leclaire**, **Alex Varenne**, **Wolinski**, **Cabu**, **Reiser**, **Cavell** en misschien ook grote jongens: **Erich von Götha**, **Rotundo**, **Alain Mounier**, **François Thomas**, **Philippe Bertrand**, **Franco Saudelli**, **Paolo Eleuteri Serpieri** en nog een buitenbeentje: **Vuillemin** met zijn geestelijke bewaarengel *Professeur Choron*.

Zouden we Nederland nog bijna vergeten met **Borrebach**, met **Erik Schreurs** die *Joop Klepzeiker* tekent, met een lichtjes prikkelende **Familie Doorzon** van *Gerrit de Jager* en met de goede en brave familiestrip *Jan, Jans en de kinderen* van **Jan Kruis**. Met die strip is er niets aan de hand, de naam van de tekenaar past even in dit overzichtje. Zeker niet te vergeten in Nederland is **Dick Matena**, die met verhalen als *De prediker* de censuur tegenkwam en met albums als *De laatste dagen van Edgar Allan Poe* en *Gauguin en Van Gogh* gedurfde thema's op soms gewaagde wijze in beeld zette. Het hangt er maar van af wat je gewaagd noemt. Of **Peter van Straaten**, de tekenende **Simon Carmiggelt**, die een paar albums maakte met erotische cartoons. Sterk observerend als altijd en uitdagend voyeuristisch. Het onderwerp seks/erotiek/porno in strips is vrij uitgebreid, maar aan gespecialiseerde stripbladen is er niet zo'n overvloed. In Vlaanderen brengt **Jef Meert** met Loempia nogal wat op de markt, in Nederland strijkt uitgeverij Sombrero die eer op, terwijl daar sinds kort ook Phofil Boek actief is met titels als *Wilde Vanessa*, *Terugkeer van Pussycat* en *Club Avalon* binnen de Capone-, de Caligula- of de Casanova-reeks. De tijdschriften zijn eigenlijk beperkt tot *BD-Adulte*, *BD-X*, *SM-Comix* en *Uitverkocht Special*.

Wie bij dit noodgedwongen overzichtje op stap wil gaan voor meer informatie kan onderstaand lijstje proberen te raadplegen. Maar deze boeken zijn moeilijk tot zeer moeilijk te vinden. Beter dan alle mogelijke achtergronden te leren kennen, kan je misschien het huidig aanbod zelf even onderzoeken. En de beste manier om dat te doen is een (deftige) stripwinkel

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

1. Crepax
2. Colber
3. Levis
4. Pichard en Wolinski
5. Paolo Elenteri Serpieri
6. Uitgave Phofil
7. Peter van Straaten

Fig. 7

binnenstappen. De meeste striphandelaren kennen hun vak bijzonder goed, ook het genre waarover dit stuk gaat.

Literatuur

Bourgeois, Michel: *Erotisme et Pornographie dans la bande dessinée*, Editions Jacques Glénat, Grenoble, 1978.
Eijck, R. van, Frederiks, H., Schifferstein M. e.a.: *Vrouwen van papier, Erotiek in strips*, Vonk uitgevers, Zeist, 1984.
Filippini, H.: *Dictionnaire de la bande dessinée*, Bordas, Paris, 1989.
Groensteen, T.: *La bande dessinée depuis 1975*, MA Editions, Paris, 1985.
Kousemaker, E., Kousemaker, K., Smet, J.: *Wordt vervolgd, Stripleksikon der lage landen*, Het Spectrum, Utrecht/Antwerpen, 1979.
Lo Duca, J.M.: *Le dictionnaire érotique*, Propera, 1972.
Lo Duca, J.M.: *Manuel des confesseurs et kraftebing en bandes dessinées*, Editions Dominique Leroy, Paris, 1982.
Lo Duca, J.M.: *Luxure de luxe*, Editions Dominique Leroy, Paris, 1983.
Schodt, Frederik L.: *The world of Japanese comics, Manga! Manga!*, Kodansha International, Tokyo, 1986.
Stripschrift(en)
Brok, H.: *Kuifje, Van leerlingjournalist tot wereldberoemd reporter*, Vonk uitgevers, Zeist, 1979.
Frigidaire, Enciclopedia normale vol. XXI, 71: Fumetti Specialita, ottobre 1989.
Playboy, Belgische editie, oktober 1989.
Plus honderden stripalbums ...

Patrick van Gompel (1957) is als journalist werkzaam bij de Vlaamse Televisie Maatschappij (VTM).

Hondse Lust

Cadelo
Casterman 1990
ISBN 90-303-8113-2
Prijs f 23,90 / Bfr.425
(64 pagina's, kleur, h.k.)

Hondse lust is een bijzonder boek, dat op een bijzondere manier tot stand is gekomen.
De auteur verzocht de lezers van het Franse stripblad *(A Suivre)* hem te helpen met het uitwerken van het scenario. Aan de hand van de ingezonden brieven distilleerde **Silvio Cadelo** het verhaal. En het resultaat mag er zijn.
De hoofdpersoon, Hondse Lust, behoort tot een hermafrodiet geslacht van dwangmatige moordenaars. Deze vreemde wezens gaan gebukt onder hun lot. Zo ook de vader van Hondse Lust, die op een goede dag besluit de genetische vloek te doorbreken. Hij doodt een onschuldig mens, snijdt het hart uit en implanteert dit orgaan in het lichaampje van zijn pasgeboren 'zoon'. De operatie lukt en Hondse Lust groeit op tot een begaafde en kunstminnende knaap, die vrij lijkt van de moordlustige aandriften van zijn ras. De prijs die hij voor zijn vrijheid moet betalen is hoog. Een onvrijwillige vadermoord is de aanzet tot een meeslepend avontuur, dat culmineert in een confrontatie tussen Hondse Lust en zijn 'zuster'.
Cadelo toont ons, met een futuristisch Parijs als achtergrond, een wreed, ontroerend, hartstochtelijk, maar vooral fascinerend universum. Het is een wereld die –als alle samenlevingen– behoort aan de rijken en de sterken, maar er is gelukkig niets dat herinnert aan de troosteloze grauwheid die onze maatschappij karakteriseert. Hoewel Hondse Lust door zijn afkomst een ontwortelde is, gaat hij onverstoorbaar door het leven.
De wisselwerking tussen Latijns fatalisme en een onverwoestbare levensvreugde verleent diepte aan het verhaal, dat gecompliceerd en rijk aan onverwachte wendingen is.
Dit doet echter niets af aan de leesbaarheid. Het album boeit van begin tot eind en telt meerdere indrukwekkende momenten. Vooral de liefdesscène in de trein is van een verstilde schoonheid. Cadelo weet de lezer te betoveren met een boek dat volstaat met prachtige details en intrigerende vertakkingen.
Misschien moet Hondse Lust gelezen worden als een droom. En in die droom ziet iedereen zijn persoonlijke fantasieën en angsten weerspiegeld.

EdG

Marine 3: De zwarte kreeft

Tranchand & Corteggiani
Lombard 1990
ISBN 90-6421-820-X
Prijs f 7,95 / Bfr.145
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Een meisje valt tijdens een hevige storm overboord: dat is het begin van het verhaal –dan wel van de droom– van Marine, de

hoofdpersoon. Zij komt op de zeebodem weer tot leven en ontmoet daar de meest vreemdsoortige, gekke, lieve en angstaanjagende wezens. Ongewild is ze de aanleiding tot een grote strijd tussen de vissen, de kwaaie zeerovers en de reuzekrabben, aangevoerd door de zwarte kreeft. Maar door de loslippigheid van één van de piraten, door het heldhaftige zeepaardje (blijft een schitterend onderwerp voor een dergelijk verhaal) –dat klein maar snel is en zich ook nog eens enorm op kan blazen– en door het ingrijpen van de octopus, komt alles toch in orde.
Op zich geen bijzonder of origineel verhaal, maar de tekeningen maken er iets moois van. De piraten zijn echt griezelig, de zwarte kreeft is echt gemeen en de storm is prachtig getekend in een Neptunus-vorm. Bovendien zijn bijfiguren als de kleine krab ontegenzeggelijk geestig en geven ze de plot een extra kleur. De mensenfiguren zijn veel minder leuk of gekleurd, maar zeker voor dit album is dat amper van belang. De zwarte kreeft is in principe op de jeugd gericht, maar dat heeft mij er niet van weerhouden om het met plezier te lezen.

PdB

(Advertentie)
STRIPWINKEL SJORS
Stripwinkel Sjors (Scheffersplein 1, 3311 EJ Dordrecht, 078-142012)
Sjors + (Comic Gadgets, Gimmicks and Gags, Voorstraat 313, Dordrecht)

Requiem Fortissimo

Pontiac
Casterman 1990
ISBN 90-303-8941-8
Prijs f 12,90 / Bfr.245
(52 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Eindelijk. Ik verzamel nu ruim tien jaar strips, maar nu kan alle rotzooi de deur uit, want het voorlopig definitieve hoogtepunt van 68 jaar Nederlandse strip staat in mijn boekenkast. Goed, het heeft even geduurd eer **Peter Pontiac** zijn kunstwerkjes aan de commercie prijs gaf, maar ik heb al die jaren

geduldig op zijn eerste echte stripboek gewacht. Werk van Pontiac verscheen nooit in boekvorm, het verscheen samen met anderen, of het was compilatiewerk (zoals de huidige serie *Pontiac Review*). Mooi, maar nooit genoeg om met het boek onder je kussen te gaan slapen.
Requiem Fortissimo is een eerste poging een écht stripboek van Pontiac uit te brengen. Uitgeverij Casterman laat zich met dit album echter van haar allerslechtste kant zien, met ongetwijfeld in het achterhoofd: 'Het is maar een Nederlander'. Ondanks de afschuwelijk slechte uitgave is het verhaal een juweel. Peter Pontiac tekende de avonturen van *Gaga & Gigi* ooit voor onder andere het blad *Ta-*

lent. Requiem Fortissimo is een lang verhaal rond deze twee outcasts. Het verscheen eerder in Wordt Vervolgd 89 tot en met 94.
In Requiem Fortissimo verschijnen G&G ten tonele in de wereld na het grote einde. De 'No future'-mentaliteit is overal voelbaar geworden. Gaga zal er uiteindelijk zelfs aan onderdoor gaan. Gigi niet, omdat ze Gaga vlak voor het einde verlaat om een kind te krijgen.
Het is een typisch Pontiac-verhaal, met een erotische lading als de prachtige Gigi in beeld is. Pontiac is herkenbaar in Gaga. Verder is er de harde wereld van de straat, maar zijn er toch ook weer de vertederende momenten; de Pontiac-combinatie. Grafisch past de tekenaar zich hierbij aan. Grillige kaders als G&G zich in onbetrouwbaar gezelschap bevinden, neutrale kaders als ze in elkaars gezelschap zijn en ruime open kaders als Gigi gelukkig is in de vrije natuur en haar kind krijgt.
Ondanks de gelukkige momenten in het verhaal, schetst Requiem Fortissimo een somber beeld. De wereld is al vergaan, nu de mensen nog. In dat opzicht vergelijkbaar met *De IJstrein*. Waar De IJstrein echter geen enkele hoop meer biedt, biedt Pontiac de lezer aan het einde een doorzichtige, valse hoop en slaat hij daarmee de lezer nog harder om de oren dan **Lob** en **Rochette**.
Nogmaals, dit prachtige verhaal had door de uitgever van De IJstrein absoluut niet op deze manier op de markt gebracht mogen worden. Het getuigt van minachting voor de auteur en de lezer.

WN

EPPO
SUPERSTRIP
SPECIAALZAAK.

Kleine Berg 33
5611 JS Eindhoven
040 - 441882

Dr. Jekyll & Mr. Hyde

Crepax & Stevenson
Catalan 1990
ISBN 0-87416-079-0
Prijs $11,95
(80 pagina's, zwart/wit, s.k.)

In de jaren zestig was **Guido Crepax** één van de tekenaars in de voorhoede van het stripverhaal. Zijn werk kon lang niet iedereen bekoren, maar getuigde wel van durf, grafisch talent, een grote eruditie en de wil om nieuwe wegen te zoeken om een verhaal in beelden te vertellen. Inmiddels zijn er heel wat striptekenaars, die werken voor volwassenen en die zich bedienen van moderne verteltechnieken. Crepax' oude werk raakt gedateerd en in de afgelopen vijftien jaar bestond zijn nieuwe werk vooral uit een soort veredelde pornostrips. Het zijn ook deze strips die wij het beste van hem kennen in Nederland: *Emmanuelle*, *Juliette*, *Histoire d'O*. Gelukkig is Crepax weer op zoek gegaan naar nieuwe wegen en dat leidde tot stripbewerkingen van *Dr. Jekyll en Mr. Hyde* en *Dracula*.
Dr. Jekyll en Mr. Hyde is een klassieke roman van **Robert Louis Stevenson** over een man die overdag door het leven gaat als een gerespecteerd burger, maar 's nachts na het drinken van een eigen brouwsel verandert in een moordlustig beest. In de loop der jaren is het verhaal van Stevenson op heel wat manieren geïnterpreteerd. **Crepax** zou Crepax niet zijn wanneer hij niet had geprobeerd om de sexuele schemerwereld, waarin *Mr. Hyde* verkeert, weer te geven; zijn interpretatie van het verhaal is vooral een Freudiaanse: ons sexuele wezen wordt beheerst door enerzijds passiviteit en anderzijds agressie. Deze passiviteit vinden we terug bij *Dr. Jekyll* en de agressie bij *Mr. Hyde*.
Afgezien van de scènes waarin deze twee polen worden uitgebeeld – meestal paginagroot – heeft **Crepax** zich heel trouw aan het geschreven verhaal gehouden en zelfs de hoofdstukindeling van **Stevenson** gehandhaafd. Dat Crepax sterk geïnspireerd werd door het verhaal, blijkt uit de schitterende tekeningen in dit boek. Enkele scènes, zoals de transformatie op pagina 61, beschouw ik zelfs als absolute hoogtepunten in het werk van Guido Crepax.

HP

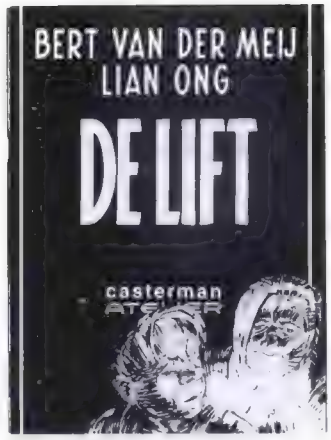

De lift

Van der Meij & Ong
Casterman 1990
ISBN 90-303-8942-7
Prijs f 12,90 / Bfr.245
(44 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Binnen de serie Casterman Atelier (waarin ook *Requiem Fortissimo* van **Peter Pontiac** verscheen) werd ook het verhaal *De lift* van **Lian Ong** en **Bert van der Meij** uitgegeven. De eerste vijf pagina's van dit verhaal verschenen eerder in Stripschrift, 23e jaargang, nummer 2.
De lift is een experiment van Van der Meij en Ong en mag als mislukt worden beschouwd. Tenminste, uit het oogpunt van de oppervlakkige, korte termijn-lezer. Ik denk, dat Ong en Van der Meij op een originele manier een schat aan ervaringen hebben opgedaan en uitgewisseld. De vraag is, of de lezer erbij betrokken moet worden door het als een album op de markt te brengen. De correspondentie van de twee auteurs over dit verhaal is veel interessanter dan het verhaal zelf. Gelukkig is die correspondentie ook afgedrukt. Ong en van der Meij schelden op elkaar, leveren ongezouten kritiek op elkaars trucjes en de lezer leert mee. Buitengewoon leerzaam voor striplezers die van werklezen houden.
Het verhaal is echter teleurstellend. Het loopt niet en heeft me niets te vertellen. Uit de begeleidende brieven blijkt dat Van der Meij en Ong het een spannend verhaal vinden, maar eigenlijk bedoelen ze, dat ze het máken van *De lift* spannend vonden. Het album bestaat uit plaatjes met een onderling verband, zo is de strip dan ook gemaakt: de pagina's zijn heen en weer gestuurd tussen Groningen (Ong) en Katwijk aan Zee (Van der Meij). Let wel, er zitten hele mooie plaatjes bij, want ze kunnen wel tékenen, maar het gaat hier voornamelijk om een experiment in stripmaken.
Over de uitvoering van het boek wil ik kort zijn. Die is - net als bij het album van Peter Pontiac - niet goed.

WN

STRIPWINKEL
TISTJEN DOP

Patersstraat 120
2300 Turnhout (B)
Tel.: 014-428829

Professor Stratus: Het graf in de sneeuw

Counhaye
Lombard 1990
ISBN 90-6421-834-X
Prijs f7,95 / Bfr.145
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Het graf in de sneeuw is onderverdeeld in drie korte verhalen. In het algemeen ben ik niet zo gecharmeerd van deze formule, die maar al te vaak te weinig ruimte laat voor de natuurlijke ontwikkeling van het verhaal. Gelukkig treedt dit manco niet op in het eerste deel van de avonturen van *Professor Stratus*. De verhalen doen niet geforceerd aan en laten zich lezen als geïllustreerde anekdotes uit een vergeeld dagboek.
Professor Stratus is een beroemd wetenschapper, die in het gezelschap van zijn vriend *Kuno van Straaten* en zijn trouwe huisknecht *Fokke* de continenten bereist in een knus en comfortabel luchtschip. De avonturen spelen zich af aan het einde van de negentiende eeuw, een periode waarin de wereld nog niet al haar geheimen had prijsgegeven en ontmoetingen met vreemde diersoorten niet tot de onmogelijkheden behoorden. De toentertijd nog ongerepte natuur neemt in elk afzonderlijk verhaal een belangrijke plaats in. In het Tibetaanse hooggebergte wordt kennis gemaakt met de onvermijdelijke *Yeti*. De woeste wateren voor de kust van Alaska herbergen vreselijke monsters en in Midden-Amerika worden onze vrienden overweldigd door de verstikkende maagdelijkheid van het tropische regenwoud.
De met een **Jules Verne**-achtig sausje overgoten avonturen zijn ondanks de vaardige verteltrant van **Counhaye** niet bijzonder origineel. Het album weet de lezer vooral te boeien door de tekeningen, de sfeer en het mooie kleurgebruik. Van auteur **G. Counhaye** weet ik weinig meer dan dat eerder verhalen van hem in *Robbedoes* gestaan hebben. Dit veelbelovende eerste deel heeft mij dan ook aangenaam verrast. Ik ben benieuwd of het volgende album de gewekte verwachtingen waarmaakt.

EdG

Doe ik het goed?

Van Straaten
De Harmonie 1990
ISBN 90-6169-373-X
Prijs f10,00 / Bfr.200
(56 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Doe ik het goed? is een bundeling cartoons (rijk gearceerde schetsjes met onderaan een kwinkslag) van **Peter van Straaten**. Het flinterdunne boekje, ik las het uit op mijn tocht van de woon- naar de werkkamer, heeft als onderwerp de kloof die er kan ontstaan in sexuele relaties. Van Straatens cynisme smaakt zuur, want hij overstelpt ons met zo veel erotische dieptepunten, dat de overtuiging groeit, dat niemand aan de teloorgang van zijn of haar sexuele relatie(s) zal ontkomen. Aardig aan het boekje zijn de troostende woorden die men de ander soms influistert als men niet warm of koud wordt van diens capaciteiten in bed. Zij storten degene die in gebreke bleef nog dieper in de put, want wat moet je nu met opmerkingen als: 'Zit er maar niet over in. Je bent gewoon een gezonde Hollandse jongen.' en 'Ach schat, jij bent weer heel goed in andere dingen.' Maar verder kent *Doe ik het goed?* zelf ook eigenlijk geen hoogtepunten. Sterker nog: het is zo mat, dat ik de gezonde Hollandse jongens onder ons aanraad het ter afleiding eens door te lezen indien zij weer voortijdig een orgasme dreigen te krijgen.

NU

professor Ich

comic-artgallery
koninginneweg 218
1075 el amsterdam
tel.: 020 - 755663
fax: 020 - 755983

Loïc Francoeur 3: De twee zonnen van Rhodos

Capo
Lombard 1990
ISBN 90-6421-816-1
Prijs f7,95 / Bfr.145
(48 pagina's, kleur, s.k.)

Het is jammer, maar het derde deel uit de serie *Loïc Francoeur* van tekenaar **Bernard Capo** (Bourges, 1950) heeft me geen moment kunnen boeien. Het verhaalgegeven is tamelijk uitgekauwd en doet nog het meest denken aan een avontuur uit de vijftiger jaren, waarin goed en kwaad zo duidelijk aanwezig zijn. Loïc vertegenwoordigt samen met zijn vrienden Marco, Totou en Ariane het goede, terwijl de stereotiepe slechterik wordt gespeeld door Desfauges, alias de Haai. Gelukkig wordt de 'mysterieuze boef' aan het einde van het verhaal bedolven onder een massief gesteente, zodat we ons daar niet meer druk om hoeven te maken.
Het verhaal is er één uit een dozijn en is daarom vrij makkelijk te voorspellen. Ariane, een goede kennis van Loïc, heeft bij opgravingen een oude vondst gedaan in de vorm van een perkament, dat Loïc c.s. op het spoor brengt van één van de zeven wereldwonderen, het standbeeld van de zonnegod Helios, dat bovendien nog een 'wereldschokkend' geheim bewaart ook. Natuurlijk zijn zij niet de enigen die op zoek zijn naar het geheim, want ook de in en in slechte boef, –de Haai– wil achter de verblijfplaats, en dus achter het geheim, komen. Dit alles leidt tot wilde achtervolgingen per automobiel waarbij een ezel de lucht in wordt gereden, vanaf de heup schietende criminelen, vechtpartijen en ga zo maar door. Maar hetgeen waar ik me tijdens het lezen voortdurend aan heb geërgerd is de lettering, en dan vooral als een buitenlandse tekst in dezelfde balloon nog wordt vertaald. Ook gebeurt het vaak, dat teksten onder het plaatje worden verklaard. Dit veroorzaakt een

rommelig geheel en leest niet prettig. Bovendien hebben we te maken met een bijzonder artistiek aangelegde letteraar, die van elk vraagteken een enorme lus maakt. Jammer, want met een 'gewone' letteraar wordt het lezen van Loïc deel 3 niet zo'n straf als het nu is. Toch nog wel één lichtpuntje, en dat is het gebruik van kleuren in het ver-

haal. De kleuren zijn mooi en evenwichtig en gaan op een gegeven moment niet irriteren omdat ze zo ontzettend fel zijn. Al met al geen bijster interessant werkje van de auteur, die voor zijn debuutalbum in 1988 de Literaire prijs van de V.V.V. van Bourges won en door de redactie van het Franse tijdschrift *Bédésup* voor het zelfde album in 1989 uitgeroepen werd tot beste nieuwkomer.

SN

Wat een vakantie!

Diverse auteurs
Leopold 1990
ISBN 90-258-3878-2
Prijs *f* 16,90 / Bfr.350
(96 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Een vakantieboek is altijd leuk, of het nu warm of koud is, men vakantie heeft of zo maar een uurtje vrij. In *Wat een vakantie!* staan verhalen over allerlei grote steden zoals Rome, Brussel en Moskou en over een vreselijke vakantie, tekeningen en twee stripjes. Er werd aan meegewerkt door onder meer **Wim Hofman**, **Rindert Kromhout** (hij stelde het boek ook samen), **Els Pelgrom**, **Juliette de Wit** en **Fiel van der Veen**. **Gianni Rodari** schreef twee verhalen waarvan je zelf het einde kunt kiezen en **Tonke Dragt** schreef er één, dat je alleen mag blijven lezen nadat je een vraag beantwoord hebt.

Een leuk boek met veel korte, afwisselende bijdragen. Volgend jaar weer?

HP

Joged-Bumbung

Pinelli
Sherpa 1990
ISBN 90-72995-15-5
Prijs *f* 12,50 / Bfr.250
(44 pagina's, zwart/wit, s.k.)

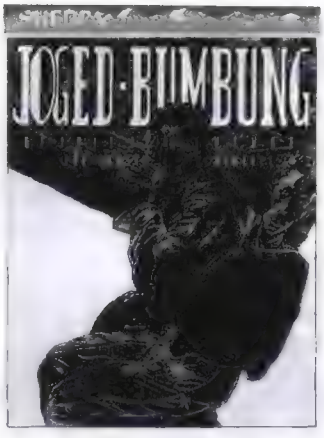

Soms is er een striptekenaar die in zijn werk een onbevangenheid tentoonspreidt alsof er nooit andere strips gemaakt zijn. Zo iemand is de Luikenaar **Joe Giusto Pinelli** (Gouy-lez-Piéton (B), 1960). Zijn debuut, Joged-Bumbung, wordt gekenmerkt door een heel eigen volwassen aanpak.
Joged-Bumbung is geen spannend verhaal zoals die er tegenwoordig ook veelvuldig voor volwassenen zijn en evenmin een erotische strip. Toch las ik het boek in één keer uit en vond ik het soms heel erotisch. Joged-Bumbung is het eerste deel van een vijfluik, waarin Pinelli vertelt over zijn relaties met vrouwen. In dit eerste luik ontmoet hij een vrouw, Sylviane, met wie hij een fatale relatie aangaat. Ze heeft hem op een bepaalde manier in haar macht, maar het schijnt haar niet te lukken om ook macht over zichzelf te hebben. Ze onderneemt verschillende zelfmoordpogingen.
Pinelli besteedt veel aandacht aan de gedachten van zijn hoofdpersoon. Hijzelf? Wie zal het zeggen? Iedere literaire roman kent autobiografische elementen en zo zal ook een strip zoals Pinelli met dit boek heeft gemaakt als literair en dus autobiografisch beschouwd kunnen worden.
Misschien is dat wat mij het meest boeide in dit boek. Opnieuw is er een stripmaker die bewijst, dat een strip niet oppervlakkig hoeft te zijn en in principe dezelfde kwaliteiten en thematiek kan hebben als literatuur. Het is even wennen aan Pinelli (de **Jan Wolkers**/**Henry Miller** van het stripverhaal?), maar wie net als ik meent, dat stripverhalen meer (kunnen) zijn dan volksvermaak en benieuwd is wat deze jonge, avontuurlijke auteur te vertellen heeft. moet Joged-Bumbung zeker gaan lezen.

HP

A. Dansaertstraat 88
1000 Brussel
tel. 02 - 512 61 52

15% korting met klantenkaart

Grand Slam 1:
De 3e arm van Kan Shin

Reding
Lombard 1990
ISBN 90-6421-799-8
Prijs *f* 7,95 / Bfr.145
(48 pagina's, kleur. s.k

Voor diegenen die dat niet weten: een Grand Slam is een (ononderbroken) reeks overwinningen op de grote tennistoernooien: Roland Garros (Parijs), Wimbledon, Flushing Meadow en The Australian Open. En dat is waar *De 3e arm van Kan Shin* over gaat: de geschiedenis van *Chris Larzac*, een

aankomende proftennisser. Spannende wedstrijden worden afgewisseld met onwaarschijnlijke figuren en gebeurtenissen plus een hoop geheimzinnigheid. En dat allemaal in te drukke, in elkaar overlopende beelden, waarin elke rode draad ontbreekt. Er wordt te vaak spanning opgebouwd (op dubieuze gronden) zonder dat daar daadwerkelijk iets mee gebeurt en er wordt van alles erbij gesleept. Misschien was het de bedoeling het album op die manier een reëler beeld te geven, maar het resultaat is chaos. Op zich een leesbaar verhaal, maar mij wordt het een beetje te veel.

PdB

Raw vol.2 no.2

Diverse tekenaars & scenaristen
Redactie: Art Spiegelman
Penguin 1990
ISBN 0-14-012281-8
Prijs £ 8.99
(192 pagina's, paperback)

Maus was een succes en Penguin geeft tegenwoordig *Raw* – het blad waarin deze strip verschijnt – uit.

Is het nog mogelijk om bij een dergelijke acceptatie en bekendheid, de reputatie van voorloper, showcase van de strip-avant-garde te behouden? Dat vroeg ik me af na het lezen van deze nieuwe collectie strips van over heel de wereld.
Natuurlijk, Raw ziet er weer prachtig uit met bijdragen van bijvoorbeeld **Tardi**, **Beyer**, **Burns**, **Coe**, **Deitch**, **Linda Barry**, **Marti** en vier nieuwe pagina's en een cover van **Joost Swarte**. Integere auteurs, die zichzelf mede dankzij Raw in de afgelopen jaren bewezen hebben, maar ... what's new?
De bijdragen van bijvoorbeeld **David Sandlin** en **Chris Ware** zien er best leuk uit, maar we hebben het vaker gezien en ook in Raw. Misschien moeten we de positie van Raw herzien en is het blad niet langer de voorloper onder de stripbladen, maar een medium waarin een deel van het mooiste werk dat over heel de wereld gemaakt wordt, onder de aandacht gebracht wordt. En zo bezien biedt dit nummer van Raw toch weer een aantal ontdekkingen, zoals het werk van **Altan** (voor wie dat nog niet kende), een emotionele Japanse strip van **Yoshiharu Tsuge**, de opmerkelijke biografische roman van **Henry Darger** of het herontdekte werk van **Boody Rogers**, één van de eerste tekenaars van comicbooks.
Het spreekt vanzelf, dat ook raw volume 2, number 2 net als de voorgaande nummers weer een hoofdstuk bevat van Maus.
Ik zie alweer met spanning uit naar het volgende nummer.

HP

Fatale Vrouwen

Ong
Sherpa 1990
ISBN 90-72995-18-X
Prijs *f* 12,50 / Bfr.250
(48 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Aan mij de eer een open deur in te trappen: **Lian Ong** is een fantastische tekenares. De winnares van de Stripschappenning voor het beste Nederlandse album, *Stuifmeel*, gaat vrolijk op de ingeslagen weg door met een album in zwart/wit, ditmaal met een aantal korte verhalen waarin 'echte' (vergeef me de uitdrukking) vrouwen en mooie mannen. In deze verhalen schept Lian Ong een sfeer van zweet en lijfgeur en verhaalt ze van liefde, sex, erotiek en vriendschap, die ieder op zich weer keihard afgebroken worden: alles blijkt illusie.

In *Echte mannen* blijkt de Echte Man niet die veronderstelde man te zijn. *Femme fatale* breekt dezelfde illusie en zelfs *Hartsgeheimen* blijken niet geheim te zijn.
De verhalen zijn menselijk, ontroerend en soms keihard, maar bovenal zijn ze verrassend. Lian Ong is er in geslaagd om banaliteiten een originele smaak te geven en om ongewone kanten van het leven te laten zien. Dit komt het meest naar boven in het hoogtepunt van het album – *Hoop* – waarin jonge meisjes wel zeer apart tegen het verschijnsel man aankijken.

PdB

Gerommel in de Rouergue

Tardi & Christin
Sherpa 1990
ISBN 90-72995-13-9
Prijs *f* 12,50 / Bfr.250
(48 pagina's, zwart/wit, s.k.)

Gerommel in de Rouergue is – zoals de ondertitel aangeeft – een modern sprookje. Elfen, trollen en tovenarij worden ten tonele gevoerd in een 20e eeuwse omgeving; dit feeërieke geheel wordt gecompleteerd met een moralistische strijd tussen goed en kwaad. Het scenario werd in het begin van de zeventiger jaren geschreven en moet in het licht van dit tijdperk worden gelezen. Het waren de jaren van de wereldverbeteraars, de studentenacties en de verkettering van het grootkapitaal. Deze tijdgeest is duidelijk terug te vinden in het verhaal.
Een multinational besluit een oude mijn in de Rouergue, een afgelegen en wat achtergebleven gebied, weer in gebruik te nemen. Dit plan stuit op verzet van de bevolking die bevreesd is voor de vernietiging van het natuurschoon. De verontruste bewoners van de Rouerge vinden een natuurlijke bondgenoot in 'het kleine volkje', een wonderlijke verzameling van sprookjesfiguren, die huist in ondoordringbare bossen. De magische krachten van dit volkje, dat aangevoerd wordt door de geheimzinnige Alfred en zijn zus Viviane, blijken van doorslaggevend belang te zijn in de strijd tegen de multinational en de toegesnelde oproerpolitie.

De boodschap is duidelijk. De natuur neemt wraak op de moderne mens die vervreemd is van zijn omgeving. *Gerommel in de Rouergue* was het eerste deel van *De Voorbijganger*, een serie die later voortgezet werd door scenarist **Pierre Christin** en tekenaar **Enki Bilal**. Het was ook het eerste lange verhaal van **Jacques Tardi** dat gepubliceerd werd en de verschillen met zijn huidige tekenstijl zijn overduidelijk. De tekeningen zijn gedetailleerd, maar missen hierdoor de kracht en de expressiviteit van zijn latere werk. Het resultaat van de samenwerking tussen twee groten van het beeldverhaal is een interessant en belangrijk album. Sherpa verdient lof, vanwege het feit dat zij deze in het Nederlands taalgebied onbekende strip uitgeven, maar het verhaal is te vlak en te voorspelbaar om de lezer werkelijk te boeien. En dat is jammer.

EdG

STRIP SCHRIFT

Neem snel een abonnement op 's werelds oudste strip-informatieblad om voortaan geen nummer te missen.

Voor Nederland: Stort *f* 55,– op Postbankrekening 20 99 48 of ABN-bankrekening 54 89 74 330 ten name van Stripschrift, Amsterdam. Voor België: Stort Bfr. 1030 op ABN-bankrekening 721-5206274-81 van de ABN België te Antwerpen, ten gunste van Stripschrift, Amsterdam.
Leden van Het Stripschap: *f* 2,50 / Bfr. 45 korting.
Informatie-telefoon: 03404 - 11117.

VIDEO

Honey, I shrunk the kids

Benevista Home Entertainment 1990
VHS 909/16
(90 minuten, kleur, ondertiteld)

***Walt Disney** is en blijft de meester van het onmogelijke. Zo ook in deze film, waarin, dankzij verbluffende staaltjes filmtechniek, kleine mensjes of beter gezegd: verkleinde kinderen een perfecte eenheid vormen met de werkelijke wereld.*

Het verhaal is zonder meer leuk. De familie Thompson *lijkt een gewoon gezinnetje, wonend in een typisch Amerikaanse doorzonwoning. Pa is uitvinder. Toegegeven, een niet alledaags beroep. Hij is ook niet bepaald de snuggerste, tja, ook dat kan, maar wat geeft het? Hij heeft maar wel even een apparaat uitgevonden waarmee je dingen kunt verkleinen. Dat hij per ongeluk zijn eigen nazaten doet krimpen tot enkele millimeters kleinte is triest, zeker als hij ze opveegt en met het huisvuil wil meegeven. Dan is het te laat en er rest hem niets meer dan zijn 'mier'-grote kinderen met een loupe in de tuin te gaan zoeken.*

Een video als Honey, I shrunk the kids *berust voornamelijk op de techniek. De kinderen komen een mier tegen, ze raken verzeild in een hommelvlucht en worden belaagd door druppels water uit een tuinslang. Kortom, er moesten allerlei soorten techniek worden aangewend om het keurig in beeld te krijgen. Ik noem er enkele: 'motion stop animation' om de mier keurig – beeldje voor beeldje – te laten bewegen. 'Mattes', een soort glasplaten waarop bepaalde stilstaande taferelen zijn geschilderd. En niet te vergeten de beroemde 'bluescreen'-mogelijkheden, waarmee je de acteurs tegen een blauwe wand plaatst om deze opnames later te combineren met andere stukken film. Al met al complexe technieken, die je niet in de gaten hebt bij het bekijken van de video. Hij heeft de snelheid van een video-clip; er gebeurt steeds wat. Adembenemend, spannend, overtuigend en komisch. Echt komisch, een video waarbij je je bescheurt. Mijn liefje, wat wil je nog meer? Een deel 2? Dat kan, maar dan moet je wel enkele nachtjes slapen voor deze in de bioscopen te zien is.*

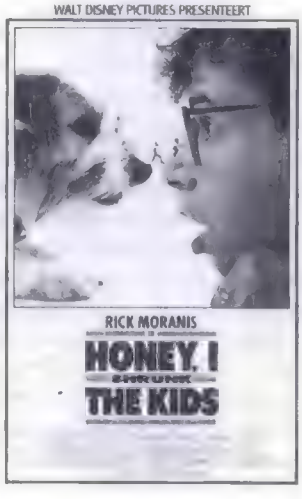

RvW

Nederlandse Alpen

In het voorgaande nummer van Stripschrift heeft u een kort overzicht kunnen lezen van de belangrijkste uitgaven die de afgelopen maanden (moeten) zijn verschenen bij *Alpen Publishers* en *Les Humanoïdes Associés*.
Uiteraard waren wij benieuwd welke van deze titels in vertaling gaan verschijnen. Het antwoord is: heel veel!. *Nogegon* verschijnt of verscheen al bij Arboris. Deze uitgever gaat ook door met *De verzamelde werken van Moebius*, net zoals Big Balloon doorgaat met *De jeugd van John Difool*. Verder is laatstgenoemde uitgever onlangs een samenwerkingsverband aangegaan met Alpen/Les Humanoïdes, waardoor in 1991 kan onder andere worden gestart met de uitgaven van *Buck Danny*, *Tangy & Laverdure*, *Blueberry*, *Jerry Spring*, *Leonardo*, *De Léviathans* en *De Hermetische Garage*. Ook het werk van **Bilal** zal door Big Balloon worden gepubliceerd.

HP/AvO

Wel/geen stripjaarboek

Uitgeverij *Arboris* heeft een punt gezet achter de uitgave van het Stripjaarboek.
Het jaarboek heeft bestaan van 1984 tot 1989 en bood telkens een gevarieerd redactioneel plus overzichten van de belangrijkste gebeurtenissen en uitgaven op stripgebied. Een belangrijk onderdeel vormde ook de jaarlijkse lijst van alle verschenen stripalbums in het Nederlandse taalgebied.
Nu *Het Stripschap* besloten heeft om met *Stripnotering* – het tot 1989 eens per drie maanden verschijnende overzicht voor haar leden van alle Nederlandstalige stripalbums – te stoppen en in plaats hiervan jaarlijks een boek uit te gaan geven, ziet uitgever **Hans van den Boom** zich genoodzaakt om met de uitgave van het Stripjaarboek te stoppen. In een brief aan de redactie van de laatste jaarboeken verwoordt hij het als volgt: '(...) dat dit boek (van Het Stripschap. HP) gratis aan alle leden en bibliotheken zal worden toegestuurd... waarbij het Stripjaarboek dus in één klap een flink deel van zijn kopersgroep – namelijk iedereen die vooral in de rubrieken geïnteresseerd is, zal verliezen. Het Stripjaarboek speelde altijd ongeveer quitte, maar hierdoor zou de uitgave ongetwijfeld een flinke verliespost worden, wat we ons helaas niet kunnen permitteren.'
Het is een trieste zaak, dat aan een uitgavenreeks die voor een uitgever ècht commercieel niet interessant is – maar als service naar iedereen die zich (al dan niet professioneel) bezighoudt met stripverhalen een lofwaardig initiatief was – op deze manier een einde moet komen, zonder dat er zelfs maar sprake is geweest van overleg tussen beide betrokkenen.
Intussen wordt nu bij uitgeverij *Sherpa* gewerkt aan een jaarboek. Initiatiefnemer hiervan is **Martijn Daalder**, die in eerste instantie een mogelijkheid zocht om zijn werk voor *Oor* – van het afgelopen jaar – te bundelen. Behalve veel werk van zijn hand, zal het boek van Sherpa ook herdrukken gaan bevatten van andere eerder verschenen artikelen en recensies van de vijftig meest prominente albums van 1990. Tenslotte gaat het boek een 'gouden gids' van het stripverhaal bevatten, met adressen van personen en ondernemingen die zich bezighouden met de produktie van strips.

HP

Rraah!

In Duitsland heeft het stripinformatieblad *Rraah!* zijn vierde jaargang afgesloten met het verschijnen van nummer 13.
In dit nummer onder andere artikelen over en interviews met **Matthias Schultheiss**, **David Basler** en **Gabriel Nemeth**. Verder veel actualiteiten en aankondigingen van nieuw te verschijnen albums.
Rraah! verschijnt één keer in de drie maanden en een abonnement voor twee jaar kost maar DM 31,- inclusief verzendkosten. In nummer 14, die rond februari zal verschijnen, veel aandacht voor ... **Peter de Smet**.
Info: Verlag Sackmann und Hörndl, Eppendorfer Weg 67, D-2000 Hamburg 20, BRD.

AvO

Het is blauw en het...

In de Franse taal bestaat het blad al lang, maar nu dan ook eindelijk in het Nederlands: *De Smurfen*.
Vanaf medio november brengt Big Balloon maandelijks dit nieuwe tijdschrift in de winkel. Een abonnement behoort nog niet tot de mogelijkheden; hiermee wordt gewacht totdat blijkt, dat het blad een succes is. De verkoopprijs is *f* 2,95 / Bfr.55 Het blad heeft een omvang van 24 pagina's die gevuld worden met het beste materiaal uit de reeds verschenen Franse exemplaren. **Frits van der Heide** verzorgt de redactionele begeleiding.

AvO

Phiny Dick

In Den Haag is bij het *Nederlands Bibliotheek en Lektuur Centrum* (NBLC) een bescheiden sympathieke tentoonstelling aan Phiny Dick gewijd, naar aanleiding van haar recente overlijden.
Deze tentoonstelling is nog tot en met 31 januari te zien tijden kantooruren op het adres Taco Scheltemastraat 5.
Er is teven een documentatiemap verschenen, bestaande uit biografische en bibliografische

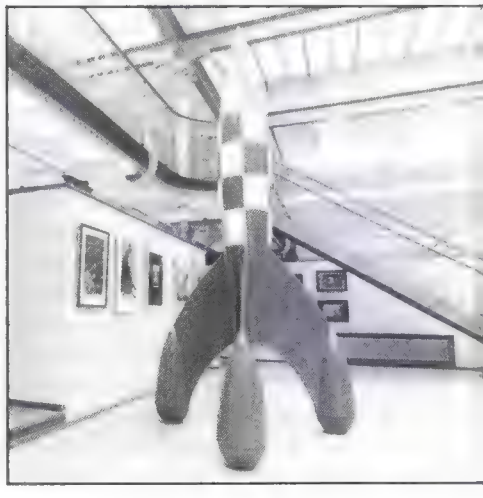

gegevens, artikelen en recensies en wel als 14e jaargang nummer 19 van de serie *Documentatie Auteurs en Illustratoren van Jeugdboeken*, een uitgave die 24 keer per jaar verschijnt.
De map is samengesteld door **Rineke van Teeseling** en is opvallend volledig. Uit de map blijkt bijvoorbeeld, dat Phiny Dick vroeger in Rotterdam het buurmeisje van Marten Toonder was.
Prijs: *f*18,20 / ± Bfr.325 (exclusief BTW, inclusief verzendkosten).
Info: NBLC, 070-3141742 of 3141743.

PHF

Toonder in het Frans

Editions Pressibus is een nieuwe Franse uitgeverij, die zich gaat bezighouden met de produktie van bibliofiele uitgaven waarin krantestrips uit de periode 1950-1965 worden herdrukt.
Onder de titels die op het programma staan, vinden we onder andere uitgaven van *Eric de Noorman* en **Toonders** *Bommel*. De boeken die elk 88 pagina's zullen tellen, in tweekleurendruk en met een harde kaft zullen verschijnen, zullen alleen per post verkrijgbaar zijn.
Geïnteresseerden kunnen voor alle informatie schrijven naar:
Editions Pressibus, 141 Rue de la Fuye, 37000 Tours, Frankrijk.

HP

Nieuw in Sjors en Sjimmie

Nummer 26 van Sjors en Sjimmie – het laatste nummer van dit jaar – wordt een tropisch kerstnummer met onder andere 4 pagina's van **Gerrit de Jager**, de uitslag van de grote enquête en een feestje vanwege de veertigste verjaardag van *Flippie Flink*.
Hoera! Vanaf nummer 1 van 1991 blazen *Calvin & Hobbes* hun partijtje mee in het blad. Andere nieuwkomers in dat nummer zijn *Tom Carbon* van **Cromheecke** en *Heinz* van **Windig/De Jong**. Ook het tweede korte verhaal van Gilles de Geus staat voor nummer 1 gepland.
In nummer 2 wordt waarschijnlijk van start gegaan met *Het Pension*, het nieuwe verhaal van *Jerome K. Jerome Bloks*.
In nummer 3 of 4 start *De Sjih*, een nieuwe *Partners*-episode van **Jacques Post** en **Carry Brugman**.
Verder – waarschijnlijk ook in nummer 4 – de terugkeer van *Henk Hond*.

AvO

Angoulème

Van 23 tot en met 27 januari vindt in de gelijknamige stad het 18e internationale stripfestival van Angoulème plaats. De eerste twee dagen zijn gereserveerd voor de uitgevers; het publiek is welkom van 25 tot en met 27 januari. Helaas zijn de Franse organisatoren van dit belangrijke stripevenement bijzonder karig in het verstrekken van informatie, met als gevolg, dat er weinig bekend is over de geplande activiteiten en aanwezige auteurs. Wèl kunnen wij melden dat tentoonstellingen gewijd zullen zijn aan het werk van **Goscinny** en **Cabanes**.

EdG

Redactie en medewerkenden van Stripschrift wensen u prettige feestdagen!

BELGISCH CENTRUM VAN HET BEELDVERHAAL
VZW

"Bij de Wieg van een Strip"
"Het Uitstalraam van de Verbeelding"
"De Strip in Beweging" - "De Schatkamer"
- 20.000 titels ter inzage.

MEER DAN ÉÉN BEZOEK WAARD !

Open elke dag van 10 tot 18 uur behalve op maandag, op 1 nov., 25 dec. en 1 jan.
Toegangsprijs volwassenen : 120 BF.
Zandstraat 20 te 1000 Brussel.
Tel. 02/219 19 80. Vlakbij Centraal Station.

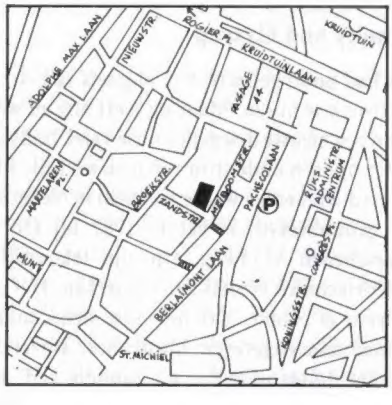

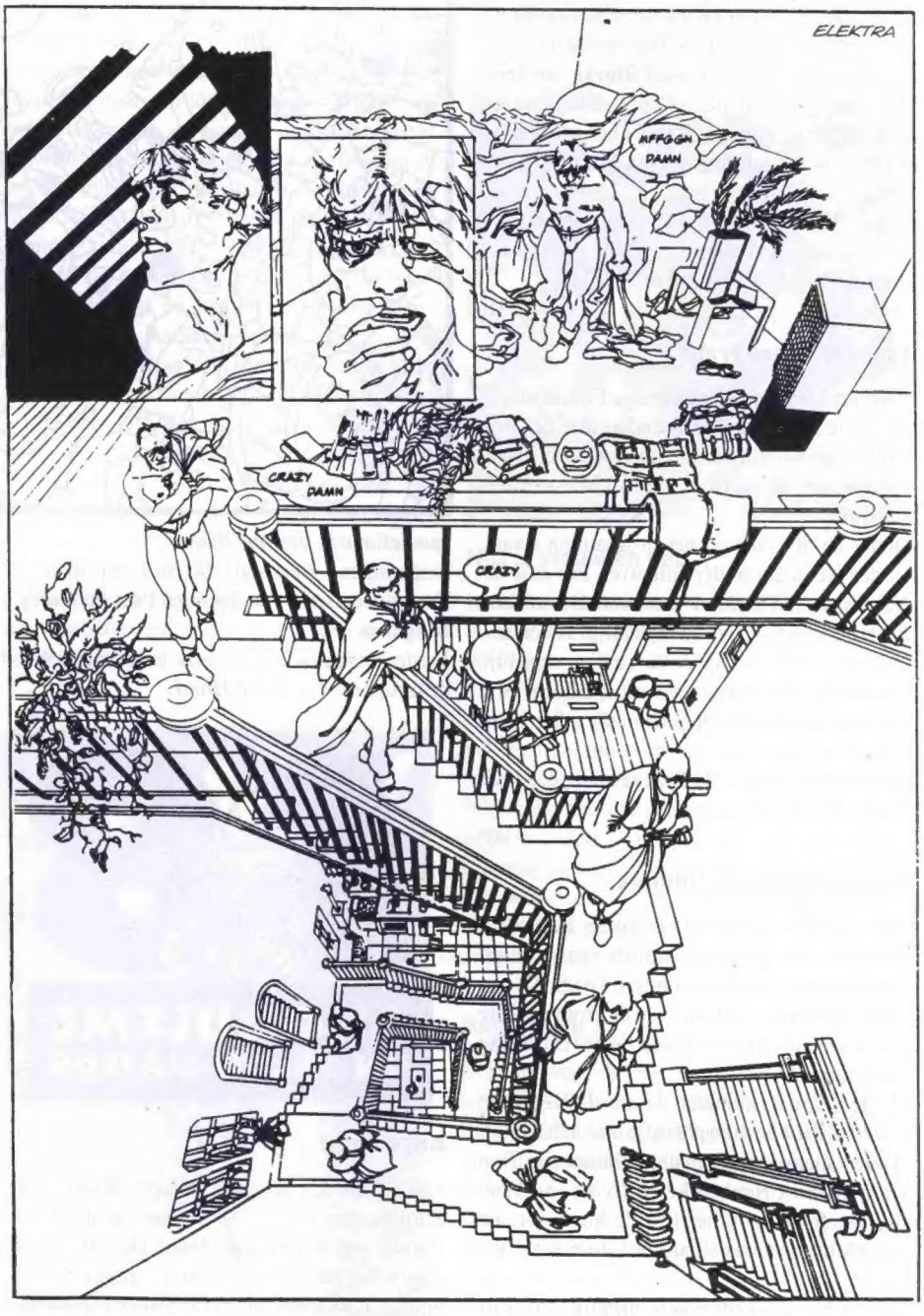

Elektra

Frank Miller **moet bij zichzelf gedacht hebben: 1990 wordt mijn jaar. Getuige het aantal projecten dat er dit jaar van hem uitgekomen zijn, heeft hij flink zijn best gedaan. Nu is er dan eindelijk, het inmiddels al jaren geleden aangekondigde,** Elektra lives again. **Dit door hem zelf geschreven en getekende hardcoveralbum zal $24.95 gaan kosten. Geen geld voor zo'n 80 pagina's tellende strip!** Mat Murdock, **oftewel** Daredevil, **wordt geteisterd door dromen over de terugkeer van Elektra, zijn voormalige geliefde. En laat ze nou terugkomen ook! Wat is het toch fijn dat in strips alles kan...**

- Zeg Frank, hoelang heb je nu eigenlijk aan Elektra lives again **gewerkt?**

- Nou, ik ben meteen begonnen nadat ik ben gestopt met Daredevil.

- Je bedoelt in 1983?

- Ja, en ik heb het afgemaakt na Ronin, The Dark Knight, Elektra: assassin **èn** Robocop 2. **Het heeft in de loop der jaren heel wat veranderingen ondergaan.**

- Dat zal best, Frank! Heb je nog meer op het programma staan? Je bent nu toch zo lekker bezig.

- Wat er ook nog aankomt is een Daredevil **graphic novel, een soort** Batman: Year One. *John Romita jr.* **tekent het met inktwerk van** *Al Williamson*.

- En ... eh ... moest dat ook niet al klaar zijn?

- Eh ... jawel, maar in plaats van een 64 pagina's tellende hardcover wordt hij nu tweemaal zo dik, dus ...

- Oh! Nou bedankt, Frank!

De hermetische garage

Het kon natuurlijk niet uitblijven. Na het succes van The Elsewhere Prince, **een afgeleide mini-serie van** *Moebius*' Hermetische garage **door** *R.J.M. Lofficier* **en** *Eric Shanower*, **komt er een vervolg. Mogelijk twee zelfs.** *Jerry Bingham* **en** *Dave Gibbons* **staan te trappelen om aan de slag te gaan. Het zal vast nog wel een tijdje duren, maar dan zijn jullie alvast gewaarschuwd.**

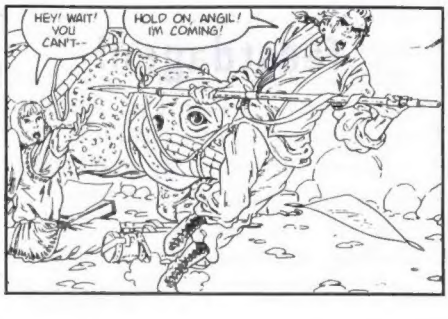

Cholly and Flytrap

Ik had nooit gedacht ook nog iets van *Arthur Suydam* **te horen. Maar hij leeft nog en werkt aan een nieuwe driedelige serie van** Cholly and Flytrap, **een oude strip van hem uit** Epic Illustrated. **Het enige wat er van hem in Nederland is gepubliceerd, is het in 1987 bij Oberon verschenen** Mudwog. **Op zijn tekenstijl en kleurtechniek is niets aan te merken. Het probleem is echter, dat hij geen strips maakt, maar aaneengeregen illustraties. Bovendien is het doodzonde dat hij zonodig zelf moet schrijven en zich niet overgeeft aan een echte schrijver. De vorm overheerst volledig de inhoud. Typisch iets waar zijn collega** *Jeff Jones* **ook aan lijdt. Die tekent graag wulpse blote vrouwen – die notabene regelrecht bij** *Frank Frazetta* **vandaan komen – geplaatst in een fantastische wereld met een quasi filosofische onderlaag. Zitten we te wachten op geneuzel van een kunstenaar die niet weet welke boodschap hij aan zijn tekeningen moet meegeven? Als je zo mooi kan tekenen en zo weinig te**

Stripwinkel Blunder
Oudegracht 203
3511 NH Utrecht
Telefoon/Fax:
030–311461

Blunder Bestelhuis
Postbus 14144
3508 SE Utrecht

NO, NOT ALIVE DEAD!
ONE FOOT IN HELL, THE OTHER SOON TO FOLLOW...
...IN A WORLD WHERE THE DIFFERENCE BETWEEN LIFE AND DEATH IS THE MAN WHO COVERS YOUR BACK... WE LIVE!
CHOLLY AND FLYTRAP!

Cholly and Flytrap van Arthur Suydam

Night Raven van David Lloyd

vertellen hebt, kan dat bij de lezer alleen maar een kater oproepen. Ga dan In de Ban van de Ring illustreren of maak zelf zoiets dergelijks. Zonde van het talent en ga me nu niet vertellen dat dit kunst is. Bovendien is het ook niet grappig! $4.95 per deel van Epic, als je van mooie plaatjes houdt en niet kàn of wil lezen.

Night Raven

Ook weer terug aan het stripfirmament is de Engelse tekenaar *David Lloyd*. Voor het blad STRIP van Marvel U.K. gaat hij vanaf nummer 21 op scenario van *Jamie Delano* weer Night Raven tekenen. Night Raven stond ooit model voor de hoofdpersoon uit Lloyds belangrijkste strip tot nu toe, V for Vendetta op tekst van *Alan Moore*. Voor het eerst zal Lloyd helemaal in full-colour gaan schilderen. Het verleden en de origine van deze Shadow-achtige misdaadbestrijder zal in de tiendelige serie uitvoerig behandeld worden. Op een later tijdstip zal het verhaal ook in album verschijnen. Marvel grijpt de gelegenheid meteen aan om de oude Night Raven-strips van Lloyd, waaraan ook tekenaar *John Bolton* heeft gewerkt, in een 64 pagina's tellende kleuren graphic novel op de markt te brengen. Deze gaat $9.95 kosten. Het tweewekelijks verschijnende STRIP kost $2.50.

Een andere vakkundig gemaakte graphic novel van Marvel is Hearts & Minds. Onderwerp: Vietnam; Amerikanen kunnen er maar geen genoeg van krijgen. Schrijver is Vietnamveteraan *Doug Murray* en tekenaar is *Russ Heath*, ook een veteraan. Het boek hoeft niet langs de comic code-commissie, dus wordt het 'van dik hout zaagt men planken'. Prijs $8.95.

WONDERLAND
STRIPS EN SCIENCE FICTION
GESPECIALISEERD IN COMICS
SOEMBAWASTRAAT 54A 1095 XC AMSTERDAM
020-94 35 62

Cages

Een nieuwe artiest voegt zich bij de groep schrijvende tekenaars, namelijk *Dave McKean*. Zijn nieuwe strip heet Cages. God schiep de aarde, maar waarom mag Joost weten. In ieder geval leven we allemaal in een gevangenis. Hoe weten de kunstenaar, de schrijver, de kat, de bioloog en de conciërge zich te redden? Lees dat in de tiendelige serie, die op magazine-formaat in zwart/wit met blauw-grijze steunkleuren zal gaan verschijnen. Prijs $3.50 per deel. Uitgever Tundra.

Big problems

Big Numbers van *Alan Moore* en *Bill Sienkiewicz* verkeert in de problemen. We weten allemaal dat de strip zéér onregelmatig verschijnt. Moore en Bill kregen daarover ruzie en het ziet er naar uit dat Bill boos is opgestapt! Die Bill toch. *Kevin Eastman*, mede-ontwerper van de Mutant Ninja Turtles, is toegeschoten om de in financiële problemen geraakte uitgeverij van de familie Moore, Mad Love Publishing, uit de zorgen te helpen. *Dave McKean*, die net aan zijn eigen strip Cages is begonnen, staat gepland om het artwork van Sienkiewicz over te nemen. En Tundra (eigendom van Sint Nicolaas *Kevin Eastman*) gaat de volgende Big Numbers uitgeven; en wel eenmaal per kwartaal. Of het ooit nog goed zal komen tussen Alan en Bill en of de serie ooit gecompleteerd zal worden? Ik zou een boon wezen als ik het wist!

STRIP SCHRIFT REIZEN
NZH TRAVEL

Speciaal voor de lezers van Stripschrift hebben wij in samenwerking met NZH Travel een arrangement samengesteld bestaande uit een *lang weekend Brussel* (vrijdag t/m zondag) met overnachting en ontbijt in een fraai klassiek hotel.
Voor de reis naar en van Brussel regelt u uw eigen vervoer; dit schept de mogelijkheid om zelf een persoonlijke keuze te kunnen maken uit de aangeboden weekenden.
U overnacht in het *Pullman Astoria*, een 4-sterren-hotel, fraai gelegen, dicht bij het centrum, vlakbij de *Grote Markt*. Het hotel is een van de laatste 'Grand Hotels' van Brussel en volledig opnieuw ingericht in 1987.
's Ochtends wacht u een heerlijk ontbijt, waarna u – uiteraard – de rest van de dag naar eigen inzicht kunt invullen.
Deelnemers krijgen een informatie-map over Brussel met daarin onder andere het – door Uitgeverij Casterman ter beschikking gestelde – schitterende stripalbum *Veel liefs uit Brussel* van **Goffin** en **Rivière**.

Data
18 en 25 januari 1991
1, 8, 15 en 22 februari 1991

Prijzen
f 90,– p.p.p.n. op basis van een 2-persoons-kamer
f 150,– p.p.p.n. op basis van een 1-persoons-kamer

Reis- en bagage-verzekering
(optioneel)
f 1,70 p.p.p.d (mèt eigen risico)
f 2,20 p.p.p.d (zònder eigen risico)
f 6,50 poliskosten per arrangement

Interesse?
Stuur voor 1 januari 1991 een briefkaart met uw wensen naar:
NZH Travel B.V.
t.a.v. Linda van Schagen
Leidsevaart 396
2003 RM Haarlem
of bel tijdens kantooruren *023-15 26 52*
Wij wensen u een plezierig verblijf in Brussel toe!

LAVA TV

PRESENTEERT

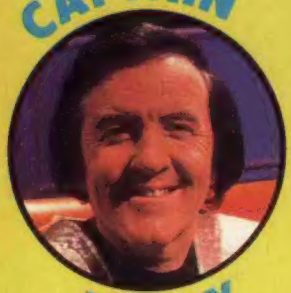

CAPTAIN WALLY

COWBOY HENK

KAMIEL KAFKA

EN HELAAS VELE ANDEREN

Verkrijgbaar in alle goede boek- en stripwinkels